С IV
4800

Б-ка
Комарова

Бібліотека
М. КОМАРОВА
№ 1190.
2046

Бібліотека
М. КОМАРОВА
№ 1100
2046.

Don
IV
4800

№ 2076. 22/9

ЕТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

ЗА РЕДАКЦИЄЮ

М. ГРУШЕВСЬКОҐО.

Т. II.

У ЛЬВОВІ, 1896.

Накладом Товариства.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

М. К.

22/2

ЕТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

Бібліотека ім. Комарова № 1920/2016.

видає

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. II.

Під редакциєю

М. ГРУШЕВСЬКОГО.

341213

IV 4800

У ЛЬВОВІ, 1896.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

ПЕРША КАФЕДРА ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ
ОДЕСА
5133
ОДЕСА
ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА

Сповняючи висловлене в передмові до т. I Етноґрафічного Збірника, Наукове Товариство імени Шевченка виступає сього року з томом другим. Помножити число томів етноґрафічного видавництва материяльні засоби сього року ще не позволили. І сей том, як і попередній, містить материял досить ріжнородний і зібраний в ріжних кутках нашої просторої вітчини; редакция не бачила в тім шкоди, бажаючи заступати по змозі етноґрафічні студиї цілої териториї українсько-руської.

Більшу частину сього тому займає материял про галицьких лірників, зібраний д. Володимиром Гнатюком в повіті Бучацькім і упорядкований ним з ласкавою участию дра Ів. Франка. Збирач мав на меті головно — представити репертуар галицького лірника, тому подав чимало вариянтів вже звістних звідки инде пес (в збірниках Вересая, Головацького, в Богогласнику і ин.) і кілька польських віршів, що сьпівають руські лірники, до сього долучені цікаві звістки про житє й звичаї лірників, записані від них же, і словарець лірницької потайної мови, що доповнює собою ранійше зроблені збірки Боржковського, Николайчика, Студинського і т. и. Вкінци додано кілька молитов і прохань старечих (жебрацьких), записаних проф. В. Шухевичом.

Замітки етноґрафічні з Угорської Руси представляють собою виїмки з етноґрафічної описи угорських Русинів, зладженої для Етноґрафічного Збірника сьвящеником з Угорської Руси о. Юриєм Жатковичом; за згодою автора д. В. Гнатюк вибрав з неї найбільш цікаве з погляду етноґрафічного й приготував до друку. При надзвичайній бідности етноґрафічних відомостей про угорських Русинів замітки й спостереження о Жатковича, думаємо, будуть цікавими й користними; заразом вони представляють як би вступ до етноґрафічних материялів, зібра-

них в екскурсиях на Угорщині нашими співробітниками і призначених до оголошення в одному з близших томів Збірника[1])

Том закінчуєть ся етноґрафічними материялами з Кубаньщини, зібраними і приготованими до друку д. Митрофаном Дикаревим, паралелї з етноґрафічної лїтератури подано після тексту, а в кінцї доложено покажчик річей і мотивів казкових.

М. Грушевський.

---

[1]) При перегляді показалось, що деякі угорські слова й місцеві ідиоми, толковані взагалї в текстї і в нотках, зістались в статї о. Жатковича непоясненими і можуть утрудняти розуміннє; подаємо тут їх толкованнє, зроблене дд. В. Гнатюком і Ю. Жатковичом: баґа — недогарки з люльки; біґарь — палиця; ґаті з рамами — сподні обшиті; з стряпками — незарублені; деревище — трупа; дзер — сироватка; дзяма — борщ; змагає — розжива; катуни — вояки; килавіє — обростає паростами; кобель — корець; копач — патик; кстити — хрестити; лабош — горнець; лакітки (не лякітки) — ласощі; на руби — на виворіт; нянько — батько; опь — аж; опровід — похорон; паленята — коржики; паптлик — стрічка; пой — іди; подолок перед спідниці; реклик — коротка свита; ришкаша — рижова (рисова) каша: ровти — громади; ротота — яєчня; росуль — борщ з капусти; сокотати — переховувати; сукати — терти; талька (не тялька) — округле корито; твердо — старанно; Товти — Словаки; токан — рід кулеші; токмити — згожувати; укопати — вибити; фодра — криза, бризжі; хаща — ліс; хертика — сухота; чакан — топір; честовати — шанувати; чичка (не гичка) — китиця з квіток; ширинка — хустинка; шпинець — Helleborus niger; ярець — ячмінь. Заразом справляємо деякі помилки: на с. 22 ряд. 22 зв. надр. хорочь, треба: хорого; с. 35 р. 15 зв. надр. пташки треба платки; р. 13 зн. розпутуть треба розпутауть; 31 р 6 зн. Тису треба Тиси; 34 р. 1 зн. блезенство треба блазенство.

ЗМІСТ II ТОМУ.

Сторона

Лїрники. Лїрницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. и. про лїрників повіту Бучацького. Зібрав в вересні 1895 року Володимир Гнатюк . . . . . 1—73

Зміст.

I. Деякі звістки про лїрників, списані з оповідань лїрника Якова Златарського . . . . . 1— 9
II. Словарець лїрницького говору . . . . . 9—17
III, 1 і 2. Прохання й молитви 18
3. Сон Богородиці 19
4. Молитва перед „суплькацийоу“ 19
5. Молитва до св. Николая 20
6. Молитва до св. Микития 20
7—8. Польські вірші, уживані лїрниками . . . . 21—23
9. Молитва до св. Николая . . . . . 23—24
10. До Христа . . . . . 24—25
IV. Пісні: 1. Про муки Христові . . . . . 25—26
2. Смерть і похорон Христа . . . . . 26—27
3. Про хрест і смерть Христову . . . . . 27—28
4. За смерть Христову — грішникам мука . . . . 28—29
5. Чудовний образ Христа у Климові . . . . 29—30
6. Чудовний образ Матері Божої в Хотїню . . . 30
7. Чудо Матері Божої в Почаєві 31
8. До Матери Божої 31
9. Про св. Івана Богослова . . . . . 32—33
10. Про св. Григорія 33
11. Про св. Василія . . . . . 33—34
12. Про св. Николая . . . . . 35—36
13. Св. Николай і три студенти (Николай у подорожи) . 36—37

Сторона

14. Про св. Олексія . . . . . 38—39
15. Про св. Варвару . . . . . 39—41
16. Про св. Варвару замучену батьком 41
17. Про св. Параскевію . . . . . 41—42
18. Про св. Онуфрия (польська) . . . . . 42 -43
19. Про св. Антонія Підкаменецького (польська) . . 43—44
20. Про тогож сьв. Антонія (польська) . . . . . 44—45
21. Про св. Михаїла 45
22. Чудо св. Михаїла . . . . . 46—47
23. Про Правду та Кривду — Як син матір з дому виганяв 47 - 50
24. Про Лазаря . . . . . 50—53
25. Про сирітку . . . . . 54—55
26. Родичі і діти . . . . . 55 --56
27. Про дочасний сей сьвіт . . . . . 56—58
28. Про суєту . . . . . 58—59
29. Трівога . . . . . 59—60
30. Плач душе! . . . . . 60—61
31. Зазив до грішників . . . . . 61—62
32. Пересторога . . . . . 62 - 63
33. Про марний сей сьвіт . . . . . 63—64
34. Гадки про смерть . . . . . 64—65
35. Про смерть . . . . . 65 - 67
36. Про Гавриїла . . . . . 67—68
37. Про страшний суд 68--69
38. Про страшний суд 69 70
39. Про страшний суд . . . . . 70 —72
40. Про страшний суд (польська) . . . . . 72—73
Додаток: Молитви й прохання, записані проф. Володимиром Шухевичом . . . . . 74—76

Замітки етноґрафічні з Угорської Руси написав Юрий Жаткович 1—38

Зміст.

1. Поділ угорських Русинів . . . . . 1—2
2. Звідки угорські Русини діставали церковні книги? . 2—3
3. Казка про Чорнокнижника . . . . . 3—4
4. Народний календар . . . . . 4— 11
5. Весіле . . . . . 11 - 20
6. Уродини . . . . . 20 - 22
7. Хороби 22--23
8. Похорони 23--26

Сторона
9. Одїж . . . . . 26—29
10. Пожива . . . . . 29—31
11. Управа рілї, годівля худоби, садівництво . . . 31—34
12. Чужеродцї між Русинами . . . . . 34—36
13. Де що з устної лїтератури Русинів 36
14. Ной і чорти . . . . . 36—37
15. Приказки 37
16. Іван з Гершком у спілцї (анекдот) . . . . . 37—38

Чорноморські народні казки й анекдоти зібрав Митрофан Дикарів 1—50

Зміст.

Передмова . . . . . 1—2
1. Чий Бог старший: чи наш, чи жидівський . . . 3
1а. Наш Бог і московський Бог . . . . . 3—4
2. Наш Бог і Нїмецький Бог 4
3. Хлистунський Бог і хлистунська Богородиця . . . 4—5
4. Ісус Христос і Магомет . . . . . 5—6
4а. Православний сьвященик і мулла 6
5. Два брати: Каїн і Авиль . . . . . 6—7
6. Про Ісуса Христа та апостола Петра . . . . 7—8
7. Колись жінка була старша від чоловіка . . . . 8—9
8. Кара сьвятому Петрови 10
9. Відкіля взяли ся козаки й салдати . . . . . 10—11
10. Як за ту казку (N 9) салдат на Чорноморця розлютувавсь 11—12
11. Григорий (!) — Побідоносець 12
12. Про сьвятого Георгія . . . . . 12—13
13. Попівна-цариця, Іван Іванович, руський царевич і прикрасна Анастасия . . . . . 14—17
14. Салдат і мертвяки . . . . . 17—18
15. Про змія та цигана . . . . . 18—19
16. Мужик, вовк і лисиця . . . . . 19—20
17. Сьвятий Тилипень чудо творив . . . . . 20—21
18. Нїмець у руській церкві 21
19. Образ і табак 21
20. Катря „Отче-наш“ забула . . . . . 21—22
21. Циган — монах 22
22. Батько і син у полюбовницї . . . . . 22—23
23. Невередливий салдат 23
24. Господи милостивий, а ми люди твої, чії ж то Москалї? 23—24
25. Племінник перехитрував дядька-злодія . . . . 24—25

Сторона

26. Од грошей люди пропадають 25
27. Кубань золоте дно 26
28. Чого люди родять ся то біляві, то чорняві, то рижі . 26
29. Отак як бариня — свиня, а як барин — собака . 26—27
30. І як ті пани плюють 27
31. Сліпець Обертас за жінкою багато де-чого взяв . . 27—28
32. Розмова з глухим 28
33. Ще розмова з глухим 28
34. Перва жінка і друга 28
35. Невдячний чоловік 29
36. Що козацькі немазані колеса вимовляють . . . 29
37. Так ніколи, що не знаєш, на яку ступить . . . 29
38. Семифунтова чавунна медаля 29
39. Конець 29

Паралелї й уваги . . . . . 30—43
Показчик предметів і мотивів, ужитих в казках і анекдотах . 44—50
Поправки до „Чорноморських народних казок і анекдотів“ . . 51—53
Поправки до статї „Різдвяні Сьвятки в Чорноморії“ (Етноґрафічний Збірник, т. I). . . . . 53—54

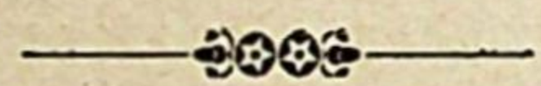

ЛЇРНИКИ.

Лїрницькі пісні, молитви, слова, звістки і т. и. про лїрників повіту Бучацького.

Зібрав в вересні 1895 року

Володимир Гнатюк.

I.

Деякі звістки про лїрників, списані з оповідань лїрника Якова Златарського на прозвище Москвина, в Жижномири пов. Бучацького.

Як кожде ремесло має своїх „майстрів“ і „учеників“ або „хлопців“, так і в лїрників є. Щоби стати лїрником і могти випрошувати собі милостинї, треба на се науки. На науку приймає ся калїк між 9—30 роком житя; як має хлопець 12 лїт, тогди „са́ми до́брий“; як має 25 лїт, то „мо́жи сьа ще ўчи́ти“; понад 30 вже „за старий“. Як довго принятий має позіставати в науцї, се залежить від угоди: приймають на три, чотири, пять, найбільше шість лїт. Час науки залежить також від того, чи ученик спосібний, чи тумановатий, чи більший, чи меньший. Як меньшого приймають, то не вчать його від разу, лиш ним послугують ся, тому й довше він мусить бути. Старшого, понад 20 лїт, приймають на науку лиш на оден рік, бо „він розумі́йи, шчо йиму́ то́го потрі́бно, тому́ сам на се́би настига́йи“. Коли на „тирміна́цийу“ приймають на роки, тогди не жадають від ученика плати, бо він мусить послугувати; колиж приймають старшого, лиш на оден рік, то він мусить за науку заплатити 20—30 зл.; як має сам гроші, то платить сам за себе, як не має, то платять за него ті, що єго віддають на науку, родичі або кревні.

Хлопець мусить зіставати в науцї аж до визвілки. Челядників, як при иньших ремеслах, між лїрниками нема: по визвілцї кождий стає самостійним і може йти на власну руку просити.

Підчас „тирміна́ції“ хлопці називають свого шефа ґаздою або майстром і мусять єго ві всім слухати; коли знайдесь який непослушний, то єго карають; коли непослушний сильний і має тілько літ, що сам не дасть ся укарати, тогди оден „вчений“ переказує до другого: „там прийди такий і такий, він зробиў тото́ і тото́, йиго́ ма́йиш строфува́ти“. Коли непослушний такий появить ся, тоді другий вчений здирає з него хоть 2—3 риньскі; якби провинник ще й тоді не послухав, тоді змовляєсь проти него більше „вчених“ і ті чекають аж доти, доки їм не попадесь в руки: тоді вже мусить те зробити, що єму скажуть, бо інакше то возьмуть у него ліру, розібють її навіть — але не бють провинника ніколи.

Час науки можна скоротити, а то коли ученик „ў до́брі зла́годы“ і слухає — на пів року, або на кілька місяців. Як не поступає собі відповідно, то можна час науки продовжити, найменше на шість тиждпів, а найбільше на оден рік. Часом надслугуєсь шість тижднів (більше ні) понад угоджений термін, але не за кару, лиш за те, що довший час єго нікуди не посилає ся задля якихсь важних причин, а через те учитель поносить страту, або ученик хорує і також причиняєсь до утрати ґазди і т. и.

Коли хто вчить ся за гроші, то вже тим не розпоряджує ґазда; він сам мусить дивитись, щоби як найскорше навчити ся; як навчить ся за два місяці, може собі відійти, як за більше — то мусить більше місяців бути у майстра.

Наука розложена тим способом: насамперед учить ся молитов; як хлопець їх перейме, вчить ся просьби, дальше пісень (се звичайно найдовше треває), а в кінци грати на лірі; грати може за два місяці вивчитись, а часом і скорше. Перед самим відходом вчить ся таких „кавалків“: що має казати, як другого здибле, як поздоровити і т. и. Наука молитов треває рік, пісень так само; може однакож і довше потревати, коли ученик не може скоро затямити.

Молитви бувають звичайні, виняті з молитвословів, деколи сьмішним способом перекручені; з них можна найкраще переконати ся, як нарід розуміє правдиву „руськую мову“. Наведу оден лиш примір: Отче наш = Вочина́ш; коли я питав, що то таке Вочина́ш, то мені не вміли відповісти. Таких перекручених слів можна навести дуже много. Крім того є молитви зложені самим народом, часто також незрозумілі, а то через свою давність. На жаль не стало мені часу записати їх усіх. Скількість молитов, як і скількість пісень в репертуарі залежить від таланту лірника.

Коли я запитав лірника Златарського, чи трафляють ся лірники видючі, то він відповів: „Ту (в Бучацькім, Тернопільськім, Чортківськім)

здоро́вих льуди́й нима́ лырника́ми і таки́х ни прийма́йи сьа на лырникіў до наўки. На Бу́ковины́ було́ двох здоро́вих, а́ли і то ни зна́йу доне́вии, чи они́ жийу́т, чи ни жийу́т".

Ученика майстер висилає за милостинию, де захо́че і коли захоче; висилає звичайно двох разом, бо оден мусить бути з них каліка (те́мний), а другий „вуджі́й". „Рі́много ни висила́йи сьа, бо би му ныхто́ нычо́ ни даў". Як ученик випросить милостиню, повинен всьо віддати майстрови. Не кождий однакож так зробить, бо не кождий має „сумлы́ньи". Коли о чімсь подібнім дізнаєть ся майстер, то малого вибє, великому ж продовжить визвілку, щоби за той час йому „надолу́жиў".

Давно міг тримати майстер по три, по чотири пари учеників; тепер не тримає, бо „типе́р сьа раху́йи кісни́й час". Найбільше тепер тримає двох. Що до відносин учительских між майстром і учеником, то „йак до́брий у́чиник, то обхо́дит сьа з ним до́бри, йак злий, то о́стро; йак час запада́йи".

Що до гри на лїрі, то на гадку Златарського тепер лїпше грають, як давнїйше, „бо типе́р ўсьо іна́кши повиходи́ло, а даўно́ бу́ла старосьві́цка гра"; добра гра залежить від більшої здібности лїрника. Давнїйше лїрники грали по весїлях; тепер грають ще понад російську границю, бо там народ „ни ўстидли́вий", але у нас вже не грають. Що до сьпіву, то противно має ся річ: давнїйше гарнїйше сьпівали і гарнїйших пісень, яких молодші лїрники не знають, бо „старі ви́мирли і с собо́йу йіх до гро́бу забра́ли".

Про визвілку оповідав Златарський так: Йак у́чиник ви́буди три ро́ки, чи кі́лько, тогди́ випуска́йи сьа йиго́ на практика́цйу, аби́ пізна́ў льуди́й, приўчиў сьа ро́зуму, зашпаруваў сьа (бо на визвілку треба мати трохи гроший), аби́ сьа ўбраў, аби́ си гро́ший тро́хи зложи́ў, аби́ маў на погото́ві. І по́тым ма́йут змо́ўку, на котрі́м вітпусты́ бу́ди ви́звілка. (Она відбуваєсь завсїгди коло якогось монастиря, чи то руського, чи то польського: на те не зважають). Ни кли́чи сьа на ви́звілку ны́ сьа́ких, ны́ та́ких, лише́ котрі́ варт, котрі́ ўче́ны́. Запро́шуйут тогди́ дыдыі́ў, а́ли лише́ ўче́них і ма́ленько: двох, трох, бі́льши ны́. Йак котри́й ма́йи жі́нку (лїрник чи дїд), то йдут обо́йи. Відбува́йи сьа ви́звілка ўсе на го́лым пльацу́ при манастиру́, а ў ко́ршмі ни ві́льно. Схо́дьат сьа звича́йно по вичі́рни, йак льу́ди сьа поросхо́дьат. Притым стиржу́т сьа, аби́ ныхто́ йіх ни ви́дыіў, а́ли йак ўви́дит, то нычо́ вили́кого, бо они́ собі́ позасыда́йут і ма́ло хто зна́йи, шчо там ми́жи ни́ми йи. Йак сьа прихо́дит на той ві́тпуст і пирибу́ди сьа вичёрньу, тогди́ ма́йстир посила́йи сво́го у́чиника по тих лырника́х і по простака́х і наповіда́йи йиго́: Йак прийде́ш (до котрого з них), аби́с сказа́ў: Сла́ва Йсу́су Хри́сту. Аби́с вітповіў: субо́р.

Приходит ўчиник до лырника учёного, йако звичай, від майстра післаний с покором до майстра. Приходит д нему і повідайи: Слава Йсусу Христу. І бире йиго за руку і повідайи йиму: Шченьсьць Божи на субори, на торги, на здороўйи, на ўсьакойи благодать, когда Христос показуйи путь, дорогу. Просили майстир і йа прошу на чесьть, на льубоў, на визвілку, на кильішок горіўки (або: трунку). Так просит каждого. А той йиму отповідайи: Благодару покорни майстрови і тобі, товаришу, благодару покорни за честь і за льубоў. І тогди питайи сьа: А деш то, сину, буде схід? Там буди при манастиру пльац обібраний; там сьа зыйдем і там опсадит сьа трепиз господний і помолим сьа при тым місци Господеви і потим часу буде трунок. Потому сходьи сьа на той пльац при манастиру [ў Чирвоногроды, Лашкіўцих, Воківцех (під Росыйоў), на Хришчатику (на Буковины; там найбільши) і ў Гусьатины; де більши йи, то йа ни знайу, йа за свойіх росповідайу] і застельуйут на сьвяты земли веретойоў і робйи собі трепиз. Опсаджуйут наокола тих льудей і кладут пару хлыба і сыль. І кладут бутльу трунку будь йакого, льуб пива, льуб горіўки, хто шчо заживайи. Шче й до того кладут льуб чисник, льуб десь йакісь вогирки; йак скоромний час, то кладут сир на закуску, ни тілько багато, тілько таку малу мисчину, жиби то ни було, жиби аж найісти сьа, тілько жиби було каждому по крихты укусити. Йак жи йіх опсадиў (ўчинь), зачипайи свойу визвілку умоўйати. Приходит і стайи коло свого майстра, а помічник йиго льльйи йиму ў кильішок трунку. А він тримайи хустку ў руках і той кильішок і повідайи: Мир вам отцеви! Вони йиму повідайут: З миром приходьіт. Повідайи другий раз: Мир вам отцеви! З миром приходьіт. Повідайи третий раз: Мир вам отцеви! З миром приходьіт. Типер повідайи: Поздороў Божи мир посидьашчий. Они йиму вітповідайут: Поздороў Божи мир проходьашчий. Другий раз повідайи: Поздороў Божи мир посидьашчий. Они йиму вітповідайут: Поздороў Божи мир проходьашчий. Третий раз повідайи: Поздороў Божи мир посидьашчий. Они йиму вітповідайут: Поздороў Божи мир проходьашчий. Типер так йи: він йім зноў повідайи: За молитвами сьвятих отец наших, Господи, Суси Христи, Сини Божий, помилуй нас. Они йиму вітповідайут: Амінь. Він йім повідайи: Прости Біг за амінь, за ангельски, божи слово. Так говорит сьа три рази. Потому він кажи три рази: Благословіти отцеви. Они йиму вітповідайут три рази: Бог молитвами. Типер він до них повідайи: Зволити приступити блисчи. Они вітповідайут: А просим, просим. Тогди він пйи той кильішок трунку, шчо йиго тримаў до сейі пори ў руцьі і пускайи до свого майстра ў кольійу; лиш йиден другому ни віддайи, тілько сам вже подасть с свойіх рук каждому у руки — пиршу кольійу; — на другу сами собі наливайут, сами сьа почистуйут і ў тім разьі уста-

йут і мольи сьа Господеви і потім дьакуйут майстрови і учинкови: Благодарем Господеви найвисчому, шчо Бог допоміг тобі научити сьа і благодарем вам, майстри, за научеиьство, за хлыб, за сыль, за честь і за льубоў і за той кильішок трунку; і тобі, товаришу, абис буў слаўний, йаўний, мижи панами, мижи ксьондзами, мижи рольниками і мижи нашим нижним христобратийим; абис буў слаўний по всем сьвіту, абис ни жадаў ны хлыба, ны соли, ны ўсього добра. І ў тым часы каждий росходит сьа у свойи!

На визвілку потрібує ученик мати 2—2½ зл., а як дуже по бідному відбуваєсь она, то риньський, дванайцять шісток. Що до ліри, то залежить від згоди: або новому лірникови майстер дає свою ліру, або він собі купує. Добра ліра коштує 4—5 зл.; зла 2 зл. а навіть 1·50 зл. Ліру дають робити столяреви, а щоби знав як робити, дають єму „абрис“ і він зробить.

Визволеному зачинають викати, аж як оженить ся; коли не женить ся, то не викають доти, доки не мине єму хоть 30 літ.

Як визволений здиблесь з своїм майстром, то має витатись з ним після приписаної формулки. „Йак приходит на йакімсь вітпусьты товариш той, котрий виходит с тойі науки, по тій визвілцы — бо до визвілки то ни сьмійи сьа витати, хіба кажи: дай Божи шчісьтьа, тай більши ныц — ци жилы на вітпусты, повідайи йиму перший раз: Слава Йсусу Христу. Потому бире йиго за руку, учинь майстра першого лышшого, котрий учений, най буде хто знайи звітки і повідайи йиму: Дай Божи день добрий. Гаразд сьа спало, гаразд сьа ночувало, гаразд сьа жийи, промишкайи, поранкуйи, розиндуйи; ў путьагах, ў дорогах шчастит, гостит, милость, годность, товариство, колыґацтво, йак милий Бог питайи при древійу. Коли жонатий, то питайи го: Шчош там лышшого на опходах? чи здорові ґаздиньи, чада чи при добрім здорову, домові хришчены, сестри, братьи, отец, мати, йак жийи, чи при добрім здорову; сами собі ци при добрім здорову? Шчасти Божи на субори (йак на вітпусьты), на йармарки (йак на йармарку) і на здорову і на усьакойи благодать, когда Христос показуйи путь, дорогу! Йак нижонатий, то так само витайи йиго, лише опускайи за жінку і дыти. Сидьачий вітповідайи так само до стойачого, йак той скінчит.

Лірники, що з ними знає ся Я. Златарський: У Хмиливі, Залішч. пов. йи Тимко Шинкарук, шчо разом зо мноў учиў сьа; ў Солоньім, Залышч. пов. Йанко Мрочок; ў Тоўсьтым, Онуфрий (прізвище забув) і ў Залышчиках Филип Никольик, майут школи; ў Цапіўцех Михайло Бардацкий; ў Раранчу, Семен Андрушчик; Микита Босак (старий вже) ў Зубци; ў Сокирчины, ў Обиртиньскім, Митро (прізв. забув); ў Полыіўцех Йасько Нагайоўский; ў Королыіўцы Біскупскій Никола Штан-

кéвич, шче ни вúзволиний". Иньших єсть богато, але они не вчені, тому знають мало.

Лїрники знають ся на 8—10 миль в около, а славнїйших поміж ними знають і дальше. З дїдами мало сходять ся; а коли то і трафить ся, то лиш з дїдами вченими і лишень на відпустах. Дїди вчені мусять також „термінувáти"; прості дїди — котрий де що вчує і навчить ся, то вміє, але на науку не йдуть нїкуди. Зносини між визволеним та майстром майже завсїгди уривають ся, бо они звичайно далеко від себе розходять ся. Коли однакож здиблють ся при нагодї, на якім відпустї або ярмарку, то радо витають ся і частують ся, чим можуть.

Лїрники тут вичислені ходять лишень по всхідній Галичинї і на Буковинї по Сучаву; до Росиї не йдуть, лиш двох якихсь було „перекралось (Й. Зл.)"; на Угорщину також нїколи не ходять, бо там йти, то треба мати „письмо", але давнїйшими часами ходúлось; „типéр жи нивíльний час, нивóля, то ни мóжна". Так само з заграницї не приходять сюди лїрники.

Число лїрників зменшуєсь що раз більше, а то „чириз нивóльнысьть; пíдлих жибракíў так збільшáйи сьа, шчо йíх ў лубильт, бо они далéко ни хóдьат; поколóтит сьа ў свóйім силы́, ў сусьíдньім, тай вéрни сьа; лыірникóви трéба піти́ дáльши, а ту нивóльа; приймай ýчньіў — ни виплатит сьа, бо шчо з ними робúти? Будéш йíх тримáти на пийцу, та на свій кошт годувáти, колú й ми не майим ш чóго жúти! То кобú ви, пáни, вúробили миньі так, аби миньі булó мóжна ходúти...; йа ўже буў ў комíсара, й ў стáрости, тай минé нагнáли; йа тілько ўчиў сьа, тай типéр ни майу шчо с тоў наўкоў зробúти, а заробити собі ни мóжу, бом тéмний; мóжи ви там ві Львóві вúробили би таке миньі!"

Цéхіў лыірницких типéр нимá; йáкби буў, то би гарáзд буў на сьвíты ,бо тогдú, кудá би хтыіў. тудú пішóў, йак шиўцы́ хóдьат, колúби заплатúў ўклáтку до цéху. Даўно бýли цéхи. стáрші памйатáйут йíх; типéр нимá ныгдé áньі цéхіў, áньі жáднойі старшини́, кóждий жийи́ дльа сéби, а кóждий бойит сьа дрýгого, нидовíруйи, а то ўсьо чúрис нивíльнысьть".

Злодїїв і піяків між лїрниками нема; якби який допустив ся такого проступку, то зараз єго покарали-б; а не хотївби слухати, то змусили б єго і міг би тим способом утратити заробок. То лише між простими жебраками трафляють ся подібні випадки. Часом може лїру й самовільно хтось собі завісити, але як він не має визвілки, то єму не дадуть просити; відберуть лїру, поломлять її, а навіть грошеву кару на него накладуть. Тому як такий де трафить ся, то „бокýйи" від них, щоби не здибатись і не знайти собі напасти.

Лїрники знають лишень „почистýнок“. „Йак сьа здибли йиде́н з дрýгим десь на вітпусьтьі, або на йа́рмарку, потрібýйи йиде́н дрýгого зачистува́ти, про до́брий спо́сьіб заклйчи йиго́ на кантйну, ка́жи йимý да́ти за три, або за штири ґре́йцари горіўки, зачистýйи йиго́, а пото́му той до йиго́: ў тім часьі шчось собі до́брого побала́кайут і росхо́дьи сьа. Така́ мйжи нйми пійатйка, більш нима́ ньіц“.

В загалї між лїрниками нїчого не подибаєсь бридкого, бо они самі себе встидають ся і боять ся.

Між вичисленими повисше лїрниками нема заможних; ходять по комірнім, а що найбільше, то має декотрий гаку хатинку, що „бо́ком сьа ў ньу ўпиха́йи“. Лиш оден Онуфрий, в Товстім, має ґрунт такий, що мігби з него вижити, але гроший покладних і він не має: нема в них так, як трафляє ся між иньшими, не-галицькими убогими.

Кару грошеву на виновника так накладають, як трафить ся який: „Так сьа ро́бить; йиже́льі шчось сьа вйдарит, то сьа зьійдýт на вітпуст дале́кий і там змо́ўйуйут сьа; росповіда́йи йиде́н дрýгому, шчо той провинйў і тогдй ра́дьи сьа, йа́кби йиго приклйкати. У тьім часьі, йак йиже́льі він там йи, тогдй йиго́ приклйчут і йиго́ сьа пита́йут, жйльі там за йаку провйну, мо́жи шчось за ко́гось опсудйў, мо́жи шчо на котро́го набриха́ў, мо́жи с ким сьа почина́ў бйти, то за то́йи йиго́ пита́йут. І с то́го ўсьо́го заклада́йут йимý штроф такий: два рйньских ка́ри, рйньский на це́ркву, а рйньский на розда́ток: кілько йіх йи, то сьа розда́сть при йиго́ уха́х (м. очах), аби ни каза́ў помйжи льу́ди, шчо: здйбали сьа зо миоў рабіўникй і зрабува́ли мине́ і пропйли; а́ли сьа на то́йи засьві́чуйи льудьмй, ни так тими убо́гими, жи до того прикла́дньі, али заклйчут собі йако́го чоловіка з ро́льского ста́ну“.

Фалшивих лїрників, що лиш удавали-б калїцтво, нема і бути не може, бо за таким слїдили б самі лїрники і покарали би, „шчобй ни псува́ў йім кава́лок хлїба. Хто до чо́го приложо́ний“.

Цїкаве се, що в Грабівцях, коло місточка Озеряп, в Борщівськім, лїрники були своїм коштом збудували церковцю. Початково було в тім селї лишень 16 хаток, а в них мешкали сини, доньки (лїрники дїти свої дають до ремісел, господарки, лиш калїк вчать просити) внуки лїрників і ґосподарували. Церква тота була маленька, пошита соломою. Всї они належали до цеху в Чорткові. Про той цех так оповідав Златарський: „Приповіда́йут, жи ў старім зако́ньі буў цех; а́ли йак поме́рли старі дьідй, ни бу́ло кому́ той цех отрймати, бо йиго́ треба́ було́ опла́чувати. І такий сьа зьіста́ў, жи тото́ (цехові річи) заўда́ў до су́ду. Приповіда́йут, жи то йи заста́ўлини за сто золотйх. По тім часьі то ўже сьа ўсьо зма́тчило, нима́ ньіц. То ма́ло бу́ти ў Чо́рткіўськім цйркульі, бо найбільший цех, то буў ў Чо́рткові“.

Мову свою лїрники зовуть либійською; они винайшли її на те, щоби могли порозумівати ся в присутности чужої особи, а не бути зрозумілими для неї. Мова та ограничаєсь не многими словами і не знаю, чи ще з раз знайшло би ся в нїй тілько слів, кілько є записаних. Крім лїрників говорять нею ще дїди вчені і дротарі вандрівні. Вандрівні шевцї мають також свою потайну мову, але она ріжнить ся зовсїм від либійської так, що лїрник не потрафить її зрозуміти.

Всьо, що до лїрників відносить ся, укривають они глубоко перед звичайними людьми; тому й трудно докладно їх розпитати, вивідати. Те що ту я подаю, оповідав менї лїрник жижномирський доперва за посередництвом третої особи, що єго здавна знала.

Кілька місцевостий названих по либійськи:

Чернівцї — Ка́лути;
Залїщики — Ковíшчики;
Чортків — Спиньíў;
Бучач — Бучпíль;
Скала — Пітрусьа́нка;
Гусятин — Га́рбатыў;
Оківцї — Леґушани (село);
Цапівцї — Швахтыўцьі (село);
Товсте — Тоўстимни;
Ягольниця — Буда́ўницьи;
Потік — Дельмо́шник;
Борщів — Бутньíў.

Для доповненя отсих звісток подаю тут оповіданє Златарського про єго власне житє.

Йа ўро́диў сьа тако́й ту ў Жижно́мири, те́мний. Шче малим да́ли мине́ до шко́ли (роз. лїрницької) до Йа́злыўцьи, до Йа́ська Йакимо́вича, шчо ўже ўмер. Али йа ў не́го буў лиш дві нидыльі. Пото́му да́ли мине́ до йако́гось пройдисьвіта до Ла́шковиц, Гри́цьа Тимньу́ка́. З ним зайшо́ў йа аж бо Садаґу́ри. Там зыйшо́ў сьа Гри́ць Тимньук з Іва́ном Лукаўйицким с Станигори — і поча́ли сьа оба́ напува́ти, а мине́ покла́ли на місьтьі, абим проси́ў. А ма́ўйим тогди во́сьмий рік. Йак напи́ли сьа, тогди́ Лукаўйицкий лиши́ў ў шинку́ Тимньука́, а сам пішо́ў на двір. Тай прийшо́ў аж до ме́ни, тай ка́жи: Си́ну, ходи́; ґазда́ каза́ў йти до шинку, дыста́ниш горі́ўки. [Они́ оба́ ўже поме́рли]. Йа ўстаў, він ўфати́ў мине́ на ру́ки, ки́нуў жи́дови на віз і сам сыў і прийіхаў зо мноў до до́му. Пото́му ўзьаў на руки, ўньіс до ха́ти; там да́ли миньі йісти, а йа здумі́ў сьа, ни зна́ўйим, шчо йи. Пото́му йа змо́виў тро́хи па́цьіру і каза́ли миньі́ йти на пйиц спа́ти. У ве́чир йа спйу, а Тимньу́к ж жі́нкоў там прихо́дит і ка́жи: Шчож ви, сва́ту, зроби́ли зо мноў за фіґльі? Той повіда́йи: Шчож йа с тобо́ў зроби́ў? На шчо́сьти хло́пцьа ўкра́ли? Йа ни ўкраў, а́ли правові́рни ўзьиў. Ти зна́йиш, шчо тобі́ ни во́льно трима́ти хло́пцьа; (бо він ни буў льірни́к ўче́ний). І с то́го ўзьа́ли сьа напива́ти; ра́но поўстава́ли і той збира́йи сьа йти від Лукаўйицкого і ка́жи миньі́: Збира́й сьа си́ну. А той ка́жи: Ни тре́ба сьа збира́ти, сиди́ тут. І так

с тим розыйшли́ сьа, а йа сьа зостаў. Там мині́ да́ли біли шма́тьа, там мине́ зми́ли, ви́чисали, бо йак йим посьигну́ў руко́йу по́за пле́чі, то цылу́ жме́ньу вуши́й ви́тьаг. І йа там буў шчось два ро́ки. Пото́му йа зрозумі́ў, жи миныі зле, бо би́ли мине́ і ныіч́о ни учи́ли — бо він і сам ма́ло знаў — і ўзьиў мине́ садаґу́рский Іва́н Похо́вич. Записа́ў мине́ буў за сво́го ў констри́ницийі; ў то́гом буў та́ґжи два ро́ки (а ў до́ма ныіч́о ни зна́ли, де йа). Там було́ миныі до́бри, коли́ж він ўмер. Пото́му ўзьиў мине́ до Чирнове́ц Васи́ль Ґрі́цко; згоди́ў мине́ буў на шісьть льіт, тимча́сом йа буў ў не́го ніў ро́ку — а ныіц ни зна́ўйим, лише́ де йа, ў йакі́м крайу́. — І там надыійшо́ў раз з Залы́шчик Вили́ких Фі́льіп Никольи́к. Він са́миж тогди́ сьа ўчиў, йак і йа, а́ли він ўже ныіби кінчи́ў, а йа ныи — і підмо́виў мине́: ўтыка́й вітци, бо ти ў чужі́ стороны́. І йа з ним ўтыік до Залы́шчик Вили́ких. Йак йа прийшо́ў до Залы́шчик, за́раз йим сьа згоди́ў у Йіва́на Ха́луса — він буў с То́ўтріў, с Кіцма не́цкого повіту, з Бу́ковини ро́дом, ў Залы́шчиках поме́шканий буў. Йа ў не́го буў три ро́ки і шісьть не́дыіль. Тимчасо́м йа сьа ви́зволиў на Хришчи́тику і пішо́ўйим собі ў сьвіт. Ходи́ўйим по Чирныіўце́х, Сире́ты, Соча́ві, Гумо́рі, До́рныі, Кімпольу́ньцыі, Ка́чиках — та йак ми сьа там наўки́мило, пішо́ў йим по́над Ро́сыійу. — Бу́ўйим ў Око́пі, Мільни́ци, Ку́дриньцих, Скалы́, Боршче́ві, Гусьа́тиныі і по ўсых тих се́лах, шчо там йи. Пото́му с то́го ўсьо́го обирну́ў йим сьа до до́му (на́віть ни зна́ўйим, йак йа сьа пи́шу). Прийшо́ў до до́му (до Жижно́мира), ожини́ў сьа (він темний на оба очи, а жінка на одно, тому там говорять з насьміш-кою про него: дво́йи льу́да, одно́ о́ко) і тиле́р ўже на місци і отри́муйу дру́гих, йак сьа тра́фит і ўжем тро́х ви́зволиў.

II.

Словарець лїрницького говору.[1])

А.

а́ндрус — брат;
а́ндруска — сестра;
арна́к — когут; арна́чка — — курка;
арти́ха — горівка.

Б.

багла́йка — губа; баглайі — гриби;
ба́рват — кожух;
барли́джити — орати; барли́джник — плуг;

[1]) Словарець сей порівнано з словарцем споряженим др. Студинським в студиї „Лїрники, 1894“. Ідентичні слова, що я записав, виписані при кінци сього словарця без пояснень.

бастьій — отець, батько;
бáтуз — Москаль;
бéнник — дзиґар (папіроска);
бéннити — курити;
бéтльити — бути;
бзйка — пасіка; бзйчник — улий;
бівін, бівона, бівоно — він, а, о; бівони — они;
бігурáти — бігти;
бійак — як;
бікутá — палиця;
бікýцийа — вязниця;
бікуцéльники — поліция;
бікуцéльский — поліцийний;
бітому — чому;
біштурá — палиця;
близьімно — близько;
бóтинь — борщ;
брамóшницьи — брама;
будáўка — голка; будáўчити — шити;
бýхвасний — квасний;
букшій — біб; букшійки — фасоля;
бурвéта — верета;
бурвінь — ячмінь;
бухтáўка — булка;
бучмакй — черевики;
бушнó — вино.

В. (і У).

вандзйрити — везти, вести; дьакáти — давати;
вéлийа — велике; вéлий, а, е;
вйвандзирити — вивезти, вивести;
вивандзйрувати — виводити;
вйдермолити — видерти;
вйкургонити — вигнати;
висльýга — солома; висльýжник — капелюх;
відйапéрити — відобрати;
віддьакнýти — віддати; віддóнити — віддати;
відканлóнити, відкáнчити — відомкнути;
вісльýжницьи — яблінка;
ўйапéрити — взяти; взути (чоботи на ноги);
ўкльімати — вкрасти;
ўкóрник — майстер (титул лїрників);
ўльіпати — видїти; ўл. сьи — дивитись;
ўльіпно — видно;
вольіти — хотїти;
вóлот — кінь; волотйха — кобила;
вохкімира — вісїм;
вошáрник — купець;
ўсьáцки — все;
ўскйчувати — втїкати;
ўхéзити сьи — впаскудитись; піти на сторону.

Г.

гаўлйд — віл, бик; гаўлйдка — корова;
гаўлидьй — тельа; гаўлйста — товар;
гальімо — молоко;
гальóмий — високий, великий; (глубокий нї);
гáрбат — гусак; гáрбатка — гуска; гарбатьй — гуся;
гиркймний — гиркий;
глаўдá — голова;
гпойóшник — гній;

голоўча́к — пиво;
гомильа́с — цукор.

Ґ.

ґо́рґуль — жовнїр;
ґудла́й — жид; ґудла́йка — жидівка; ґудла́йик — жидок; ґу́дзик — жидок.

Д.

де́лька — вода;
дерго́мити — молоти; дергу́н — млин;
двіний — другий;
двіньа́ — два; двіньа́ дьі́куна — двацять;
дильма́ — ріка́; Дильма́н — Днїстер;
дьакну́ти — дати;
дьі́вира — девять;
дьі́кунник — десятник;
дьі́куна — десять; дьі́кунка — десятка;
докурго́нити — дігнати;
дуньа́сний — теплий;
дульі́би — гарбузи.

Ж.

жукльі́йка — шклянка;
жукльі́йник — коваль; жукльі́йницьи — кузьня.

З.

забату́зити — завязати;
забе́тльити — забути;
задули́ти — запалити;
задухо́мити — задусити;
зака́пчити — замкнути;
закаплóнник — ключ, замок; закаплóнницьи — колодка, клямка;
зака́тлонка — скриня;
закурго́нити — загнати;
замі́нницьи — мітла;
замі́нчити — замести;
засьтьіжмо́рити сьи — застягнутись;
захарбу́т — тлумачок;
зачино́рити — зачіпати;
зьіта́ти — просити, говорити, мовити; ша́тар зьіта́ти — мовити молитву;
зьі́тник — урядник;
зйапе́рувати — збирати (сметану з молока);
зна́хтити — найти.

Й.

йамо́шницьи — яма;
йа́шчур — відпуст;
йе́піть — є, єсть;
йо́ний — оден, перший;
йо́ристь — старість;
йо́роста — староста;
йоршина́ — старшина; йору́ха — старуха;
йуни́ко — весїля;
йуни́чити — сватати; й. сьи женитись;
йу́ниц — син; йу́ньчицьи — донька;
йу́ньчик — син.

К.

ка́лута — блоха;
канти́ти — казати;

капі́льійа — шинок, коршма;
карабльй — ложка;
каравінчи — дывча;
карйґа — дывчина;
катра́ти сьи — ховатись;
киўрі́й — пан; киўрі́йка — пані, панна; для докладности говорять: трене́ла киўрі́йка — панна (молода пані);
кидро́ — прядиво;
кймі́ть — ніч;
кйндик — рік;
кирдймити — жити; кирдймньи — житьа; кирдймний — кревний (кождий без ріжниці);
кйрха — свиня; кирхуньй — порося;
кирху́шник — карник; киршу́тина — солонина;
кито́ — яйце;
кі́мати — спати, ночувати;
кі́маньи — спаня;
кле́ви — добре;
клймтур — ґульден; климтўр — німець;
кливе́ньский — ласкавий;
кльйксати — плакати, кричати;
кльіму́та — злодій;
кльусна́р — цвинтар;
кльусна́рка — каплиця;
кльу́жити — лежати, класти; кльу́жницьи — підлога;
ко́зум — розум, козу́мний — розумний;
ковирхнина́ — сметана;
ко́ўтур — горнець;
коно́палки — коноплї;
копйчити — ко́пати;
ко́псати — копа́ти, сапати;
корхилйцьи — попадя; корхильйта — попівські діти;
ко́тницьи — возівньа;
кохта́ўка — кість;
красьі́мний — червоний; красьі́мка — кров; ягода: черешня; красьі́мник — гарак;
кре́мез — чосник;
крихтй — крупи;
крім — гріх; крімова́тий — грішний;
ку́банок — збанок;
кубра́к — жебрак; ку́брати — жебрати;
ку́вирх — дах;
кувізно — тяжко;
кугра́ — ліра; кугра́чка — скрипка;
ку́грати — грати; кугра́чник — лїрник, скрипник;
ку́дньісь — пинька;
куде́нники — дзвони;
ку́доровий — здоровий;
кудрйпник — музикант;
ку́зад — зад;
кулйга — лавка;
кулу́йка — стодола; кулу́йник — хлїв;
ку́мси зьіта́ти — жебрати;
курго́нити — гнати;
курльа́ти — варити:
курі́бло — срібло;
кусьмо́рити — кусати;
ку́час — час;
ку́черба — вчера;
кче́рити — вечеряти; кче́ри — вечеря.

Л.

ламуса́ти — ломати;
либішча́к — лїрник (з лїрників);
ли́ґа — вовк; лиджиха — вовчиця;
ли́зинь — йазик;
ли́кша — каша; ликшу́ницьи — ступа;
линко́ — лїрник вчений з хло́па, або дїд вчений, що має титул „майстер“;
льиксáти — лазити;
льіхто́рити — рахувати;
льуфта́ти сьи — сьміятись;
лобзьі́й — олїй; лобзьі́йньи — олїйня;
ло́бзьук — хлопець;
лопоти́ти — молотити; лопо́тньи — стодола; лопо́тник — тік;
лопсти́рити — пасти; лопсти́рка — толока; лопсти́рник — пастир;
лону́ха — капуста;
лоптови́на — половина;
лоскоти́ра — полотно;
ло́скотньі — оріхи;
лубу́нити сьи — сваритись;
лубу́нинь — сварка.

М.

Ма́ґлит — лях;
майму́ра — сокира;
мана́тьи — біле;
маньки́ — ми;
мани́цьи — мати;
матла́н — тютюн; матла́нник — теребилюлька, фінансер;
махльи́рка — січка;
махли́чник — різак; різник, косар;
махли́чка — скринка до різаня січки;
махлува́ти — рубати, різати;
махи́рник — рукавичник;
махи́рницьи — рукавичка;
ме́ргульи — неділя; ме́ргульник — понедїлок;
мерзу́льи — цибуля;
мерхльі́й — баран; мерхльі — вівцї; мерхльи́чка — вовна;
ме́хир — ніж;
митропі́льи — поле;
мі́льас — мід; мі́льа́сник — медівник;
мільа́сний — солодкий; мільа́сницьи — пасїка;
мі́ньчити — міняти, минати;
мо́скутньі — зуби;
мотни́ха — кітка; мотньи́й — котя;
муги́р — мужик; хлоп.

Н.

найу́хник — наймит; найу́хницьи — наймичка;
пакачі́й — місяць;
пакачу́р — бурмістр, війт;
паки́рваньи — піятика;
насти́ги — штани;
пахи́рник — палець; перстень;
нача́нити — нальляти;
пеклéвий — недобрий, злий;
нови́мний — новий.

О.

О́брут — ремінь; стови; обрутьа́ч — пліт;

обрутóк — патик (кождий);
обруткú — дрова; обрýтницьи — древітня;
окирдúнити сьи — ожити;
óксим — лыс;
оксьýт — сад; оксьутúна — садовина;
омильáс — мід, цукор; омильáсний — солодкий;
óпук — чобіт; опукáр — швець;
опýльовати — куповати;
орнóснои — мак;
óстрока — дорóга;
остроко́мин — комин;
óстрокой — покій;
острочúниц — гість; острочúньцьі — гості;
охвéс — образ; Бог;
охцьійóс — сотка;
ошáр — ярмарок.

П.

пáсьінка — миш;
патéр — папір; патéри — коралї; патерúк — празник;
перельíксальник — перелаз;
пириванд́зúрник — пором;
пітпсальник — піддячий;
пітрус — камінь;
піхтóр — мішок;
пйанджа — пять; пйáнджатка — пятниця, пятка; пйанджадьíкунка — пядесятка;
пльíнка — шістка (10 кр.);
пльíнчити сьи — купатись; пльíнчити — мити, єднати;
пльíний — білий;
повіхтóмити сьи — повіситись;
позвíнчувати — позивати;
поклькýжити — покласти, поставити;
покусьмóрити — покушати;
порýтник — бідак; порýтницьи — бідачка;
пóсо — богато, много;
пóстаўрочник — похресник;
постаўрóчницьи — похресниця;
пóхазь — кімната, сьвітлиця, шинок, господа;
похáзник — господар; похáзницьи — господиня;
похвíртьи — подвіре;
пошýтка — лихо;
провандзúрник — провідник;
пропýльовати — продавати;
пропаньдьікáло — пропало;
правóшити — правити; пр. слугóмку — правити Службу Божу;
псáлка — риба (всяка);
псáльньи — пісня;
пуньдьíй — пиріг;
пургóм — скоро, швидко;
пнáти — йти.

Р.

рáхта — слота;
рéпсанка — писанка; рéпсати — писати;
рéпсаньи — письмо;
рéпсаник — писар; рéпсальник — парастас;
розйанéрити — роззути;
роскýльник — розбійник; роскýльницьи — стрільба;
рутáўка — грушка (дерево і овоч).

С.

са́басний — сам; са́басний ку́рльа — самовар;
са́батка — субота;
сапсайі́ — кукурудза;
сапта́ўка — качка; сапта́ўник — качур;
сеўйа́чка — гречка;
си́за — вош;
сипйа́г — сырак; сипйа́жиньи — сукно;
сьа́нити сьи — сьвітитись;
сьа́нко — сьвітло; сьа́нка — сьвічка;
сьі́вирка — кирниця; сьі́вирец — гижки; сьівйрнути — мерзнути;
сьімтйна — сім;
скако́мник — танець;
скил — пес; скилицьи — сука; скильй — песя;
скйтити сьи — сказатись, встечись;
скира́ — три; скира́тний — третий;
скіте́льньи — миска, таріль;
скрипота́ — двері, ворота;
скру́тйнь — обарінок;
скульба́ти — любити;
слихто́ — ухо; слихтйти — слухати, чути;
сно́пко — льіто; сно́пно — парно, горячо;
спинйцьи — чортиця;
ставе́ра — подруже; ставе́р — Христос, хрест, слюб;
стаўра́ — кварта; ставе́рка — кватирка;
стаўро́ки — хрестини; стаўро́чини — молитвини;
стаўро́чник — кум; стаўро́чницьи — кума;
стаўро́чнити сьи — хреститись;
сте́пир — піч;
степу́рити — печи; степу́рка — печеня;
степлйга — сливка;
стекльа́ти — чекати;
стерего́мник — сторож; стерего́мка — варта;
стйчинь — став; стйчник — стіжок;
стипра́ — плечі;
сто́донь — богач;
суху́ечка — гречка;
сура́зний — гарний;
сухмо́рники — сухарі;
сха́льіти — вмерти;
сча́нити — зільляти

Т.

тапко́ — ти; тапкй — ви;
тагнйти — нести;
тараньдьі́й — воробець;
те́льбушок — чарка;
тирйга — земля;
тйринь — сир;
тирйжники — бараболї;
тйрлик — цар; тйрлицьи — цариця;
тока́рка, тока́рник — ведро;
тре́пез — стіл;
трепе́лий — молодий; трепелйцьи — молодиця; трепельу́к — парубок;
трихо́мити — трясти; трихо́мницьи — пропасниця;
триховйло — решето, сито;
трогньа́шчий — хорий;

трунйти — больіти; трýнька — тиф;
тругньáчка — холера;
трусьньй — мука.

У.

угурáти — давати;
укирáґа — піяк; укирáчка — піячка;
укóрений — учений.

Ф.

фартьійóк — запаска;
фійавинь — голуб; фійаўньі — голубці (варені).

Х.

халó — Dreck;
хáльи — похорон, смерть, вмерлець, труп;
хальіти — вмирати;
хвéйло — уста, рот;
хвільний — зелений;
хвильньи — година;
химрó — живіт, черево;
хирáни — люди;
хирýта — рука;
хóбинь — крайцар; хóбньі — гроші;
ходýхи — ноги.

Ц.

цьісара — чотири;
цьіхáч — ніс.
цьвіхльі — пчола, муха;
цьýба — баба.

Ч.

чимéрсьи — волося;
чихмóрити сьи — чесатись;
чихмóрник — гребінь;
чужéмний — чужий;
чухльій — овес;
чухнйцьи — спідниця.

Ш.

шандáл — костел;
шáндра — шість;
шандрáчка — шістка (10 кр.);
шáтир — молитва;
швáхт — цап; швед — дідо (Grossvater);
шéнька — торба; шіпньй — шопа; шім — дім;
шкред — дід (невчений); шкудáти сьи — боятись;
шмýрка — шістка (10 кр.); шмурáк — дурак;
шмурйти — дурити; шмурний — дурний;
шýйа — бідний; шýйство — біднотá;
шукмóрити — шукати;
шумовйна — трумна;
шутньй — кулеша.

Деякі звороти:

Пнáй з мáньком — ходи зі мною;
поннáйим до шýста — підемо до міста;
манькó вóльу — я хочу;
трепéла киўрійка — молода пані або панна.

йо́ра кнўрі́йка — стара пані;
ўдьакни́ манько́ви — дай мені;
там сьа так лубу́ньи — там так сварять ся;
склеў манько́ви бе́нника — зроби мені циґаро;
псай пса́льньі — сьпівай пісні;
вітка́пч скрипота́ — втвори двері;
ўльіпно сьа шале́ко — видко ся далеко;
ни ўльі́пно ньіко́мто — не видко нічого;
сура́зни кі́маньи — гарне спаня;
ўйапе́рити о́пуки — взути чоботи;
курго́нити гаўли́сту до де́льки — гнати товар до води;
паньдьі́кайи на ходу́хи — кіячить на ногах;
пуньдьійі́ ку́рльиньі — пироги варені;
пуньдьійі́ стину́риньі — пироги печені;
охве́сова мани́цьи — божа мати;
дьакни́ охве́си кудоро́ўйи — дай боже здорове;
бе́тльийти кудоро́ві — будьте здорові;
зости́чуйти сьи кудоро́ві — оставайте здорові;
з йу́тиого — з другого.

Слова з словарця дра Студиньского, що і мені довелось записати:

Галицьких лїрників: Біку́цель, боси́ўний, ве́сло, вісльуко́, вийухти, ўкорити сьи, наўкорити сьи, ўсно́пити (сьи), гаўри́дити, гаўри́ш, га́лусть, гарти́ха, грівошити сьи, дермо́нка, дермо́нити, ду́льас, ду́лити, зьікро́, зьікра́, зьітко́, йо́рий, каме́ха, застьіжмо́рник, йардува́ти, йа́шпурка, закаплонити, ка́чити, кле́вий, кльі́мати, кльу́са, покльу́жка, корх, ко́тинь, крі́со, ку́вечер, кувізо, ку́динь, кудо́нити, ку́заўтра, заку́лати, ку́лати, поку́лати, ку́мса, кле́вити, каравона, кума́ток (-очок), мана́тка, маско́рити, маско́рник, матльі́йка, матло́ха, мех, мо́тинь, не́міть, мньа́ти, пандьі́чити, пна́ти, позьіко́рити, поме́кльенько, пса́лити́, пса́льник, пу́лити, пропу́лити, рівошник, сьі́вер, сьі́верка, сьі́верно, скако́мити, скульба́нка, слуго́мити, слуго́мка, спи́н, спомі́кувати, суйа́чка, сьу́рати, сьа́нко, сьа́но, сьа́ний, сьа́нно, несьа́нно, трі́йка, тро́йіти, фили́стка, хаза́, хви́льник, хви́льницьи, хо́ро, шале́ко, шоло́то, штуба, шусто.

Українських лїрників: Бату́зник, ботньа́к, вихро́, ви́льаксати, духо́мка, зру́тити, пору́тити, уки́раний, ковісто, ка́льіпний, манько́, ме́крий, ме́крецький, пандьі́кати, ра́ха, рахгьій, сипйа́га, сти́га, сти́чити, сухмо́рити, тартаса́, хвірт, ча́нити.

III.

Прохання й молитви.

По звичайній молитві лїрник говорить отсе прохання:

I. Помилуйти мине́ те́много калы́ку, нишчо́тного, низаро́бного; йа собі́ ни ви́джу ны́ заробити, ны́ заслужити, тілько сьа за вас Па́ну Бо́гу помолити, молитви христо́ві зговорити: за ва́ши здоро́ўйи, за житійа шчасливи, за гріхо́ў отпушче́нійи. Чей би до сьвято́го отца́ Никола́йа, за шча́сьтьи, за здоро́ўйи, тай за гріхо́ў вітпушче́нійи; аби сьватий оте́ц Никола́й стаў до по́мочи і до поратунку, аби вас сохраньа́ў от сла́бости, от пренежди, от припа́тку, від усього зло́го. А чейби до нинышнойі дни́ни, аби вам нинышна дни́на ста́ла ў помо́цах, ў замислах, ў ра́достах, ў си́лах чистих, ў працьах вірних, ў рука́х роботе́лних, но́зах проходьа́шчих, ў вочех превосьвйашче́них Ни минайти мине́ те́много, аби вас Бог ни мина́ў віко́м, здоро́ўйим, просту́пками (?) шчасливими, когда́ сьи пове́рнити, когда́ сьи посту́пити. А чейби за отца́ і за ма́мку, за се́стри, за бра́ты, за дыти мале́нькі, кото́рі Бог зыбра́ў на будушчий вік, на во́лний сьвіт; а фто́рийа прича́стийа до Ду́ха сьвято́го, до па́на Зба́витильа, до Су́са Христа́ укрижова́ного.

Скінчивши раз говорити сю просьбу, починає другий раз; при тім треба знати, що она дуже часто улягає зміні; котрий лїрник має більше фантазиї, той красше її скаже, той більше додасть до неї. Говорить ся її найбільше по відпустах.

II. Сю просьбу говорить ся по хатах, коли лїрник хоче випросити сорочку або ногавиці.

Син ту бо́жий, ма́мко, Дух сьвяти́й, ґазди́нько, ў вашім до́му пробува́йи, вам на по́мочи ста́йи; ми́лий то о́чи (отче), ми́лосьть ва́ша па́ны ма́тко! Ни про́шу йа вас, ма́мко, ни во сре́бло і во зло́то, ны во шата дорогійа, ны майитки великійа; тілько йа вас про́шу, йа вас рада́йу, йа вас блага́йу з низе́ньким уклоном, прид ва́шим поро́гом, за ме́нийем Сус Христо́вим і анге́льским бо́жим сло́вом; йа вас про́шу, йа вас блага́йу, йа вас рада́йу: чей так, ма́мко, нидохідне́ньку сорочку... льуб так ма́мко, нидохідне́нькі нагави́цьі... преокрийти ви, ма́мко, мойи грішнойи тыло, йак Бог превокрива́йи дре́во ли́стом — коро́йу, зе́мльу трав́ойу, во́ду мло́йу, ри́пку луско́йу, пти́цьу пйуро́йу, го́ри піско́м, ка́менем, йа́ко на земли́ чолове́ка.

III. Сон Богородицї.

Там на Осно́ньскі горі́ Причи́ста Дыі́ва спочива́ла;
Прийшо́ў йі со́н ў кийзьі:
Причи́ста Дыі́во, спиш, ци чу́йиш?
Ньі сийу, ньі чу́йу:
Присни́ў ми сьа сон диўни́й, придиўний,
Шчо тибе́ злана́но, на хрисьты́ роспине́но,
Тирно́воў коруноў корунова́но.
У нидьі́льу ра́но со́ньічко схо́дит,
Причи́ста Дьі́ва сво́го си́на за ру́чиньку во́дит.
Приве́ла го на осино́шни,
З осино́шного до спо́віди,
Від спо́віди до сакраме́нту.
Приве́ла го на мо́ри,
А на мо́ри бі́лий камінéц:
На тьім камінци́ це́ркоўцьа стойа́ла,
У тьі це́ркоўци Сус Христо́с лижи́ў,
Голо́ўку склони́ў, о́чка зажмури́ў,
Ручки́ розложи́ў, ўсьу кро́ўцьу за нас розьі́льльи́ў.
Прийшо́ў сьвити́й Питро́, сьвити́й Паўло́:
Бо́жиньку наш, Бо́жиньку, йаку́ж ти за нас му́ку тирийш!
Ти сьвяти́й Пе́три, ти сьвати́й Па́ўли, — ни страха́й сьа мо́йі му́ки;
Озьми́ собі́ хрест у ру́ки
Іди́, по ўсьім сьві́тьі роскажи́,
Йак старо́му, так мало́му, так сиридушчому:
Хто тоту́ молитвицьу буде́ мо́виў
У нийтницьу сполу́дньи, а ў суботу до схід со́ньцьи,
А ў нидьі́льу до слу́жби Бо́жойі,
То́му бу́ди со́рок дньіў, со́рок но́чіў гріха́ одпушче́нійи,
Сам при йиго́ смерти́.

(Зап. від моєї матери в Пужниках, Бучацького пов.)

IV. Модитва перед „суплькацийоў“.

За ўсьіх молийўши сьіх блага́йа прибіга́йушчи тобі́ со ві́ройу оздвиржа́нойу тво́й покро́ви йиного Бо́га ни іма́ми грі́шника, бо-го-біда́х, ско́рбих при́сна, збаўле́нна, обримина́нними гріхи́ мно́гими ма́тир Бо́га ви́шних йиси́ причиста спалсти́ сьа, мо́лим ти сьа, спалсти́ сьа раби́ твойа́ восли-

шашчих вижних преклони вухо твойи. Ни забуду льудей твойіх ў дому отца твойиго. Радуй сьа, причистайа дыво, радуй сьа чеснайа скитици цара Христа, радуй сьа прийимша ростальна, радуй сьа двери небеснийа, радуй сьа неопаленайа купино, радуй сьа сумирний сьвіти, радуй сьа вірним спасенна, радуй сьа заступници, ўсым христійанам прибіжишчи і ўладичици. Слава Отцу і Сину. Радуй сьа сьцыленайа похвало, радуй сьа горо сьватайа, радуй сьа сьвітильничи слаткий, радуй сьа Дыво, мати Христа Бога нашого; радуй сьа анчи пастиру, радуй сьа райу привосьвітлий, радуй сьа райскі двері отверженны, радуй сьа трапезо божиственна дочесна, радуй сьа храми господний, радуй сьа ручко златна, радуй сьа упованийи; Господи Божи многомилостивий, на тьа Богоуповахом, ни прогнівай сьа Господи на нас зыло ниži погуби, збаў нас ўсых ўрагоў твойіх, ти бо йиси Бог наш, а ми льуди твойі; руку твойу содылайим, імйа твойи прозиваймим ўсегда ниньі присно во віки віком амінь.

V. Молитва до св. Николая.

Правилойу віройу образ скріпости воздвиржанна вучитильу йави тьа Господь Бог, стада свойиго оживашчих войистину шчижал йиси смиренную, високуйу нишчотойу богатуйу, научи нас супраўданнойу сьватитильу очи христовий Николайу: моли Христа Бога нашого, спалсти сьа душах наших.

VI. Молитва до св. Микития.

Сьвйатий очи Микитийу настаўнику божий!
Мудростьу мудри сьи, крінстьоў окріпи сьи, ў разуми ўразуми сьи!
Зыйди з нибес, здойми з нибес ангельскій хрест, золоту корону, золотий вінец.
Поби, потлуми бісолскійа ураги, нечестиві полки,
Би сьи ни ўкусили душі і тыла мойиго грішного.
Господи! днесь оружійа на дійавола хрест мой.

Дал йиси отримашчой, ни можу возирати на силу йиго ўзьати; йако Бог з мертви скрисен, прежди кланьати сьа сонцу правидному, тридневому погрибенному, сьвітлому, сьвйатому оскрисенийу. Хрест (во) сьньі мойі; хрест помошчи мойі, хрест надежда надо мнойу; Христом сьа охришчайу, христом сьа уроджайу, христом ангильи прозиваймо, христом дійавола олганьайу. Оступіти сьа о злийі ураги, ничистиві полки, бо станут ангели, архангили божі з божойим оружийим на дійавола — будут стеречи душі і тіла мойиго грішного до живота вічного.

(Молитви IV, V, VI записані від лїрника Златарського. При N. IV. він додав: Се твирда́ моли́тва, йійі говори́т ся, як би чоловіка блуд сьа узьиу).

Подаю тут іще дві польські молитви, що одну я записав від мойого брата Гілярка, а другу від моеї мами в Пужниках, Бучацького пов. Вони так само як N. III уживають ся лїрниками і від них переняті, а характерні для змін, що ним підтягла їх польська мова в устах наших лїрників.

VII.

W czwártyk pszy ostátniej wjeczéży
Pan Jézus áni nie jad, ani nie pił,
Po ogrójcu chódził, Bógu się módlił,
Na kolána wpádał, s swóją się mátką żègnał.
Pszyleciéli nieszczenśliwi żydzi,
Złapáli, za włósy targáli, do ziémi rzucáli,
Na kszyż gwoździámi pszybijáli.
Wýjszła mátka najświéńtsza na kalwaryjskie gúry.
Zobaczýła swégo sýna tak okrútnie zbitégo, skatowanégo,
Na kszýżu gwoździámi pszybitégo.
Żékła mátka najświéntsza:
Sýnu muj, dziécie móje, kref mója, bóleść mója!
Pot swójem cie sércym nosíła,
Swojími cie pjerściámi karmíła,
A téras cie widzy tak okrútnie zbitégo, skatowanégo,
Na kszýżu gwoździámi pszybitégo.
Żekł pan Jézus: Mátko mója! jákaś mi míła,
Żébyś ten pácież odmuwíła,
Żéby sie w świjécie táki człówjek nálaz,
Żéby ten pácież odmúwił — choć nie códzień —
Pszynájmniej tszy rázy na týdzień,
To byłaby jégo dúsza zbawjóna.
Żesłáłbym tszydziéści aniółuw
I dwanáście apostółuw
Pszy skonàniu duszy jego.

VIII.

Stóji rączka kwitnónca,
Pszet Pánem Jezusém widzónca,
Wídzić ci Pánie pszed ręcy kapłáńskie.
Stóji kápłan pszed ołtážem,

Bóże ciáło pjastúje,
Mója sie gżýszna dúsza radúje:
Ráduj sie, ráduj, mója gżýszna dúszo,
Widziáłam sýna, otkupiciéla,
S prawégo bóku, s krwi wylányj.
Tak un sóbje siédzi na máłym osiólku
I tak líści píszy:
Jednégom sýna mjáła
I tégo żýdzi wziéli,
Na kszýżu rospjéli,
Czárnym tárniem podrapáli,
Górszkim píwym napuwáli.
(W) wiélki czwártyk zímno býło,
Jak Pána Jezúsa na méńki wodzóno.
Wodzónoż go po gúrach, po karpýtach (чи: карпатах?),
Píłat go sie pýta:
Czy ci zímno, czy ci gorónco?
Ni mi zímno, ni mi gorónco;
Rádbym wytszýmać ten trud,
Za chsześcijański lud.
Wszýstkie dzwóny udeżýli,
Niebjósa sie utwożýli;
Utwóżył sie bóżyj grub,
Odézwał sie míły Bug
Do gżysznégo człowjéka:
Czégo ty żóndasz, gżýszny człowjéku?
Żóndam ja Pánie
Létkie skonánie,
A po śmjérci żýwot wjéczny otszymánie.
Kto te modlítwe béńdzie múwił
Choć nie códzień,
Tszy rázy na týdzień —
W pjątek do pośníku,
A w sobóty do objádu,
A w niedziéle do mszy świéntyj,
Béńdzie mu raj otworżóny,
A pjékło zamknniénty.
Pan Jézus ze mną, Paniénka psze de mną:
Co im się stánie, to i mnie.
A ja gżyszny lég'em spać,
Swóje dúszy Bógu dać.

Аніołówje psze dúszy mójej:
Jéden mi świci, drúgi mi ściéli,
Tszéci béńdzie pszy dúszy, pszy ciéle.
Jézus Máryja w ústach mójich,
Jézus Máryja w sércu mójim,
Jézus Máryja pszy skonániu mójem.

IX. Молитва до св. Николая.

Хто бу́ди до сьвито́го Никола́йа па́цьір говори́ти,
То́го бу́ди Го́сподь ў шча́стьу благослови́ти
По ўсьільа́ких доро́гах, по ўсьільа́ких бато́гах, по ўсьільа́ких гости́ньцьох.
Пішла́ души́ до Христа́ Ісу́са,
Запу́кала ў ре́ньскі воро́та:
Ви́йшоў до не́йі сам Сус Христо́с.
Чого́ бажа́йиш грі́шна душо́?
Бажа́йу тво́йі обітни́цьі,
Аби́с ми то даў, шчос обіцьиў!
Пе́три, Па́ўли! возьмі́т кльучі́,
Замкньі́т псо́ви муро́ваному пашче́ку і су́цьі муро́ваньі,
Аби́ льу́льом шку́ри ни розрива́ли,
Аби́ кро́ви ни розлива́ли,
Льу́льом жильу́ ни додава́ли.
Ви́йшоў Ісу́с на зиле́ну луку́
Під Христо́ву ру́чку (?),
Під сьвито́йі Ма́тири пла́шчик,
Під сьвито́го Никола́йа бе́чок (?).
Сьвити́й Никола́йу!
Йа тобі́ відда́йу,
Свойі́ бидльа́та,
Свойі́ тильа́та
І само́го сибе́.
Стойі́т ріска цвиту́ча
Пи́рит Ісу́сом Христо́м видьу́ча.
Ви́джу тьи, мій Ісуси, чи́риз сьвиче́ньі ру́ки.
Сьвашче́нник стойі́т при віўтари,
Бо́жи тіло пісту́йи,
Мойа́ сьи души́ раду́йи.
Ра́дуй сьа, душо́ мойа́!
Висили́ сьи, душо́ мойа́,

Шчос видыла Збавитильи,
Віткупитильи,
З боку кроў вильану.
Йіди Ісус на маленькім віслы,
Стаў і пиши:
Одногом сина мала
І того жиди ўзьили,
На хрисьты роспийли,
Чорним терньом подрапали,
Гіркоў жоўчиў напували.
У вилики читвер було дужи зимно,
Бо Ісуса по муках воджино.
Вели йиго по горах, по шкарпетах;
Пилат го сьи питайи:
Йак ти, Суси, чи зимно, чи горичо?
Аньі ми зимно, аньі горичо,
Тьілько тирпльу гіркий труд
За мій бідний льуд.

Амінь.

Х. До Христа.

У нидьілу рано сонічко сходит,
Найсьвитьійша Матьінка синочка водит.
Повела го на утриньу,
З утриньі на службу,
С служби на казаньи,
С казаньи на вичірньу,
З вичірньі до гробу.
Отвориў сьи божий гріб,
Огльинуў сьи милий Біг:
Чого потрібуйиш чоловічи?
Лехкого сконаньи,
Душного (душевного) збаўльіньи.
Стойіт сьвічка сьвітьача
Пирид Ісусом видьача.
Виджу тьи, мій Ісуси,
Чириз сьвичённьі руки.
Сьвашчённик Ісуса пістуйи,
Мойа сьи души радуйи.

Ра́дуй сьи, душо́ мойа́,
Бос ви́дьіла бо́жи тьі́ло,
Шчо сьи з душо́ў розлучи́ло.
Наш Сус добродьі́й даў си прибити ру́ки
І но́ги на хрисьтьі́ прибили.
Йаки́й з не́го ма́йстир дороги́й,
Соло́тка збро́йа!
Ра́дуй сьи душо́ мо́йа.
Кльінчи́ла дьі́ва ў горо́тци,
Моли́ла сьи Бо́гу Отцу.
Так сьи моли́ла,
Аж сьи йі дру́шка зйави́ла.
С тоў дру́шкоў ходи́ла,
Наді́бала сьвито́го Іва́на.
Мій сьвити́й Іва́ни,
Ни ви́дьіўйис мо́го си́на?
Ви́дьіў йа тво́го си́на, йак го жиди́ замордува́ли,
Ру́ки, но́ги на хрисьтьі прибили.
Іди́ Пе́три, іди́ Па́ули, йдьі́т по сьві́тьі,
Кажі́т мало́му симильі́тному,
Жиби́ ту моли́тву відмоўйили два ра́зи на ти́ждинь:
У пи́йток при обі́дьі, ў суботу при вче́ри;
Тако́му сьи ре́ньскі воро́та буду́т отвира́ти,
Пики́льньі замика́ти;
На во́йньі ни заги́ни.
На водьі́ ни пото́ни,
Биз сьвито́го Сакраме́нту ни умре́.

Числа IX. і X. записав я 7. цьвітня 1893 р. в Григорові, пов. Бучацького, від діда, імени єго не знаю. Додаю їх до попередних молитов задля змісту.

IV.

Пісні. [1])

1. Про муки Христові.

Род жидоўский затворений
І віт Христа постаўлений.
Збирали сьа Христа ўбити,
Мисьійаша наживити.

[1]) В піснях не давав я акценту тому, що Златарський не оповідав, лиш сьпівав їх. Вказівки літературні був ласкав зладити др. *Іван Франко*; рівнож він впорядкував цілий материял.

Узьали Христа аж на гору,
До пилатового двору;
Пилат руци умивайи,
Сина божого ниспознайи.
На́-ўхрист Христа роспинайи,
Руци й ноги прибивайи.
Матка билша фрасоўлива,
Стойіт піт крижем смутлива:
На сина сьи погльидайи,
Сьльізми свой твар умивайи
Ах, синуж мой озльублезний,
Серцьу-с мому ізболезний!
Тош тьа виджу роспйатого
І на христьі прибитого.
Тош тьа моцно скатували,
Руци й ноги прибивали!
Плач, молым сьа Христійани —
Тирпіў Христос за нас рани.
Тирпіў пйить ран крижуваних
За нас грішних, Христійани.
Тирпіў рани, тирпіў муки,
Чириз жидоўскійа руки.
А ми Христа вихвальаймо,
Алилуйа засьпіваймо.
Алилуйа, Алилуйа,
Слава, Христе, твойі страсти!
Сохраньай мир от напасти,
От льуцкойі нинависти.

Пор. Записки Югозападного отдѣла И. Р. Геогр. Общ. за 1873 годъ, Матерьялы стор 28; П. Чубінський, Труды т. Ш. стор. 20. *І. Ф.*

2. Смерть і похорон Христа.

У слаўньім сильі, ў Русалимі, там Сус Назараньский,
Даў сьа бити, катувати, за мир христийаньский.
Били, слупи слуповали, кроў з боку сточили,
Ни йидиуйу тирновину Христу на главу зложили.
Марійа Матка Божа ж жальу умльівайи,
Свого сина озльублезного сльозами ўмивайи.

Синуж мой возльублезний, чом ти вумирайиш?
Кіло свойи присьватойи до гробу вотдайиш.
Прийшоў Йосиф до Пилату, ўзьаў сьватих просити:
Час би, Пилатьі кіло с христа зньити,
У плашчіўницьу ўбрати, ўо гроб положити.
Сьватійа вучéники славу очинили,
Узьали, Христа зньали с крижа, ў плашчіўницьу ўбрали і ў гроб положили.
Шчо найтвертши од каменьа а ў райскойи серци,
Шче ни дознали Сотворитильи, камінь знаў перший.
Жаднайа віра того ни дождала, кілько ў мори камінь,
Христос слаўний по ўсем сьвіту, Христос йаўний на вік віком амінь.

Пор. Головацкій, Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. Москва 1878. ч. III., отд. 1. стор. 271. *І. Ф.*

3. Про хрест і смерть Христову.

Древо пресьватойи
От біса зацнойи
І предимнойи!
Усьіх бісóл прогониў,
А христйан борониў
Сам пан Ізбавитиль;
Простер руци, Откупитиль,
На хрестьі.
Суси льубиўний,
Тос йи добротливий
І милостивий!
Тройи с древа ізльубиў,
Кроў в водойу іспустиў,
І от боку рибра свого
І от роду заўзьатого
І нимилостивого.
Мойсей пророка,
Зьіслано отрока,
Йако ў райу бил;
Которого Бог зльубиў,
Манну з неба іспустиў;
Вони йиму манну отдавали,
Жиўцем (зам. жовчем), оцтом, Христа напували

За милость його.
Йуда злосливий,
Учиник праўдивий
І то й найперший;
Він того збізуміў,
Продаў христа бис цыіни,
Сам сьа вовіспў,
Небо і землью опустиў —
На віки.
Тирновий вінец цару,
Уложили Христу на главу —
Усеш то Аўрайі;
Зимльа сьа острасла,
Луна от слонца згасла,
Й настала по ўсем сьвіту [тьма].
Цар на христы прибитий окрутни!
Йіван богослоў,
Насьлыідник Сус Христоў,
Піт крижем стойашчий,
На Марійу згльадьашчий,
Сьльози свойі проливайи,
Матир Божу покішайи
Христовуйу.
Ми мізерныйі у сьвіты,
Приблудныйі і ми грішныйі:
Ми д нему прибігаймо,
Поклон Христу отдаваймо,
Аби нас Христос борониў,
Од шатаныў сохраниў
На страшном суды.

Пор. Богогласникъ 1790 р. N. 72 (в виданю львівськім 1852 р. стор. 171). В акростіху автор пісні названий Димитрій — правдоподібно св. Димитрій Ростовський. *І. Ф.*

4. За смерть Христову — грішникам мука.

Вийдим ми, вийдим, на гору високу,
Там стойіт сам Спаситиль на хрисьты прибитий.
Пани наш, Пани!
За шчо тирпиш рани?

І про тойу злойу дольу
Плине кроў з водою.
Ти грішнику льутий,
Гріхамис набутий,
Образиўйис Христа Пана –
Йист то ў боку рана.
Ти грішнику кай сьи,
Гріха сповідай сьи,
Іс прозьбами, з молитвами
До Господа ўдай сьи.
Йак навóзьи древа,
Шче іс темного льіса,
Йак наложат вогонь вічний,
Дайут душу бісам.
Ангил прильітайи,
Грішника питайи:
Страшним судом острахайи,
Душу виручайи.
Йак навари пива,
Шче й рузного трунку,
А ў роскошах сего сьвіта
Заўдайут фрасунку.
Божи наш, Божи,
Йаке смутне ложи!
Набрала сьа душа гріха,
Збути сьа ни можи.
Ми за ту причину,
Падьмо на кольіна:
Облагаймо Спаситильи
На віки вічньійа.

5. Чудовний образ Христа у Климові.

У слаўньім сильі у Климові
Там Спаситиль на пристольі,
Рани свойі утворайи,
Кроў сьватуйу проливайи.
Ожагни сьи, чоловечи,
Най бис твой гроб кроў ни течи!
Тичé, тичé, йиму з глави,
С піт коруни мальувани.

Тичé, тичé, ни пристáни
Од вечири аж до раньи.
О сьватлышчий Спаситильу,
Сего сьвіта Збавитильу!
О даруй нам благодати,
С тобоў ў небі царствувати!
А ми Спаса вихвальаймо,
Алилуйа засьпіваймо.

6. Чудовний образ Матері Божої в Хотїню.

Радуй сьа Марійо, небесна царици!
Ой радуй сьа пречистайа, просьвітла зорници.
Ти сьа ўрадувала, сина породила,
Оскльаньбами од Йадама місто слободила.
Ступи до нас, панно, з високого тьмаку,
Покішай нас йа ўсьіх грішних ў сьім виликім страху.
То ни виликий страх на нас наступуйи,
Ричитинскайа рука ўсьіх нас обгортуйи
Когдаж мой меч острий од рук бісурманських,
Ни дай вірним загибати ўсьім душ християнським.
Благоческайа земльа того допустила,
Де ў містечку, а ў Хотьіньу, панна сьльози льльила.
Льльила, проливала до свойиго сина,
Плакала чиста панна, йак матка йидина.
Плакала ў Тримбоўльі, ў містечку крулеўскім,
Пофтурни у Камйинцу, повітьу подольскім.
Красна голубници, храни свойі дьіти,
Шчобим тибе могли милосерни піти.
Алилуйа, алилуйа, слава тобі Божи,
Ни забудь нас, ўладичици, Марійо господна.
Ни забуду, иче й прибуду за вас сьа молити,
Тілько прошу, пиристаньти Господа гньівити.
Ми тибе ни забудим, доки жити будим,
Мньа твойи присьвйатойи ўсе хвалити будим.
Ми тьа будéм вихвальати од нинь і до віка —
Імньа твойи присьватойи на многийа льіта.
Од вік віком ни пристаним, доки сьвіта стани,
Ми тьа будем прислаўйати, а ўсе християни.

7. Чудо Матері Божої в Почаєві.

Там на горі ў Почайові йаснайа скала стала,
Йак наступило турецькойи восько, йако темнайа хмара.
Йак наступило, гору сточило, войувати сьа зачинайи:
Матко цудоўна почайіўскайа! твой манастир опступили.
Отец Зильізо зильійимстойи сьльозами сьа умивайи:
Матко цудоўна почайіўскайа — твой манастир загибайи.
Матка цудоўна під крижем стала, войувати сьа ни дала,
Кульі одвиртала, кіньми тратувала, свой манастир ратувала.
Турки, Татари, турецкойи восько, шчош ми таке ў той час вочинили?
Де ў тым містечку Почайові с Христійаньіў кроў сточили.
Йак сточили, тай проливали, Бога ни ўвірували,
Аж вод йасности, од Матир Божойі с коний до зимлы падали.
Йак падали, карки ломали: а ўжеж ми ту ни будемо,
Аж во третий день с турецкой зимлы ўсьой Христійан повирнем.
Йак сьа дознали Турки, Татари, шчо то йист Божайа мати,
Пітписали сьи до Почайова великуйу дань давати.

8. До Матери Божої.

Пот твойу милосьть ўсе прибігайим,
Помоци твойі ўсегда жадайим,
Поратуй нас Дыво
При во скорбих зыло,
У каждом припатку,
Смутном фрасунку,
Душу нашу і кіло.
Молитва наша Тибі воздамна,
Будь милосерна і нивосужденна.
А зо свойим сином йидина чиста ў Тебі сийайи,
Тройци присьватуйу Марійу господньу ўсе вихвальаймо
І ўсе сьватайа Дыво Марійо.
Со сьватойі моци, чистойі тройцы і превозношенно
У коруни польской земли і руской
Сьлычнийа лилийа, дыва Марийа
Од огньа заховай,
Тілько нас ни подай,
От повітра вогньа,
Матко господна.

9. Про св. Івана Богослова.

О ти Йана Богослова
Миром тайна, слатка мова —
Достойнойи можим піти,
О ти Йана ославіти.
Чистотойу найцыснышчий,
Сам Сус Христос наййасьнышчий,
Нат Ілийоў і над ружиў,
Чистий образ, сам Син божий
Примудрости голубинньа —
Найперший Бог ў свойіх силах;
З Дыви, з Марійі сплотиў сьа,
Бог ў потребах промислиў сьа.
Орел небо озлытайи,
Слонци правидни огльадайи.
Пиши начал мик-би слова,
Шчо ангелийа Сус Христова —
Сто двацьать лыт жил у мирі,
Отвирзай нас ўсьакой вірі.
Сам собі казаў гроб копати,
Місци і кіло готувати.
Мучиницы днем приспіли,
А ўже кіла ни воздріли.
Знайшли квітньу с сего крайу,
Ілийі з Йаном прежде ў райу.
Йан бо житиль ў сему райу,
Восьмого дньа з гроба ўстайи.
Йан бо житиль ўвесь прах отпускайи,
Усьакой больісьть возвішчайи.
А сли схочиш умирати,
Риче Христос царствувати.
Ай ни ўмерши токмо жилши
Ілийа з Йаном ў райу билши,
Де сьа майи суд зачати,
Анцихриста облишчати.
Сойдет сьватих виликих трох
Ілийа з Йаном і Ононій.
Прес трох сьватих і от Йана,
Благодать нам будет дана,

Ласкавий Бог на правици билши
Од вік віком тьа хвалити.

Пор. Богогласникъ 1790 N 190 (вид. 1852 стор. 455); Kolberg, Pokucie II, 272. *І. Ф.*

10. Про св. Григорія.

Красна висна, сьвіт нам настаў, Бог нам сьи надаў;
Благочести спознал йиси, Христос жиж нам дал сьи;
Бо хотьіў ўраг прокльатий царицьу спожерти,
Йиму Господь благословиў йиго главу утерти.
Ти сьватий Григорійу, главу утирайиш —
Того ўрага прокльатого образом звішчайиш.
Ми за теби, Григорійу, ўсегда Бога просим:
Радуй сьа, Григорійу, руци свойі зносим.
Ти сьватий Григорійу Христа ублагайиш,
Царам, кньазьам, милим панам, йак сонци снийайиш.
Проквітай нам, Григорійу, йак цар, кньазь добрійи,
Тебі слава, тебі поклон, на віки вічньійа.

Пор. Богогласникъ 1790 р. N 187 (вид. 1852 стор. 450). *І. Ф.*

11. Про св. Василія.

Озлийай сьа благодати ў уста твойі, отчи,
Бо ти бел йиси, па́стиру, добрий,
Бо ти учел йиси словеснийа о́лци
Вірувати Бога а во Тройци,
А во Тройци йидину.
Когда д нему і за жону Іўладийу записал,
У той час сьватий Василийа а преч бісол одогнал.
Плачет, молит Кисирийа[1])
Вельман молит сьватий Василийа,
Аби бісол одогнал.
Молим ти сьа, пастиру добрий, очи шчадротливий,
Будь нам милостивий!

[1]) Жо́на Іуладийа — пр. лїрника.

Бо записаў сьа мой муж урагу
Луциперу пекельному
А зо свойоў криўлейоў.
Улагóлит д нему сьватий Василийа: Ти чловече, мужи
Бой сьа Бога, Уладийу, согрішиў йис дужи.
Бо ти Бога оца опустиўйис,
Духа сьватого охилиўйис,
І Сина Божего.
Кай сьа гріхоў, чоловече, покути держи сьа,
А ўсе свому Сотворительу сльозами моли сьа,
Шчоби тибе ўраги, ўраги ни ўхопили,
У вогонь, у сырку ни ўкинули.
Бо там будеш горіти.
Рече д нему (зам. демон): „Сьватий Василийи, ни чини нам пакости,
Бо він сьі нам сам записаў с сего сьвіта слаўности.
А ти йиго од нас, од нас одбирайиш,
У нашийа руци нам йиго ни дайиш
Йако мужа нашего.
Замкнуў сьватий Василийа Уўладийа ў дому,
А сам пішоў молити сьа со сьватому Богу.
„Помилуй мйа, Божи Очи,
Усего сьвіта тиж мой творчи
І ошчадриж і мине!“
Словослоўйат, пісьньу сьпівайут,
А преч біси утыкают
І назад записи виртают,
Вікном у церкву кидайут
І на Василийа нарікайут,
Вельман йиго проклинают
Йако слугу свойиго.
О змилуй сьа, Божи, надо мнойу,
Шчом согрішиў перет тобойу.
О змилуй же сьа, Божи, на до мнойу,
Шчом недостойний слугойу Твойім;
Сотворитильу мой і Спаситильу мой, Откупитильу мой.

Пор. Безсоновъ, Калики перехожіе I. 774—778; Житє і Слово III. стор. 215—216. *І. Ф.*

12. Про св. Николая.*)

Большиго днесь на земли тропа;
Хто схочи ў себи за патрона
Обрати Николайа сьвйата,
Бог нам йист помочник помйата**)
У разума.
Шчебис потапаў на мори,
Прибудет Николайу скорий:
Токмо рци: Сьватий Николайу,
Ратуй нас! зараз руци дайимо
Усе ў помоци.
Ратуйиш озьньа йис тиўници [тимници, *І. Ф.*]
Дай способ сиротам, ўдовицьам.
Він дайи способ, йак на сьвіты жити,
Кілько йиго потреба просити —
Усе ў помоци.
Досить жи сей сьвіт, ни мало льуда,
Дознайиш пресьватого Николая чуда.
Бо хто сьи йиму так шчире помолит,
Найменчи члунок ни заболит —
У серцьу йиго.
А звидет а з пути блудьашчой,
Скоро тьа ослишит мольашчой,
Хоцьбис упал межи льути волци,
Рожжинеш бісолскійа полки —
Ни згинеш.
Хоцьбис бил де ў йакой напасти,
Не дасть тобі Николай пропасти.
Хоцьбис бил осужден на згубу,
Сам падеш напасной нагубу —
Усегда вічнуйу.
Сиротам і ўдовам он йист опйикунам,
Усьім справам а ў розних патронам;
Али ни ўважай, шчо ни майим злота,
Тілько просьім Николайа сьвата —

*) Назву св. Николая „Мир-Ликійський“ переробили лїрники на Мирно-кієвський“. *В. Гн.*

**) Перекалїчено зам.: помощ непонята. *І. Ф.*

Усе ў помоц.
Кормитиль він йи ўсему миру,
Хтош тілько дайит йиму на охвіру
Він дайи способ, йак на сьвіты жити,
Али сушчи йиго рачит нас кормитиль —
Цалий сьвіт.
Ми д нем' прекланьаймо глави,
Сьватому отцу Николайу;
Бо шчо ми йиго будемо благати,
Будет нас ўсьіх душ ратувати —
Сьватий Николай.
Сьватльішчий Николайу очи!
Поратуйжи нас ўвесь мир чудийа-творчи.
Али раш творца за ўвесь мир благати,
Бисмо тьа могли вихвальати —
На віки віком.

Пор. Богогласникъ 1790 N. 173 (1852 стор. 428); Kolberg, Pokucie II, 270; П. В. Шейнъ, Бѣло-русскія пѣсни (Записки И. Р. Геогр. Общ. по отд. этнографіи) т. V. 691. *І. Ф.*

13. Св. Николай і три студенти.[1])

Чо сьа суйатиш, чоловечи вірний?
Погадай собі, шчо Бог незмилний;
Йак у фрасунку, так у жалобі,
Днесь Николай — ми просьімо собі,
Йак ў день, так ў ночи: Стань нам до помочи.
Хоцьби тьа спіткала фортуна злайа,
Ни дуфай ньі во шчо, но ў Николайа;
Бо ми Николайа випросьімо собі,
Він ни дознайи жаднойі шкоди.
Йак тьашко заболит, він Бога молит,
А зайдет тьа слонци, зайдет тьа зара,
Йак ідеш у поли, смутлива мора;
Там на поли буде статок,
А ў коморі буде спраток.

---

[1]) Златарський назвав сю пісню: Николай у подорожи.

І так (певно: йак) на оборі — сьватий Николай (певно: і) ў дорозьі.
Али три бладенци[1]) йшли з науки,
Ступили до коршми напити сьа води,
А йіх коршмар помордуваў,
Штучки, очки позмитуваў,
Йакби так часом —
Продаўби з мньасом.
Али тим гостницим йіди сьватий Николай
І на туйу коршму па ньічльіг стайи.
Скоро на день, на свитаньи,
Устайи сьватий до читаньи[2]);
Так мовит по слові, йако свому слугови —
Мовит пан до слуги: Іди ўсьідлай осла;
Там тьи страх обгорни;
Прутко го післаў —
Там биз мича і биз ката;
Нашому ослови ўже глава стьата.
Йак йшло сьідлати, він ни можи ўстати.
Мовит пан до слуги: іди йиго ўсьідлай,
Тай на куждом місци ўсе Бога благай,
Бо йиму того ничого ни шкодит;
Дай йиму оброку, бо він ўже ходит.
Дай спокій тривозьі, бо ми ў дорозьі.
Утвирайи йізбу, виходит коршмар,
Йиму сьи серци крайи, шчо жийи осел.
Ходит, мовит сам собі по слові:
Сли жи йа стьаў голову ослови,
Ти, очи прикрасний, ўже чоловік нишчасний;
А ни було сьвітка — скирваўленна мерва —
Шчеж йа хотьіў скоштувати з восла стерва,
Подорожним продавати,
Йак би за то мож плату ўзьати.
Али ў той годиньі, ў коршмареві коморі,
Усьі тройи бладенцьіў поўстали живі;
Скачут з бочки, йако з купельньі,
Сьльічньі, здраві, йако ангельі
І до ньіх падайут сьватому Николайу
І назад сьа повиртали до свого крайу.

---

[1]) студенти, пр. лїрника.
[2]) як жид, пр. лїрника.

14. Про св. Олексія.

У Пана Бога йист вилика сила:
Йак подружиў отец про нивольу сина,
І казаў йиму с тоў жоноў жити —
А Олексей пішоў на пушчу блудити.
Блудиў Олексей трицьать і три льіта,
Трицьать і три льіта, аньі йіўши, ньі пиўши
І до свойиго отца зимлеў соближиў сьа.
Йиго отец ў той час ни спознайи,
Сина Оликсейа за старцьи приймайи.
Казаў йиму, слугам, дом збудовати,
Старцьу Оликсейу йісти й пити доношати.
Стариц Оликсей того ньіц ни поживайи,
Тілько свойу частку на ниських роздайи.
Згльануў Господь із йаснoго неба;
Старчи Оликсейу! час ўмирати, треба!
Соближиў сьи Оликсий ўмирати
І казаў слугам карту написати.
Узьали ўйирньі слуги написали му карту,
У більі руци дали, биз руци, биз варту.
Він казаў по отца післати,
Аби прийшоў отец туйу карту читати.
Прийшоў родний отец йиго кіло навиджати;
А ўзьаў родний отец туйу карту — читайи,
А нат тойоў картоў ж жальу умльівайи:
Горкий жи мій, горкий і шче горкий сьвіти!
Сину Оликсейу, мій ружовий квіти.
Він, Оликсей, казаў по маму післати,
Шчоби прийшла родна матка туйу карту читати.
Прийшла родна матка кіло невиджати,
Погльадайи ў руци: йи карта читати.
Узьила родна матка — туйу карту читайи
І над тойоў картоў ж жальу умльівайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Сину Оликсейу, мій ружовий квіти!
Нат тобоў йа, сину, свойу кроў проливала,
А йа с теби, сину, послуги ни мала.
Дайти но ви, слудзи, до мого брата знати,

Шчоби прийшоў родний братчик туйу карту читати.
Прийшоў родний братчик, туйу карту читайи,
Брата Оликсейа с письма познавайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Брати Оликсейу, мій ружовий квіти.
Дайти но ви, слудзи, до мойі сьостри знати,
Шчоби прийшла родна сьостра туйу карту читати.
Прийшла родна сьостра кіло навиджати,
Погльадайи ў руци — йи карта читати.
Узьала родна сьостра туйу карту, читайи
І нат тойоў картоў ж жальу умлывайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Брати Оликсейу, мій ружовий квіти!
Дайти но ви, слудзи, до мойі жони знати,
Шчоби прийшла сльубна жона туйу карту читати.
Прийшла сьлубна жона кіло навіджати,
Погльидайи ў руци — йи карта читати.
Узьала сльубна жона туйу карту — читайи,
А нат тойоў картоў ж жальу умлывайи:
Горкий жи мій, горкий, горкий жи мій сьвіти,
Мужу Оликсейу, мой ружовий квіти.
Кажда диривина льіторосьть пускайи
І каждая птицьа свойу пару майи:
Ли(ш) йа нишчаслива так по сьвіты блукайу...
Ниплоднойи древо с саду вирубайут —
Мине ниплодницьу ў рай ниприймайут!
Йак ти миньі, жоно, вірно сльубовала,
Будеш ти зо мнойу ў небі царство мала.

[Від лїрника Іґнаца з Вичілок, Бучацького повіта.]

Пор. Kolberg, Pokucie II, 274—276. *І. Ф.*

15. Про св. Варвару.

Зійшла зора, посирид мора —
То ни йи зора, лиш сьвита Варвара.
Али бо йійі сьи сам пан круль залицьиў,
Сьватьійі Варварі подарунок обіцьиў.
І казаў він слугам злота накопати,
Сьватьійі Варварі подарунок післати.

Сьвитая Варвара подарунку ни брала,
Бо йиму бути жоноў ни гадала.
А він казаў слугам срібла пакопати,
Сьватыйі Варварі подарунок післати.
Сьватайа Варвара срібла-злота ни брала,
Бо йиму жоноў бути ни гадала.
А він казаў слугам скла надробити
І сьватыйі Варварі по тім склы ходити.
Сьвитайа Варвара того сьи нальикла,
Прит паном Богом на колыіна ўкльикла:
Господи Божи, стань ми до поруки,
Ни дай ми тирпіти нивинноиі муки.
Зыслаў Господь ангели з неба:
Уступай Варваро на то скло, бо треба.
Сьватайа Варвара на скло наступила,
А жаднойі кроплы кирви ни ўронила.
А він казаў слугам вогонь розложити,
Та сьвиту Варвару ў олыйу смажити.
А сьвита Варвара й того сьи нальикла,
Пирит Паном Богом на колыіна ўкльикла:
Господи Божи, стань ми до поруки,
Ни дай ми тирпіти нивинноиі муки,
Зыслаў Господь ангели з неба:
Уступай, Варваро, ў той олый, бо треба.
Сьвитайа Варвара ў олый поступила,
Али йі сы жадна причина ни ўзыла.
Ти сьвита Варваро, ти йи чаровина:
Тибе сьи ни бире аны жадна причина.
А він казаў слугам гроб вимуровати
І сьвиту Варвару ў землу закопати.
І пойіхаў сам пан круль на войну
І лишиў Варвару ў гробі супокойну;
І він сьи там бавиў трицьить і три лыта,
А сьвита Варвара ни видыіла сьвіта.
Прийіхаў сам пан круль із войни
І льиг собі ў лушко, лушко супокойни.
Али бо йиму сьи Варвара приснила,
Шчо файныішша панна, йак на сьвіты була.
А він казаў слугам гріб розмуровати,
Сьвитойі Варвари косьты роскидати.

(А слуги йиму кажут:) Крульу наш, крульу, Варвара жива!
Шче файньішша панна, йак на сьвіты була.
Слуги мойі вйирны! ви нивйирно миньі служили,
Ви сьвиту Варвару у гробі живили.
Ходит собі сам круль по дзьидзьіньци,
Вдариў ў него перун із йасного соньцьи.
Годы тобі, крульу, на земли войувати —
Нат сьвитоў Варвароў, гріх сьи збиткувати.

(Від лїрника Іґнаца з Вичілок, Бучацького пов.)

Пор. Kolberg, Pokucie II, 277—279. *І. Ф.*

16. Про св. Варвару замучену батьком.[1])

Покой благодати, ангельскайа мати:
Варваро прикраснайа, Христова нивісто і нинивістнайа.[2])
Мучила сьи за Христа, создатильу убога.
Отец того ни зльубиў, казаў запрістити, муками страшити;
Тыкаюшчи од вітцьа, йако воўца вод воўка,
Тай гора камйанна: горо, росступи сьа, мучиницы скрий сьа;
І ў горі тьа достережем, на землью тьа і возьмем.
Взьаўши йійі за ўласа, ў слуп главу вйазаўши,
У слуп главу ўйазаўши, нохтьом кіло стружаўши;
Нохтьом кіло стружаўши і під нози доптаўши.
Твой глас со небес: хвальіт Варвару і однесь
Царствуй, царствуй со віки, с Сусом Христом на віки.

17. Про св. Параскевію.

Радосливим серцим отвирзаймо глас:
Парасковейа, сьлычнайа лилийа,
Красна дывици, райскайа столици
Моли Бога і о нас!
Сьвіци опальахом і вострожахом
Докола з мичами, бійахом з бичами:

[1]) Лїрники називають сю пісню „Мала Варвара“.
[2]) Стих сей повтаряєсь по кождому віршови.

Красну дывицьу диржали ў тимници,
Перса йійі обрізахом.
Ти йист служибницьа у Христа Пана,
Бо ти йи краснайа, від Бога шчаснайа,
Вінцем прикрашена і сововінчена:
Будь нам і молибницьа.
Ти йи служибницьа і молибницьа,
Бо твойа дишницьа радосна божницьа:
І львами крушат сьа і припорошат сьа,
Прахом росийат сьа.
Прийдым, поклоным сьа Парасковейі,
Шчо приймила рани тамки і молена
Ни від Иритикіў, нивірних йазикіў
Ти йист мучиницьа.
Прийдым, поклоным сьа Ісусу Христу,
Бо Христос Спаситиль, то нам откупитиль;
З вочистойі Панни йист нам пожондани
Сьвіту ўсе создайи днесь.
Усьакайа приймайи, ўсьака нейскайа;
По Христу, по Богу, стили нам дорогу:
Імньа твойи штити, на віки хвалити
Од вік віком, с сим чоловіком.

18. Про св. Онуфрия.

Chto chce na pomoc wzywać Onufrego,
Bo un może chybnońć pjekła goroncego.
Sławno trafić do nieba,
Tylo mu służyć potszeba.
Pamnientaj sobi mizernyj gżyszniku,
Jak ten Onufry błondzi(ł) w młodym wiku:
Zgardził pjerskow korunow,
S całego świjata mamunow.
Jak sie narodził, ny mniał w sobje złości,
Jego lwa karmiła z boski opaczności.
Stracił życie źi lwamy —
Mul sie Onufry za namy.
Pojszed na puszczy, a w głembokie skały,
Tam poślubował z Bogiem swoj wik cały.
Kila lat żyw, dźiś on w czystości —

Ciało z martwy ostrości.
Piszy supliki: Jezu pszychmogoncy!
Niech sie pszyczyni ten patron goroncy.
Ratuj ży nas patronie,
Chtoż nas wjency obroni?
Muwjo pszykłada świjata pachnoncego —
Tam wy znajdziecie w puszczach Onufrego.
Tam wy jego znajdziecie,
Świjenty objawił, co wicie;
A jemu pan muwi, żyby spokoj beło,
Żyby okrutny pochowaty ciało.
Wzioł Chrystos duszy w opjekie,
Jusz ny wypuszczy na wjeky.
Świjenty Onufreju, prosimo my ciebje.
Żyby zmarły duszy krulowały w niebje.
Za twojy, świenty pszeczyny,
Niech nam otpuszczy Bog winy.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 273; Mioduszewski, Spiewnik kościelny 643. *I. Ф.*

19. Про св. Антонія Підкаменецького.

Jezu muj pszynajsłotszy, zmiłuj siy nad namy,
Nad mizernym tym stworżeniem, ojcieć nad dziatkamy!
W sławnim mjescu u Kamjencu recz koruna polśka,
W sławnim mjescu u Kamjencu granica podolśka.
W wiwtorek bardzo rano klasztor zrabowano,
Z wjelgymy żałościymy Turczy nam oddano.
Turyk zrado pszystempujy, symborijy znianto (zdjęto)
Na piendziesion zakonników psze klasztorem stianto (ścięto).
Ten najświenszy zakonnicy z rajcu wystompili,
Pszenajświenszy ten sakrament pod nozy skruszyli.
Skruszyli, połomali, koniem jeść dawali:
Konie jego nic nie jadli pszyd nym powkleńkali.
Gde w Jezusowym kościele konie powstawjali
Świentego Antoniego s kościoła wygnali,
A s tych barzo głośnych dzwoniw koni napuwali,
Choreńgwy i obrazy pot kulbaky słali.
Byjcie w kotły, grajcie w tromby, na żałobńi stronwy,

Zawołajcie tym nabożnym do najświentszyj panny.
Panienko litościwa, proś nam syna swego,
Żyb nam raczy dał potłumić cara tureckiego.
Panienko litościwa, cosz tak idut lata?
Cy jusz beńdzie sond wjeczny, cy skończenie świjata?
My za tyja pszyczyny pad'my na kolana,
Błagajonca Zbawjeciela i Chrystusa Pana,
Żyby my mogli żyć s Chrystusym Panym,
Po śmjerci z nim kruluwać na wjek wjeczny amyn.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 267; тогож Lud VI, 234. *І. Ф.*

20. Про тогож св. Антонія.

Chto chce na pomoc wzywać Antoniego,
On go zastompił ot szystkiego złego.
Świjenty Antoni ma łaski od Boga,
Kużdego pocieszy, choć najwjentsza szkoda.
Świjenty Antoni jest bogosławjony —
Mul sie za namy do najświenszyj panny.
Świjenty Antoni cuda pokazujy,
Kturen bijy, kradno — on jich wyznajdujy.
Bo nywjarńi Turcy tak bijo na niego,
Jeszczy my ny wimy cuda Antoniego.
Świjenty Antoni cud jawem pokazał,
Głowy, rence, nozy, precz Turkom pozłamjał.
Najstarszyj Turyk zacioł u twarż jego,
Teras my doznali cuda Antoniego.
Najstarszy Turyk muwje: ciekajmy od niego!
Sługi jego muwio: znaj pan Antoniego.
Jest dobry, świjenty Antoni w cudownim obrazi:
Ratuj nas Antoni w naszym czyńśkim (ciężkim) raźi! -
Ratuj nas Antoni dopoki żyjemy,
Jusz po śmyrci wjeczny, jak z Bogiem zaśniemy.
Chto sie Antoniewy szczyrży uchjarujy,
Z wjelgiego nyszczeńścia un go wyratujy.
Chto sie Antoniewy szczyrży pomoli,
To najmeńczyj człunyk serciu ny zaboły.
Niechży to beńdzie na czeńść' i na chwały,
Świjenty Antoni, pszeczeń sie za namy.

Ny wipuskaj nas Antoni zo świjentyj opieki,
Beńdziemo ci chwalić stateczny na wjeki.
Świjenty Antoni, prosimo my ciebje,
Żyby zmarły duszy krulowały w niebje.

Нор. Kolberg, Pokucie II, 276. *І. Ф.*

21. Про св. Михаїла.

Йак суд виликий, нинї зборові
Виждом на роспйатьу божийа сили;
С придвічного, с придимного дїла
День сьватого чуда Михайїла.
Образ кирваўлений, дитьом зйаўлений
Рік ми того ради стало сьа дїло,
Узьиў Бог на себи льуцкойи тїло.
Тирпіў муки, тирпіў рани,
Нарештї смерти оскарженьи;
Трицьать три лїта, пан сего сьвіта.
У тисьача сьім сот пйадисьать пйать день,
Кирвавийа рани Ісус роспйатий —
Простер руци, ўсїльако приймайи
Кіло с кроўйоў Бог йійі витайи.
Прикланьаймо глави, Міхайіл ласкавий;
Ласкавий Бог днесь, ласкавий і ў ношчи
Дайи хромим нози, темним очи;
Усїм нам дайиш ўсїльаку потребу,
Готуйиш правидним коруну у небі.
Божи ласкавий! йак небо, зимльа —
Ни звивай на мени блудного сина.
Од бід, од очагу темна оборона,
Чловека на земли.
Од гріха, од злости, рати божой милости;
Божи цудовний, тут на пристолї,
Ни дай нам плакати болше на долї.
Од повітра, трусайа, града
Оборони зборовая града:
Од вогньа, од войни, ўсїх нас Божи сохрани.

22. Чудо св. Михаїла.

Де Бог велийахом Михайіла зупел йиси
Силами го струтел йиси;
Бо хотьіў прокльатий з Богом сьа зроўнати,
Про тойи му треба ступати йа з неба
До пекла на віки.
Михайіл преслаўний і во чуда і ў оцьіў
Над сьватих на земли, ангилами небо усьім.
Де божойи чудо, чудийа і ўсьуда;
Прослаўнойи чудо про многийа лыта,
Живот ў віки, живот днесь.
Архангила імньа — і хто йиго ззивайи,
Тому Луципиру і ни пирискаржайи.
Острий меч бойийуду страхал йиго ўсьуда
Свойими ногами, з вірними слугами,
Побрал йиго на віки.
А Питро апостол ис тимницьі і звол йис,
Ступил йис іс прасницьу пойти і повілел йис;
Ровен Михайіли, храньай наші кіла,
Жи ўмирайу ў поли, Бог прибудит скоро,
Ільчушчого накормит.
Рече д нему Васил: пойти йиму ізрашчи,
Пойти со вірними, пойти і ни хотьашчи;
Давидові мошчі додайут сьмілости,
Рад би олтар збити, рад би го спіймити,
Власни йиго йак мичем.
Михайіла сьвата храм твой і подноўйашчий
Од нивірних йиго йако зори сходьашчи
А скоро присьпіли, зимли повилыіли
Воду спростували, на храм божий стали
І путь водьі подали.
Опок іспотил йис і превозносьашчи ў рай
Од отца Дийана начальницьу (пшеницьу, пр. лїрн.) молотьа,
Риче бис числа ў ний храм твой нарожденний —
Пойти благодати ўсьім нам царствувати
Усьім нам і непристойним.
Михайіла пиньі от смертнам годиньі;
Путь покажи праўду, пойти з вірним славу:

З вірним чоловіком, пойти од вік віком,
Тройца, Бог, Алилуйа.

Про сю пісню сказав лїрник: „то йакáсь крутá“ — і в самій річи она так зіпсута, що зрозуміти її годї.

23. Про Правду та Кривду — Як син матїр з дому виганяв.

Зле ў сьвітьі, зле чувати,
Типер Праўди ни видати;
Типер Праўду бйут, карайут,
А Нипраўду виличайут.
Типер Праўду бйут, катуйут,
А Нипраўду гонорўйут.
Типер Праўда хлыба просит,
А Нипраўда сьребло носит,
Типер Праўда край порога,
А Нипраўда конец стола;
І пйи Праўда гирке пиво,
А Нипраўда зилен вино;
Типер Праўда йа ў болотьі,
А Нипраўда ходит ў злотьі.

У видьільу пораненьку
Загньіваў сьи син на неньку:
Йди си, нени, преч від мени
І ни бувай ньіґди ў мени;
Будут заўтра госьтьі ў мени —
Будут госьтьі приватньійа[1])
І сусьіди богатьійа;
Будут ў мени йісти, пити
І зо мнойу говорити.
І будут мньи сьи питати:
Котра твойа рідна мати?

[1]) богаті; пр. лїрники.

Йа сьи буду устидати,
Тибе мамоў називати;
Мойі госьтьі будут ў кармазиньі,
А ти, мамо, ў подертьі питачиньі.
Продай, сину, питачину,
Та спраў миньі кармазину.
Треба мамо докладати,
Кармазину тобі куповати,
А льіпши, мамо, йди си такой с хати...
Мати стала, задумала,
І тьашко, реўни заплакала:
Дьіти мойі приватьійа!
Ото йа вас годувала,
Йа вас дьіти згодувала
І кроў йим свойу проливала
І ньічкум темнум ни ўсипйала,
Сьвічка йасна ни згасала,
Зрастум твому догаджала,
Покіхим сьи сподьівала;
А ти мнойу проганьайиш,
Так сьи мнойу устидайиш.
Чикай, сину, трошки згодьі,
Будеш мати три пригодьі.
Йака мати, пригодочка?
Вигини ти худобочка.
Йака буде друга пригодочка?
Вигини ти худобочка.
Йака буде трета пригодочка?
Буде на твойу саму головочку.
Чорна хмара наступайи,
Дробен дошчик накрапльайи.
Дробен дощик накрапльайи,
Мама з дому виступайи.
Пішла мати гороньками,
Умивайи сьи сьльозоньками.
Пішла мати чириз льози,
Обливайут дрібньі сьльози —
І горойоў, долинойоў —
Здибуйи сьи із донькойоў:
Де йдеш нени? Йду до теби,

Відогнаў мньи син віт себи.
Ни набудиш, нени, ў мени,
Бо лиха йи дольа ў мени.
Будем, сину, зарабйати,
Лихі доли догаджати.
Лихі доли ни догодиш,
Віка миньі укоротиш
І дьіти мойі посиротиш.
Чо ти, мати, так змарньіла?
Так йак зимльас почорньіла?
Бо мине син проганьайи,
Так сьи мнойу устидайи.
Мати з дочкоў розмоўйайи,
А син маму здоганьайи:
Шчо там, сину, шчо чувати?
Шчось мйа мусьіў здоганьати?
Ой зле, мати, зле чувати,
Бо ўдариў грім, та на мій дьім:
Забиў жінку, тай дитину,
Тай майитку половину.
Забиў госьтьа ў кармазиньі
І майитку ў половиньі.
Ни грім на тьи, сину, ўдариў,
Сьльози мойі на тьи ўпали; —
Мойі сьльози кирвавийі,
Й слова мойі ласкавийі;
Бо йа тибе згодувала
І кроўйим свойу проливала;
Кроўйим свойу проливала,
Ньічкум темнум ни ўсийала;
Ньічкум темнум ни ўсийала,
Сьвічка йасна ни згасала;
Сьвічка йасна ни згасала,
Зрастум твомум догаджала;
А ти мнойу проганьайиш,
Так сьи мнойу устидайиш!
Ходиж, мати, ўже до мени,
Буде тобі добри ў мени:
Йа тьи буду шановати
І ў слабости догльадати;
При смерти тра твойі бути

І по смерти спомйанути; —
І буду тьи памйитати,
Жись ми була рідна мати.
І ви льуди дисьатийа,
Кайти сьи ви, двацьатийа —
Отца й матку шановати
І ў слабости догльадати
І при смерти йійі бути,
Шче й по смерти спомйанути;
І по смерти памйатати,
Жи то була рідна мати.

Від лірника Іґнаца з Вичілок, Бучацького пов. зап. в Пужниках.

Пор. М. Драгоманов, Політичні пісні українського народу XVIII—XIX віку. Часть І, кн. 2, стор. 211—225; Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общества, т. І. Матерьялы стор. 22—23. Друга половина пісні є основою думи про вдову і синів, надрукованої в Записках Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общ. Матерьялы стор. 11—14; варіант гл. Житє і Слово IV ст. 25—27; сербську паралелну пісню гл. Вук, Пiесне I і укр. переклад Ж. і Сл. III ст. 8—9. *І. Ф.*

24. Про Лазаря.

Йадиний чоловек богатий буваў,
Которий а ў роскошах ўйідаў і ўпиваў,
А ў дорогих шатах заўжди ўходжуваў,
Прод милости Пану Богу ныколи ни даў,
По найдальших отпустах він ни ўходжуваў,
Циркви, косьцьоли, він ни надыльаў,
Служби божі, парастаси він ни знаймуваў,
Оцыў духоўних ў свой дом ни приймаў,
Нишчих, убогих він ни надыльаў,
Брата Лазора за брата ни маў.
Буўжи собі Лазор, чловек убогий,
Ни так жи він буў ўбогий, йак нендзний, хорий;
Лижаў сьватий Лазор ў смердьашчім гнойу,
Пирид брата, богачи, ворітьма йиго.
Вийшоў сильний богач преч за ворота,
За ним, за ним чельадь, йиго припишна рота.
Йак сьи сьватий Лазор а з братом зоздраў,
Зараз він свойім гласом до него заволаў:
Братиж мой, брати, чо йа тьи лчири попрошу?
Дай миньі, брати, хльіба тай соли,

А третой, брати, води дльа охолоди,
Заплатит ти, брати, Господь з високой неба,
А де твому души й тыілу буде потреба.
Ни требаж миньі високой заплати,
Ни бойу сьи пана Бога, жадной клопоти;
А ни трабаж миньі з неба заплати,
Бо майу йа стошки, тай оборошки,
Чирвоньійа, золотьійа, дробньі пиньоншки.
Ти лижиш ў гнойу йако гнилий пес,
Шче миньі сьа родним братом називайиш.
А миньі сьа ў мойім домі хоць йака тривога стани,
Йа тривоги ньіц ни бойу сьа, бо йа от тривоги чельодьоў одобйу сьа;
А ни одобйу сьа, то ў двор замкну сьа,
А йак у двор ни замкну сьа, то воткупйу сьа,
А ўсе пана Бога найвисчого ньіц ни бойу сьа,
Усьім сьватим йиго ученикам ни поклоньу сьа,
До царства нибесного сам доберу сьа,
А до пекла горичого ни доглочу сьа.
Пльунуў сильний богач, а сам пішоў преч,
Казаў же він за собойу брами замкнути,
Гнилим колодьим позабивати,
Аби Лазорового гласу у двор ни чувати.
Приппишна йиго чельадь тойи ўчинила,
Пирит сьватиа Лазором брами замкнула,
Гнилим колодьим позабивала,
Аби Лазорового гласу у двор ни чувала.
Ни булош то ў богачи набожной душі,
А набожной душі, богобойнойі,
Шчоби сьа над Лазаром озмилувала,
Аби Лазорови хльіба й соли ў гной подала.
Булож бо ў богачи два льутийа пси,
Шчо которі вони піт стол ходили,
Найдрібньішчийа кришки зазбирували,
Шчо силному богачеви з рота падали:
Тим жи вони Лазорову душу ў гнойу кормили,
Рани йиго болезньійа зализували,
Шчо ў смирдьашчім гнойу попрогнивали.
Узьаў сьа сильний богач преч довідувати,
Казаў жи він чельади пси вивішати.
Приппишна йиго чельадь тойи ўчинила,
Пирид сьватим Лазором пси вивішила.
Узьаў сьи сьватий Лазор Богу молити,

Сьватьі молитви до Бога творити:
Вислухай, Божи, молитви мойі,
Прийми душу й кіло до хвали свойі!
Вислухаў Господь молитви йиго,
Зьіслаў два ангели по душу йиго.
Сступили ангели на гной стихенька,
Узьали Лазорову душу борзо з легенька,
Посадили сьватого Лазори на правой лоньі
У Господь Бога ў честь і ў хвальі.
Узьаў сьа сильний богач ў далеку дорогу вибирати:
Надибала богачи нагла хороба.
Челядь йиго повідайи, то йист тривога;
Сильний богач повідайи: бачу від Бога.
Узьаў сьа сильний богач Богу молити,
Сьватьі молитви до Бога творити!
Господи Божи! спась милосьть твойа,
Прийми душу й кіло, де Лазорова.
Вислухаў Господь молитви йиго,
Зьіслаў два шатани с пекла по душу йиго. —
Шче два шатани двора не дойшли,
А ўже стошки, оборошки, порозвиртали,
Зильізьньійа брами порозбивали,
Припишнуйу чельадь порозганьали,
Сребло тай злото порозбирали,
А двори, палаци, прахом, вогнем стали:
Аш тогди богачи у руки достали.
Йак вони го достали льівим боком с зельізним гаком,
Узьали богачи строґо високо,
Кинули богачи у пекло глибоко.
О типер, богачу, хоць отбивай сьи,
А ни отбивай сьи, то ў двор замкни сьи,
А йак ни замкни сьи, то воткупи сьи,
Пану Богу найвисчому ни помоли сьи,
Усьім сьватим йиго ученикам ни поклони сьи,
До царства нибесного сам добири сьи,
А до пекла горичого ни доглоти сьи.
Плавай, плавай, богачу, майиш там широко,
Погльидай на небо, йак Бог високо.
Погльануў сьа сильний богач преч на нибеса,
Там він зобачиў брата Лазора.
Братиж мой, братя, ци ни міг би ти тойи ўчинити,

Свой мизильний палиц у мори ўмочити,
Смагны мойі уста закропити,
Йазик мой йа згорений вохолодити?
Ни мойа то, брати, вольи, то самого Бога,
Проси собі, брати, сам пана Бога;
Аби йа, брати, сьа ў мори спустиў,
Ни міг би йа, брати, твой пикильний вогонь пригасити,
А йазик твой йа згорений, охолодити,
Смагны твойі уста закропити.
Видиш, брати Лазори, йидна нас мати родила,
Під йидним нас серцим обох носила,
І йидну над нами, брати, кроў проливала:
Ни йиднаки нам, брати, Бог шчасьтьи судиў;
Тобі, брати, Бог судиў нендзни обійство,
А миньі Бог судиў сильни богацтво.
Твойи брати, нендзни обійство ў царстві снийайи,
А мойи силни богацтво ў пеклы палайи.
Братиж мой, брати, проси там Бога за мени,
Аби мине шче Бог простиў на тамтой сьвіт:
Иажби то там, брати, пророкуваў,
Земских льудий простих йабим научаў,
Служби божі, парастаси, йабим знаймуваў,
Оцьіў духоўних ў свой дом бим приймаў,
Брата Лазора за брата бим маў.
Сьватий Аўрама повідайи з нибес:
Ни треба ту пророкіў, йист ту пророчество
Сьватойи письмо — до сьватого письма йи вотцы духоўны,
Шчо йиго читайут, пісьны сьпівают,
Земских льудей простих научайут.
Ти собі йди, Лазори, де тобі Бог даў,
Ти, сильний богачу, шчос си ўготуваў.
Тош тобі, богачу, за твойі горды слова,
Шчос отповідаў на протьіў Бога.
Амінь, амінь, так нам, Божи, дай; —
Запровадь нас, Божи, ў привосьвітлий рай,
Де ўсы сьваты́, правидны ў небі царствуйут,
Де на пристолы пісьны сьпівайут,
Бога ў Тройци ўсе вихвальайут.

Пор. Головацкій — Народныя пѣсни Гал. и Уг. Руси III, 1 стор. 263—271 (два варіанти); Безсоновъ, Калики перехожіе I, 43—97 (9 варіантів); Kolberg, Pokucie II, 280—283. *І. Ф.*

25. Про сирітку.

Ой йшла сирітка дорогоў, дорогоў,
Здибала сьи она з Господом Богом.
Йак пішла сирітка мамуньцьі шукати,
Здибаў йійі Господь, ўзьиў йі сьи питати.
Здибаў йійі Господь і ўзьиў сьи питати:
Деш ти йдеш сирітко? Мамуньцьі шукати.
Вирни сьи сирітко, бо далеко зайдеш,
А свойі мамуньцьі ньіґде ўже ни знайдеш:
Бо твойа мамуньцьи на високі горі,
На високі горі, йа ў судьашчім гробі.
Припала сирітка тай на гробі стала,
Тай на гробі стала, реўни заплакала.
Йак ўзьила сирітка тай реўни плакати,
Узьила сьи мамуньцьи з гробу вітзивати.
Хтош так реўни плачи тай на мойім гробі?
Ой йаш то, мамуньцьу, возьміт мине собі.
Нимаш ту шчо, доньцьу, ньі йісти, ньі пити,
Лише Бог приказаў ў сирі земли гнити.
Ни хочуж йа мамцьу, ньіц йісти, ньі пити,
Лише хочу з вами ў сирі земли гнити.
Ой йдиш ти сирітко до дому, до дому,
Най тобі мачуха сорочичку ўшийи,
Сорочичку ўшийи, головочку змийи,
Та най твойи тьіло на тьи прикрийи.
Шчеж миньі мачуха голоўки ни змила,
Зза каждого волосочка кроўцьи виступила.
Шчеж миньі мачуха сорочки ни ўшила,
Ужеж мине мачуха на віки проклньила.
Сорочичку крайи, тьашко проклинайи:
Бодай йі-с, сирітко, ньіґди ни сходила,
Бо то твойа мама на ньу ни робила.
Ой зьіслаў жи Господь два ангели з неба,
Йа ўзьили сирітку, понесли до неба.
Ой зьіслаў жи Господь дийаволи с пекла,
Та ўзьили мачоху, понесли до пекла.
Йа ўзьили мачоху ой та льівим боком,
Ой та льівим боком, а зильізним гаком,
Кинули мачоху, йа ў пекло гльибоко:

Пливай ту, мачохо, гльибоко — широко,
Погльидай на небо, йак небо високо.
Ой тобі, сирітко, ў небі зі сьвйатими,
А тобі, мачухо, ў пеклы с прокльатими.
Ой дай жи ми, Божи, с того пекла вийти,
Ужеж бим шинувала сироти — дыти.
Ужеж бим шинувала, ўжеж бим годувала,
Та йіх бідни тыло тай приокривала.

[Від матери Василини, в Пужниках, пов. Бучацького.]

Пор. Головацкій Нар. пѣсни Гал. и Угор. Руси III, 1, стор. 272–278 (два варіанти); Зоря 1882, стор. 17. *І. Ф.*

26. Родичі і діти.

Куда гори, гори, йак на сьвіты жити,
Брунь Божи хороби, будет Бог судити. —
Йак чоловек здороў, каждий го кохайи,
У виликім нисчасьтьу рід го сьа цурайи.
Йак чоловік здороў, льубит го чужина,
У виликі хоробі вітступит дитина.
Біднайа мати плакала, ўмлывала:
Синуж мой, сину, кроў йим проливала, горко-м годувала,
Йа с теби, мой сину, покіхи ни мала.
Бо йак горко, тьашко каміньа глодати,
Ішче горши, тьашчи, дыти згодувати.
Алиж бо то дыти на тойи ни дбайут,
Оца тай мати ны за шчо ни майут.
Кого Бог льубит, того надыльайи,
За оца, за матку, син божий карайи.
Который чоловік оца й матку зниважайи,
Той чоловік грішний, він шчасьтьа ни майи.
Він робит, працуйи, марни пропадайи,
За оца, за матку, син божий карайи.
Который чоловік оца й матку пошануйи,
Той шчасьтьом, здороўйим, до смерти пануйи,
А йиму Бог ў небі царствійи готуйи.
Котора дочка матку зниважайи,
То плачи, ридайи, ў пеклы потапайи,
За нишчасну матку син божий карайи;

Бо нишчасна мати горко годувала,
А ў лихі годиньі ў нишчасьтьу зостала.
Бо заказаў Господь з неба ангелови,
Шчоби не сфільґуваў гріха грішникови.
Суси Христи, Суси крижований!
Змилосерди сьа, цару, Христи, пани!
Суси Христи, Суси Назараньский,
Покіш, помилуй весь мир христійанський.
Тогди би ми ради рахунок вотдати,
Йак нас буде Господь злим пеклом карати.
Тогди би ми ради памньать сотворити,
Йак нас буде Господь за гріхи судити.
Од наглойі смерти, Божи, борони нас,
Од вогньа, од войни, Божи, сохрани нас.
А ўже час приходит, траба умирати,
Хоць йаке богацтво, траба покидати.
Сребла тай злота, там того ни треба,
Тілько штири дошки, спасенійа з неба:
Спасенійа з неба — то душам потреба.
Задзвоньи дзвони ў смертельной годиньі:
Поклоньім сьа сьвіту, ўсьі свойі родиньі.
Задзвоньи дзвони барзо голосьньійа,
Заплачут реўни дьіти дрібненькійа
На віки віком і на віки віком:
Хто сьа гріхоў скайи, буде чоловіком.

Пор. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. общ. I, Матерьялы, стор. 23—24. *І. Ф.*

27. Про дочасний сей сьвіт.

Дочасний сей сьвіт й живот чоловіка.
Йак прийди час, скончанійи віка,
Душа с тьілом сьа розлучит,
Богацтвом сьа ни воткупит
Ньіхто ўже.
Бо кіло паде ў земльу гнити
Чоловік пиристани жити.
Усьаки дьіло прид ним стани,
А він уже ни вустани
От смерти.

Бо й ми тиж Адамові чада,
Нам на земли робити потреба;
Ми земльа, з землы жийим,
Землейоў сьа привокрийим
А ў гробі.
На шчош ти, чловечи, дуфайиш?
Йак ти ўмреш, ўсьо позостаўйайиш:
Зостанут сьа гроші, склатки,
А ўсыльакі подостатки
По тобі.
А сли схоч, на путь навиду тьи,
А ў той час покорни прошу тьи;
Послухайжи ради тойі,
Усьош то буди души твойі
Пожиток.
Волиш ту прийти на вутрату,
Бог прийме придвічний заплату:
Жити будеш устолечне,
Укіпиш сьа на биспечне
А ў небі.
Бо сей сьвіт велика(йа) зрада;
По ўсему сьвіту постала ниправда;
Отец сина низльубиў,
Син вотца йа зрадиў
Про свойу злосьть.
Дочка матку барзо зниважайи,
Мати дочку, шчасьтьом проклинайи;
Брат на брата войуйи,
На здороўйи чатуйи,
Чей би го зрадиў.
Сусьід с сусьідом добри с собоў жийи,
Йиден другому ниўприйасьть готуйи:
Рад би йиго та ўловити,
А ў ниславу ўпровадити,
У нишчасьтьи.
Уганьайиш по марности сьвіта;
Чом ни ўважайиш на многийа льіта?
Ни видома Бог прийде,
Усьо вот теби вотбире,
Йинчому дасьть.

На шчош, ти, чловечи, дуфайиш?
Йак ти ўмреш, ўсьо позостаўйайиш:
Йак тьа возьмут на мари,
Де твой милий, коханий
Прийатиль твой?
Бо ўже нам смерти ни откупити сьа,
Йак буди душа за гріх мучити сьа.
Ни воткупит ньі отец, аньі мати,
Свойи дитьа . . . . . .
Аньі родний брат.
Де ў той час, де Йіван пророчи:
Чош ти блудиш грішний чоловечи?
Було Бога вихвальати,
Отца й матку шанувати
С приказаньом.
Булош то Бога с приказаньом штити,
Отца тай матку було ни гньівити
І ближного шанувати...
Хтьіўйис царство огльидати
А ў небі.
Матир Божу вихвальай сирдечно,
Будеш жити ў небі на биспечно.
За йійі молитвами
Будеш чловечи коханий
У самого Христа.
Де ў Кийові цуда сьи зйаўйайут,
Там Николайа заўжди вихвальайут.
Мольімо сьа ў день і ў ношчи;
Будь нам сьватий до помочи
Николайу.

Пор. Записки Югозап. отд. I, Матерьялы стор. 27—28. *І. Ф.*

28. Про суєту.

Мізерний чловечи,
Тос ўист порожденний!
Ни ўважай на ўроду,
Бо підеш до гробу,
Аньі на богацтво,
Бо то ўсьо хробацтво,

Аньі ў сребло, аньі ў злото,
Бо то ўсьо болото;
Ньі ў дорогі шати —
С собоў ни забрати; —
Ньі ў вербу (?) булаву,
С сего сьвіта славу.
Чловечи марний,
Деш твой живот слаўний?
Сумерньі йазики,
Заграйут во віки —
Де йангели сьпівайут,
Бога во тройци ўсе вихвальайут;
І ми засьпіваймо,
Бога ў тройци вихвальаймо.

29. Трівога.

Страшнайа ў сьвітьі тривога!
Удараймо ми сьа грішньі до Бога;
Поки йи шче а душа ў кільі,
Кажден чоловік у свойиму дьільі.
Шче й пирид Богом сопраўдайит сьа.
Страх, гори, пичали!
Чож ми сьа грішньі ў той час дознали!
Смерт нам грозит, а кіло зацне судийа нам буди.
Розлука ўсьім нам та нимилайа.
Хтож би то з нас того сподьіваў сьи,
Шчоби отец сина цураў сьи?
Дочка матки цурайит сьа,
Муж свойі жони льакайит сьа...
Нишчаслива у сьвітьі година:
Обльагла нас біда окола,
Когда сьа погльанем, а ўсе невесола.
Чуйут вуха, бачут вочи,
Шчо ўмирайи народ йак у день, так ў ночи
Чирис нивірних а ўрагіў.
Зостала сьа жона од мужа, сирота у сьвітьі, сама йидина;
Горко плачи, ньі с ким жити,
Бо нимайи креўних, померли й дьіти,
Сама ў сьвітьі облукайит сьа.

Сам жи йа знайу, шчо треба ўмерти:
Сохрани нас Божи, од наглой смерти
І бис сповіди, тай бис покути
Каждин чоловік усе зблудит с пути
Ґльа спасенийа ўсегда вічного.
Тисьача сьім сот пйатьдисьать пйать день,
Цьисньішчуйу Хирувим засьпіваймо:
Спадь на бидло, здороўйи на льуди,
Тай на ўродзай; а шчо далы буди,
Тілько, ти Божи, йидиний знайиш.
Марійо, матко йидина!
Ублагай нам молитвами свойиго сина,
Аби нам рачиў живот дарувати,
По ўсему сьвіту спокойни мишкати
Царам і крульам і кманам
І ўсьім нам православлўним Христійанам.

30. Плач душе!

Плач душа грішна і радай горко!
Шчо ти таке учинила?
Шчо вокрутними свойіми гріхами
Пана Бога образила!
Памньатай душо і озоцни сьа!
На пикильны[м] мори —
Там будеш горіти ў пеклы нипристойни;
Нишчаслива будеш доли!
Биймо сьи ў пе́рса, ўпадьмо Христу до нози,
Помольім сьа сльозами: Створительу божий,
Отпускай нам гріха, змилуй сьа над нами.
Дийавіл зо злим чоловіком оба собі ў товаристві:
Йак до побойу, так до проклон, он додайит йиму мисли.
От церкви, від набоженьства він йиго відводит,
А до пйаньства і до чужолоства він йиго приводит.
Пітчас сьвйата, урочистой неделы,
Дийавіл йиго присипйайи і ў ухо шепчи:
Спи грішний чоловечи!
Набоженьство вітходжай!
А по смерти бйут, катуют,
Окрутни мордуйут,

По пеклы волоча,
Вогонь піджарайут,
Очи випальайут,
Аш кирваві сльози точа.
Типер жи ви, наши товариство,
Пробувайти ви з нами,
Пийти ви сырку на піў зо смолойу,
Готувалисти сьи сами.
Рад жи нам Христос той гріх дарувати,
А по смерти лице ў небі огльадати,
Во Тройци тьа прослаўйати.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 284—285. *І. Ф.*

31. Зазив до грішників.

Не йди грішнику дорогоў блучи[1])
Припімни собі Христійан буўши,
Припімни собі, віт кого майиш
Десьать приказань, которе знайиш.
У недыльу рано припімни собі,
Шчо Бог придвічний приказаў тобі:
Ни копай зыльа, серцьу острости,
На чарованьи гріхоў тай злости.
У понидылок рано у день до роботи!
Добрим, побожним, набувай цноти.
Ни будит тибе спрагайа злайа,
Прибудит тибе шчасьтьа, здороўйи.
У віўторок рано сьвито віддано,
Красно, весело, усым льудем йаўно.
Шчош типер буди грішнику ў сьвіты?
Ідут твойі льіта марни зо сьвіта;
Час упливайи, грішнику, кай сьа,
Бог справедливий, до него ўдай сьа.
Бог справедливий ўсы дыла знайи,
Йак си хто тут заслужит, так заплату дайи.
Прийдет сирида до віка твого,

---

[1]) Мабуть: блукаючи.

Йак смерть загльани до житьа твого.
Наступит година йасна,
Йак смерть загльани, каждому страшно.
Прийде читвер, покутуй типер,
Прийде пйитницьи, суд на столици;
Божи придвічний, той день субота
Суда божого, справедливого.
Грішник мислит сьвіт пирижити:
Йак прийди той час, іди ў земльу гнити.
Прикрий грішнику Христові рани,
Бо він за нас грішних, на хрест відданий.

32. Пересторога.

Смотрай человечи і на образ сьватий,
Будеш, человечи, шче й сам таковий:
Бо ти смерти ўсе ни споминайиш,
Усегда ў роскошах ти пйиш тай гульайиш
На сему сьвіту.

Смотрай человечи і оздрагай сьа,
Каждойі години смерти сподьівай сьа;
Бо ходит Бог тайном, огльадайи
А ў дылах твойіх ўсегда осмотрайи,
Йак ти ў сьвітьі жийиш.

Смотрай человечи і на дальші дари,
А йак озьмут грішпойи кіло положут на мари,
А минут тьа мисли, минут тьа роскоши,
Майиш тимности і многійа гроші:
Шчо ти ў сьвітьі збираў,
Усьос марни утираў.

А йисли зостаниш у свойіх дылах,
У той час будут осмотрати а ў твойіх лытах.
Скажут ступати тай іти до гробу
Иак убогому, так богатому —
На тамтой сьвіт скоро.

Сьвіти мой прекрасний! отожис мйа звіў:
Обіцьаўйис ми многійа лыта, смерть йис ми привіў.

Йа шче смерти йа ни сподьіваў сьи,
На тамтой сьвіт йишче ни прибраў сьи...
Гориж ми грішному,
Непокайанному!

Просьтьіт ви мньа, братьа, милыйа друзи!
А де ходьа воду брати, темныйа лузи:
Бо ўжеж миньі з вами, з вами ни бувати,
Бо прийшоў час, шчо треба ўмирати.
І прошу просьтьіт,
Богу сьа мольіт,

Аби мньа Бог простиў,
Шчо йа ў сьвітьі грішиў,
Шчобим со сьватими ў царстві веселиў
Од Йаўрама і о троньі со сьватими
От Сиона
Нам на віки віком
С сим чоловіком.

33. Про марний сей сьвіт.

А йдут льіта марни сьвіта — ти Божи йадиний,
А льітайут а скрільбами льіта тай години.
А минуло пйать тисьач льіт віт початку сьвіта...
Йак у поли цьвіт зацвиў, так згас, так сьа минут льіта.
Шчош тобі, чоловечи, по тих пйать тисьач льіт?
Апьі ўгльанеш, ньі ўстережеш, йак сьа мине твій вік.
Шчош тим льудем а ў роскошах? Шчо за корисьть майут?
Шче сьа ў сьвітьі не нажили... льіта сьа минайут.
Типер ў сьвітьі льудий много, тілько праўди мало:
Царі, крульі тай фортуни, ўсьо сьа поминало.
Типер ў сьвітьі праўди мало... Звашти тойи льуди!
Забрала смерть много льуда, тай нам тото буди.
Йак той порох, вітир звійи, по сьвітьі льітайи:
Забрала смерть много льуда, нас тото чикайи.
Були слаўньі, були йаўньі, при виликі сильі:
Там бідньі, там богатьі, ўсе ў йидньі могильі.
Божи наш справидливий! житьом кориґуйиш,
Віт йидного вітбирайиш, другому даруйиш.

Божи наш справидливий, ўсьакі дыла знайиш:
Йак си хто заслужит, так заплату дайиш.
Йак си хто заслужит, ни тра памйитати:
На Сафатові долины траба сьа звитати.
Ни дуфай, чоловечи, ў вилику худобу,
Бо йак умреш, тай ни займеш с собойу до гробу.
Ни дуфай, чоловечи, ў дорогийи шáти,
Бо йак умреш, тай ни скажут с собойу забрати.
Ни дуфай, чоловечи, красно сьи ховати:
Просьім Бога найвишчого биз гріха ўмирати.
Йак ти будеш, чоловечи, ни по праўды жити,
Піде душа нишчаслива ўрагови служити.
Йак ти будеш, чоловечи, приказаньи знати,
Буде тобі сам Сус Христос царство готувати.
Божи наш милосерний! Причистайа Мати!
Даруй жи нам милосерни биз гріха ўмирати.
Жиў чоловік (сто) сьімдисьат льіт здороў, ни журиў сьи:
У самуш тоту землью пішоў, с котори почиў сьи.
Божи наш справидливий, змилуй сьи над нами:
Даруй льіта з миром жити на вік віком амінь.

34. Гадки про смерть.

Припомйани чоловечи собі,
Жи доконечни треба бути ў гробі.
Написано так даўно,
Йист то праўда ўсьім йаўна.
Од малого, та йде до вилика,
Шчо ўмирайи цар, кньазь і ўладика.
Ниодмінно али ти ўмреш —
Скоро скажут, ў гроб підеш;
Бо ўраг злосливий і він ни спит заўши,
Тілько чатуйи на житійа наши.
Рад би йиго і звести
І до гріха привести.
Майиш ти розум, ни йист ти дитина:
Помньиркуй собі, шчо праўда низмилна;
Бо дочасний али сей сьвіт —
Згинеш марни йако цьвіт.
Майиш ти розум, ни йиздись статечний,

Жийиш у сьвітьі весело, безпечно:
Ни радбис умирати —
Судийа божого призвати.
Шчож то за роскоши, шчо за корисьть майиш,
Шчо свойиму кілу шчо день догаджайиш?
Усьош то піди у роштоки —
Зьзьідьать кіло хробаки.
Радби йа покуту учинити
За свойі гріхи Богу сьа молити,
Аби мине Бог ў пекло ни кинуў,
Шчоби йа марни ни згинуў.

35. Про смерть.[1])

Пішли наші льіта
По марности сего сьвіта;
Кілько ўво сьньі приснило сьи,
Шчо на сьвітьі прожило сьи.
Аш то смерть надо мнойу
Страшлива сама собойу...
Кілько гньіву напоўнено
Йако вотца роздражнено.
Льутий дзьвір плачи, ридайи,
Когда путь погубйайи;
Ньі прибрано, ньі готово,
Вольно ступай с сьвіта сього.
Шчош то минь за дорога
С сего сьвіта аж до Бога?
Шче йа ў сьвітьі ни нажиў сьи,
Ньічим Богу прислужиў сьи:
Йакжи йа там пойаўйу сьи?
Чим йа Богу прислужу сьи?
Ньі сьвітила, ньі кадила
Чим сьи Богу прислужила?
Страшно миньі ў тьі дорозьі
Когда йти душе нибозьі:
Усьуди стойа, ўсьуди стража
За зльі наші дьіла гльадьа.

[1]) То йи с первого завіта тоті пісьні. Пр. лірника.

Сам жи добри знаю,
Жи йа ў сьвіты добра ни начитайу;
Кілько само написано тойи,
Шчо йа ў сьвіты грішиў злойи.
Горко плачи чоловік,
Шчо йде йиго марни вік;
Горко плачи, шче й ридайи,
Шчо з гріхами умирайи.
Прошу сьвйаты ангели,
Возьміт гріхи од мени:
Най кіло спочивайи,
Душа ў небі радосьть майи.
Ідут ангели од Бога —
Шчаслива йім дорога;
Шчаслива шче й широка
По грішного чоловіка.
Бирут душу до неба,
Бо там душі потреба:
Бис сьвітила, бис кадила —
Так си душа заслужила.
Упала на нас тривога:
Зыйшли ангели од Бога,
Кажут нам сьи вибирати
С сего сьвіта виступати:
Шчо ми тут согрішили,
Мусимо там відбувати.
А мине смерть обманула —
Йа косойоў ізытнула:
Шчем старости не дождаў сьи,
На тамтой сьвіт ни прибраў сьи.
Смерти мойа коханайа!
Тос віт Бога присланайа;
Чомус мине ни звістила,
Йак до менис приходила?
Ой йа тибе а звішчала,
Йак йим до тьи приходжала;
Ой ти смерти сподываў сьи,
Чом на той сьвіт ни прибраў сьи?
Зажди, смерти, хоць годину
Най си пішльу по родину,
Най сьи з родом попрошчайу,

Най з гріхами ни ўмирайу.
Йакас, смерти, ни тирплива!
Зйіхала сьи ўсьа родина,
Ой ти миньі ни чикала,
Йа сьи з родом ни прошчала.
Томуж йа ти ни чикала,
Шчоби ти сьи попрошчала:
Йак прийде час умирати,
Ни воткупит отец, мати;
Мала ти час прибувати,
Було за смерть спамйатати.
Ти ў роскошах пйиш, гульайиш;
Ньіґди за смерть ни згадайиш.
Бош тут на смерть нарікайут,
На смерть вину складайут:
Там смерти ни бувало,
Де сьа ў сьвітьі проживало.
Молодий вік пануйи,
Старісьть добра ўже ни чуйи:
Йак прийди час умирати,
Добра ў землу ни забрати.
Бога ў Тройци сьвйатайа!
. . . . . .
Даруй льіта з миром ў сьвітьі жити,
Бога ў Тройци прославити.

Пор. Богогласникъ 1790 ч. 227 (вид. 1852 р. стор. 546—550); Головацкій Народныя пѣсни Галицкой и Уг. Руси т. III, 1. стор. 285 — 286. *І. Ф.*

36. Про Гаврийла. [1])

Когда би йа свой конец віку знаў,
Йаби душам царства готуваў:
Першими божими службами,
Другими парастасами,
Третими панахидами.
Шче й постами і молитвами.

[1]) то вийшло з Росийі; пр. лїрника.

Вийдем ми на високу гору,
Подивим сьа вочима ў долину;
Там зобачу свой росточний[1]) гроб,
Свой придвічний дом.
Тичут ріки вогневийа, шче й пальашчийа:
Тогда ішоў Гаўрийіл архистрат,
У праві руцьі золотий хрест нисе,
За собойоў праведних душ виде.
Чож ви грішньі так опізнили сьи,
Шчо до царства ни воспішили сьи.
Гаўрийіли, тай ти очи наш,
Завидиш ти і до царствійа нас.
Чож ви грішньі так оспізнили сьи?
Шчо до царства ни воспішили сьи?
Бо ўже царство так затворило сьи,
Грішне пекло так ростворило сьи,
На грішних душ так заўзьило сьи.
Амінь, амінь, так глагольу вам,
Шчо ўже бути на віки у пеклы вам.
Вони рікли: амінь, так Божи дай,
Запровадь нас, Божи, ў привосьвітлий рай,
Де ўсьі сьвитьі, правидньі ў небі царствуйут,
Де на пристолах пісьньі сьпівайут,
Бога во Тройци ўсе вихвальайут.

Пор. Безсоновъ, Калѣки перехожіе II, вип. 3, 167—168. *І. Ф.*

37. Про страшний суд.

А йдут льіта марни сьвіта
Приближит сьи конец віка.
Олень, олень[2]), страшний той день
Когда вийди с кіла дух мой.
Йак задрижит кіло мойи,
Тратит душа добро свойи.
Кілож мойи оздригнет сьа,
Душа с кілом розлучат сьа.

---

[1]) розкішний.
[2]) З церковного: оле! оле!

Піду, ўпаду преблагами
Бога Творца ўсе сльозами:
Божиж мой, Творчиж мой!
А змилуй сьа надо мнойу!
О змилуй сьп на до мнойу —
Створиў гріха прит тобойу...
Ни знаў отец гріха того:
Йист то ў сьвітьі блуду много!
А будут там среблольу(б)ци,
С сего сьвіта криўдосутцьі;
Будут там ўсьі грішницьі,
С сего сьвіта роскошницьі.
Будут там бай судити,
Когда на прах розлучити:
Праведньійа на правицьу,
А грішнийа на льівицьу.
Праведньійа ў радость приймут,
А грішнийа ў пропасьть підут.
Праведньійа ўрадуйут сьа.
А грішньійа ўсмутуйут сьа.
Ни буди там вирятунку!
Плачут душі а ў фрасунку:
Шчож ми таке очинили?
Панам Бога образили!
Панам Бога образили,
Отца й матку розгньівили!
У той час крикнут ўсьі сьватійі:
Ідьіт од нас прокльатьійа!

Пор. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Геогр. Общ. I, Матерьялы, ст. 32. *І. Ф.*

38. Про страшний суд.

А конец приходит, страшний суд наступит:
Хто добри ўчинит, царствійа доступит;
А хто зле помислит, альбо ўчинит кому,
У той час по смерти скажут ў очи йиму:
Кай сьа, грішнику, ўдай сьа до покути,
Пиристань грішити, можиш ў небі бути.
А йак сли ни зможиш покути дождати,

Згиниш на віки, тай будеш прокльатий.
Ударйа посухи та барзо сухійа,
А висохнут води хоць йакі бистрійа;
А сребло тай злото будет сьа блишчати,
А ни йидна душа буде омлывати.
А зыйде Анцихрист на сей сьвіт с смолойу:
У той час ни буди жадного напойу.
Бін буде ходити і смолу давати,
Хто му сьа пітпиши, дасьть му сьа напити.
Бо станут ангели с правого крайу:
Ни пийти смоли, підети до райу;
Ни пийти ви смоли, ни слухайти йиго,
Бо ни він то Господь, ни йиго сьвіт, небо!
Звійут сьа вітрови, будут буйати,
Циркви, косьцьоди, хоць йакі мури, ни будут стойати.
Звійут сьа вітрови так барзо буйныйа,
Згинут гори з долинами, ўсы будут рімныйа.
Займет сьа зимльа і буде горіти:
Живі і мертві, ўсьо будем видыти.
Погорат гори, усунут сьа скали,
Шчо ни буди листа, ны на зимли трави.
Страшнайа тривога на сей сьвіт настани.
Вяликий страх буди, звашти Христійани!
Затрубит ангил ў ангельску трубу:
Устаньти живі-мертві до страшного суду!
Там будут судити і добрим платити,
А грішнийа будут ў пеклы голосити.
На Сафатові долины,
Там прийательство витати сьа буди:
Отец іс сином, мати з донькойоў,
А муж іс жонойоў а брат іс систройу.
Правидны підут до райу сьвітлого,
А грішныйа підут до пекла вічного
На віки віком і на віки віком...
Хто сьа гріхоў скайи, буде чоловіком.

39. Про страшний суд.

А ўже час приходит, траба умирати,
Хоць йаке богацтво, траба покидати.

Час, година упливайи,
Суд сьа божий приближайи:
Готуймо сьа ўсьі.

Небо хрест покажи праведним йасно;
Грішникам страх буди і пред вочи страшно.
Вочи будут закривати,
Бо горший страх будут мати
Йик зьійде Христос.

У той сьа час мертвийа ў гробах (сьи) возбудьа
Йак на штири части ангели затрубйа:
Усьі миртвийа уставайти,
Поклон Богу ўсе отдайти,
Свойиму Пану.

Нишчаслиў чоловік шчо буде гадати
Когда на дьівицьу будут розлучати?
У той час крикнут ўсьі сьватийа:
Ідьіт вод нас спрокльатьійа,
А ў пропасьть гльибоку.

Вогневийа ріки будут кликотати,
Когда скверну земльу будут вочишчати.
Поднисет сьа під нибиса,
Потим спади, усунит сьа,
Уремньа Господни.[1])

Хтош тибе буде ў той час ратувати?
Ни воткупит тибе ньі вотец ньі мати
Вольіўбим сьа ни ўродити
Ньіш у пекльі сьа смажити
А ў вогни вічной.

І ми Христийани тих сьа гріхоў каймо,
Прет Сотворитилим крижем упадаймо,

---

[1]) Задля браку великої букви „ў“ подане всюди у“; котре з них властивше на певнім місци, легко пізнати з ритму; при читаню зволять ласкаві читачі мати се на увазї.

Аби нас рачиў живот даровати,
Лице ў небі огльадати
На віки вічныйі.

Пор. Богогласникъ 1790 р. ч. 239, вид. 1852 р. стор. 572—574. Записки Юго-Зап. отд. И. Р. Г. Общ. I, Матерьялы ст. 31—32. *I. Ф.*

40. Про страшний суд.

Ja was proszy, wy słuchajcie o straszliwym sońdzie,
Jak Pan Jezus zlem i dobrym razym płacić beńdzie.
Wtenczas pszy skończeni świjata wielga ufność beńdzie,
Jak ognistyj deszcz iz nieba na całyj świjat pujdzie,
A pjeruny ftenczas z nieba bendom bardzo bili,
Mjasteczka i klasztorży bendom sie palili;
Mjasteczka i klasztorży bendom sie palili,
A te twardy i obłaki bendom sie topili.
Wtenczas gura iz guramy bendom sie zbijały,
A dolina z dolinamy bendom sie ruwnały.
Jak zatronbył świentyj Michał s tromby głasu swego:
Ustawajcie duszy zmarły spszy seńdzia swojego.
Wszystkie duszy powstawali i wod grobu idut;
Tenczas dusza swoje ciało śliczny wytać beńdzie:
Witajży moje ciało, ktury z grobu wstało,
Bo tyś myne do złych wczynkuf zawszy pszyciongało.
Beńdziesz tam wjelgie płaczy, zembamy gżytanie,
To na ojca, to na matky beńdzie nadżykali (місто: narzekanie):
Nyszczeńśliwa moja matka, co mnie porodziła,
Swienta ziemla nieszczyńsliwa, ktura mnie znosiła.
Nyszczeńśliwi moji wżytki, co ja jich używam.
Beńdzież ja na wjek wjeczny w pjekle otpoczywał.
Stompili mnie szatany jak (w) ogrojcu grajo,
Bjero duszy na son(d) pański, w ogień wjeczny dajo.
Jezu muj pszynajsłotszy, pokornie cie proszy:
Oczy swojy yży lzamy do ciebje podnoszy.
My gżyszni, my gżyszniky tego sie leńkajmy,
Jezusowy Chrystusowy rany spomynajmy.
Jak my beńdzie spomynali Jezusowy rany,
Nam Pan Jezus ochjarujy w niebje krulowanie.

My za tyja pszyczyny pad'my na kolana,
Błagajonca Zbawjeciela i Chrystusa Pana,
Żyby my mogli żyć i is Chrystusym Panym,
A po śmierci z nym kruluwać na wjek wjekuf amyn.

Пор. Kolberg, Pokucie II, 285—286; Mioduszewski, Spiewnik kościelny str. 657. *І. Ф.*

Подані отут пісні становлять репертуар лїрника Златарського. Деяких звістних із частих друків, як: „О хто, хто Николая любит“, „Пречистая Діво Мати“, „Пасли пастирі овци на горі“, „Памятайте християни, що ся з вами потім стане“ і кількох иньших подібних я не записав тому, що они нічим не були характеристичні; Златарський цитував їх так, якби з Богогласника читав, не робячи навіть змін фонетичних. Пісні (але не молитви) записані від иньших осіб, а втягнені між материяли записані від Златарського, входять також в єго репертуар, лиш я записав їх скорше, чим мав нагоду бути в Жижномири, а коли Златарський проказав мені їх майже так само, тілько з дуже незначними змінами, то я постановив полишити перші пісні без змін, а Златарського вже не подавати. Вкінци зазначу тут, що кожда з наведених пісень має свою осібну мельодию; мельодиї ті однакож видали ся мені дуже монотонні.

За-для анальоґічности додаємо кілька молитов, записаних і переданих редакциї проф. Володимиром Шухевичом у Львові:

Микола Мисів з Медині 40, сліпий від 1863 р. (від гостця), ходив до Кальвариї на науки, „до тої гіркої". Учит ся при нім хлопец 20 р. Максим Машталїр з Бабина, на ногу спарив ся окропом, як мав два роки.

Господи Боже! молим ся Тобі за всїх душ померших, за отців возлюбленних, за матки порожденні, за дїдуні і за бабки, за сестри і братє, рідненькі дїти маленькі, стрияшки, вуяшки, дївері (сестрин чоловік) і зовиці (моя сестра моїй жінцї) і стрийни і вуйни і всю фамілїю, тети і дїди, онуки і правнуки, братї і камбратї, ангели порожденні, чистоплодні і возлюбленні, без Христа субирані, котрі в войнах погибали, на водах потапали, на огнях погарали, мечами глави стинали, кулї побивали, люта звір пожирала, гадь кров просисала, древо превертало, земля присипляла, громи забивали, кулї побивали, по шпитальох поумирали, по морозах погибали, наглою смертю повмирали і без сповіди і без сакраменту повмирали. Господи! прийми і помяни всїх і все душ приоставших і знающих, незнающих, памятающих і непамятающих, за которими памятку творите, свои руци простираєте, вєрної часточку удїляєте. Боже! прийми, помяни, которі в писаню і в читаню і в десятім поколїню судію опочившим і в книгах ангелских. Боже! прийми всї сородники, Христобратію близькі і далекі. Боже! прийми до царства небесного, до раю преосвітлого, до покою вічного до місця блаженного, де всї святі а праведні опочивають, ангели піснї херовумсков співають, Бога в тройци вихваляють, до ясности Божої запроваджають, аби там усї душі запроваджені були і упочивали, у раю з Богом прибували, де ж они не мають нї дежности (держави), нї болісти нї печали і воздиханія, но жить свята безконечная. Боже! їх прийми і помяни за далекими монастирами, за голосними дзвонами, за пшеничними проскурами (панахида), за солодкими медами, за пахнющими ладанами, за духовенскими словами, за нашими щирими і приємними молитвами. Боже! прийми і помяни при піських (пістних) офірах, при далеких монастирах, Боже! прийми до предка Адама, до царя Давида, до городу Єрусалима, со святими упокой, Христе, души усопших, рабов своїх, спаси і упокой, сотвори їм, Господи, вічную память, блаженую і успенную, і дробную риданою Херувимска піснї. Алилуя! Слава Тобі, Боже! Всякоє диханіє да хвалит Господа!

Прошу вас панове христіане, отче возлюблений ільможний (альмужни) святої за памати душ померших, за здоровє ваше миле, за житіє щасливе, за гріхов отпущеніє, аби св. о. Николай сохранив мир тай вас

боронив і уварував від слабости і від болести, від нещістє і від напасти, від шкоди і від пригоди, від припадку, від повітра морового, від болю тяжкого, від хороби великої, від неволї проклєтої, від постелї смутної, від наглої смерти, від побіда землї (всяка біда), від гладу і від огня і від усякого зла, поздравєй, Христе Боже, ваших руц роботельних, ніг походельних, очий правосьвятленних, голови чесної на віки на здоровє, оваруй Христе Боже, опасай і остерігай худобицю людску тай вашу у день під сонцем, у ночи під місяцем, під звіздами і під ясними зорами на пізнім леганю, на раннім уставанню, на пізних заходах, на раніших росах, на полуденіших годинах, де роси спасають, де води спивають, сохрани Христе Боже від звіра лютого, від язика клеветущого, і від гаду гадовитого і від чоловіка лукавого і від усілякого зла, аби прибувало на худібцї, на дорібку з роси і з води, з прекрасного цвіту.

Проспбог за часточку вашу, за альмужну святу, спаси Христос за офіру божественну і за вашоє рукоданоє, надгороди Господи, і наповни часточку вашу віком і щастєм і здоровєм і многими лїтами.

Молящих ся Господеви за отца возлюбленного за Яневов (Иванов) душеньков, преоставшого сородника, днесь поминаніє творите. Руци простираєте, вірної частки оділяєте, помишленіє маєте, которі во гробах лежащі і по іменах назващі. Отче наш, іже єси...

Як до хати ся увійде:

Озвіщай, Христе Боже, спасителю мій овишний, слава твоа преподобна, спаси і помилуй нас грішних, прийми, Господи, душі до царства небесного, до мастату сина Божого і до сьвітлости сьвятої, дежи сьвітит облаженна на вєки тай небезконечная, слава Ісусу Христу! Милостиві і чесні особи благословенні, опрощаєм, каліка, ради нинїшного дня Христового альмужни святої, за памяти душ померших, которі же нї звідки ратунку не мають, ві з неба Бога помочи жєдают, о чищових муках зостають, визволь їх, Пане избавителю, из мук чищових до просьвітлого царствія, до двору праведного, до покою облаженного і дайже їм, Боже, життє ангелскоє на втором причастію від духа сьвятого, жеби ваша милостива ту альмужна божественная за офіру осіала і приємная була, яко сонце ту є місяць: слоно (сонце) і звізди сьвіт хроменцкий на престолї

пред лицем Бога Вовишного, пред усіма святими і перед вашими родителями помершими, которі від рода вашого поумирали, сотвори їм, Христе, царство наслідувати, сотвори їм, Христе, покой облаженний, маєстат у Бога той нескінчений і сьвітлость святую, дежи сьвітит облаженно на віки тай небезконечная. Спаси, Господи, уповающих, на тє (тебе) Мати не заходи моєго слонца, Богородице Преч., умоли молитвами, преблагай о покоє те іжи були наслідника показати о дворі праведнім, о памати вічній і непорочную, со святими опокой Хр. душу усопших рабов своїх, спаси і упокой.

Будьте здорові! Отче наш і т. д.

ЗАМІТКИ ЕТНОҐРАФІЧНІ З УГОРСЬКОЇ РУСИ.

Написав Юрий Жаткович.

Поділ угорських Русинів.

Русинів угорських можна ділити по тому, де живуть, яким говором говорять і які ріжниці в звичаях мають. Бідерман ділячи їх по місци замешканя, розріжняє дві полоси. Той поділ однакож не зовсім точний, бо обі полоси тягнуть ся не лиш через Марамарошську, Берегську і Унґварську вармедь[1]), але також через Земплинську, Шаришську і Спішську Ріжниця між жителями гір і рівнин на перший погляд впаде в очи. Однакож хто добре приглянесь житю Русинів, побачить, що між тими двома полосами є ще й третя, що сполучує в собі ріжниці двох перших; она займає середну часть руської землї і є о много меньша так від північної, як полудневої. Найчастїйші її типи виступають в округах Салявськім і Березницькім.

Ті Русини, що живуть на рівнинї, звуть північних своїх братів Верховинцями. Ті, що живуть в середній полосї, сердять ся коли їх звати Верховинцями, а то тому, що самі Верховинцї прозивають їх Бляхами або Дичками. Бляхами прозивають їх тому, що курять з таких піп[2]), котрі до половини обвиті бляхою; Дичками знов тому, що они часто голодують і часто лиш дикими грушками живють ся. Жителї північної і середної полоси не дуже симпатизують з собою, бо уважають себе з осібна за дуже мудрих, а сусїдів за дуже дурних.

Жителїв полудневої полоси звуть Долїшняками, частїйшеж Намуляками, тому що вода з гір на їх рівнину наносить багато гною і чорнозему.

Найлїпше дасть ся розріжнити сей поділ на полоси по тім, що де родить ся; в полуд. пол. родить ся озиме жито і пшениця; в серед. пол. родить ся лиш яре жито і пшениця — головний продукт жителїв сеї полоси становить тенґериця (кукуруза); в північній же полосї дуже рідко можна здибатись з ярим житом і пшеницею, з тенґерицию зовсім нї, а головний продукт становить там овес.

---

[1]) Сл. мад: округ, комітат; [2]) люлька.

Що до говору то ділять Русинів на Лемків і Лишаків. Лишаки живуть лиш в Мараморощи і в тих селах Берегської і Уґочанської вармеди, що сусідують з Мараморошом. Решта Русинів належать до Лемків, котрих проте багато більше. Лишаки уважають себе за ліпших від Лемків і поглядають на них згорда. Що до говору можна ще й поділити Русинів по тому, як виговорюють корінну букву „о". Верховинці виговорюють її як *і* пр. кінь, піп, міст; жителі полудневої полоси Мараморошської і Унґварської вармеди, дальше жителї Уґочанської вармеди виговорюють ту букву як „у", пр. кунь, пуп, муст; жителї дальшої части полудневої полоси і середної Берегської вармеди виговорюють її як німецьке „ü", пр. пüп, кüнь, мüст; вкінци ті Русини, що живуть коло Словаків, виговорюють ту букву зовсім чисто, отже: конь, поп, мост. Слово „що" виговорюють також не однаково; в Мараморощи і майже в цілій північній полосї кажуть „що"; в Уґочанській вармеди і Берегській середної і полудневої полоси кажуть „што"; в иньших місцях кажуть то „шо", то „со".

Русини підлягають впливови ріжних сусідних народів і приймають від них не лиш дещо з мови, ноші, але і з звичаїв. Вплив мадярський найбільше видний в полудневій полосї Уґочанської, Берегської, Унґварської і Земплинської вармеди. Вплив волоський найліпше видний в всхідній части Мараморошa і Уґочанської вармеди. Вплив словацький найбільше видний в Шаришській і Спішській вармеди.

Звідки угорські Русини діставали церковні книги?

По церквах угорських Русинів ще нині можна бачити багато писаних книг. Звідкиж они брали ся? Писали їх вандрівні писарі, про котрих ще нині задержала ся память між народом. Писарів тих прозивано чорнокнижниками, а то від чорної книги, яку завсїгди такі писарі з собою носили; з тої книги робили они відписи, що по селах зіставили. Були они або черцями, що поутїкали з монастирів, або сьвітськими людьми, що набрались більшої науки в монастирях.

Коли такий чорнокнижник зайшов у село, відшукував наперед куратора (старшого брата) або бирова (війта), бо знав, що їх громада слухає і що лиш при їх помочи може щось осягнути. Коли церкві треба було якої книги, тодї на просьбу чорнокнижника скликував бирів або куратор громаду, розповідав, про що її скликав і звідав чорнокнижника, щоби хотїв за свою роботу. Чорнокнижник просив вперед, щоби оселю мав у бирова або куратора і щоби там по очереди приносили їсти з села. За тим просив трохи готових гроший, а надто тенґерицї, крумплїв[1]),

[1]) Картофлї, бараболї.

вівса, ягняти, цапяти, причім міркував завсїгди, що громада найлекше моглаби дати. Коли по довгій спірцї полагодили ся і за кватирю і за платню, пили могорич і другого дня забирав ся чорнокнижник до роботи. Що такий чорнокнижник був все осьвіченим чоловіком, а надто сьвітовиком, то все умів легковірність людий для свого хісна використати. Він розказував, що може з книжок виявити, що було і що буде, а селянин вірив і попавши в який клопіт зараз удавав ся до чорнокнижника на пораду, котрої уділяв чорнокнижник, річ природна, не за дармо. Приміром сього послужить така казка[1]).

Раз еден чорнокнижник прийшов понад вечір до села і пішов до бирова, аби у нього на ніч припросив ся. Бирова не було дома, пішов на вошар[2]), а молода бирівка[3]) нехотїла чорнокнижника пріяти і лиш на велику просьбу полївила[4]), аби уклав ся на оборіг спати. Но голодного чорнокнижника ни імав сон, бо як кажуть, і циганин, докіль голоден бив,[5]) сїм раз молив ся, а не годен бив уснути; якже наїв ся, серек першої молитви уснув. Та за то добре було му видїти, што ся діє у хижі. А бирівка дуже добре дїло строїла, бо іспекла курицю, принесла із коршми паленку[6]) і білий колач і вшитко[7]) розклала на застелений стіл. Чорнокнижник побожив би бив ся, ож[8]) бирівка ґазду собі чекать із сими лякітками і ледви чекав, оби бирів прийшов домів і оби так і він повечеряв із бировом. Не довго било му чекати, бо у малий час учув, ож кось у карбач[9]) лускать і увидїв, ож віз повертать у двір. Пуд сим часом чорнокнижник глипнув раз ід хижі, бо чудовав ся, ож бирівка ни біжить оперед ґазди собі. Но што увидїв? Бирівка пильно запрятала[10]) вечерю, загасила сьвітло і легла на постїль. Як бирів привязав воли у стайни, хотїв іти до хижі, але та була замкнена. Аж на великоє дурканя[11]) і гойканя утворила бирівка двері, а сердитого ґазду тим утихомирила, ож она цїлий день наробила ся і так на перший сон твердо уснула. Чорнокнижник онь[12]) тепер упознав, ож яка бирівка челядина і за ото ізлїз із оборога, зайшов до хижі і як ся чесно поклонив, просив бирова, оби го приняв на ніч. Бирів сердечно приняв чорнокнижника і оби указав честь гістю, а разом і сам погодовав ся, просив вечерю ут жони. Но жона ото сказала, ож іще не днесь не чекала го із далекого вароша[13]) і окрім хлїба нич му ни годна дати на вечерю. На се бирів із смутним лицем ото звідав ся ут чорнокнижника, ож штоби тепер чинити? Чорнокнижник уняв[14]) із пуд плеча книжку і каже ґаздї: Но утворіть книгу, ота ачей повість пам дашто. Бирів узяв у руки іглу, зажмурив очи і задїв іглу у книжку. Чорнокнижник утворив книжку і ото учитав із неї, ож на постели пуд заголовком[15]) паленка має бити. Так і било, бо бирів уняв із

[1]) В поданій низше казцї заховано мову записи; [2]) торг, ярмарок; [3]) війтиха; [4]) дозволити; [5]) був; [6]) горівку; [7]) всьо; [8]) що; [9]) батіг; [10]) сховала; [11]) гриміт; [12]) доперва; [13]) міста; [14]) виймив; [15]) подушкою.

пуд заголовка паленку. Но, каже, чорнокнижник, тричі треба утворяти книжку; та задійте іще раз іглу. На сім другім місті ото учитав чорнокнижник, ож на полиці колач має бити. І правда, бирів ізняв білий колач із полиці. На третий раз ото говорила книжка, ож на печи є пуд цівков[1]) куриця печена; і так било. Бирів хотяй чудовав ся, ож яку правду му учитав чорнокнижник, однакож упознав фіґлї жінки і за ото єще перед вечерьов читаво[2]) набив бирівку.

Про всякі фіґлї чорнокнижників прозивають Русини і нинї чорнокнижником такого чоловіка, що грамотний, але разом і скрутний є.

Народний календар.

Русини угорські числять час не по календарю, принятім інтеліґенцією, а по більшим сьвятам, які припадають в роцї. Вихідною точкою єсть Новий Рік.

На первий день року припадає Обрізаніє Господа і память св. Василія Вел. Русин „Васи́льом“ зове сесь день і так його лиш і упозна́є. Ґа́зди кажуть, що коли на Васи́ля у ночи ясно і звізьдяно, багато буде гороху і ягодів. Коли на Василя тве́рдий мо́роз упаде́, дуже уродить ся садо́вина.

У шість днів є Богоявленіє, зване Водо́щі, коли по чину східної церкви буває велике водосьвятіє або у церкві, або де мож, на ріцї, потоцї. Сперед Водо́щі є Бабин вечір, коли цїлий день нич не сло́бідно їсти, лиш у вечір пісну страву. Коли водосьвятіє на ріцї або потоцї скінчить ся, то майже всї миють ся у сьвяченій водї, а місцями і купають ся, щоби через рік сьвіжі і здорові були. На водосьвятіє із кождої хижі несуть воду у склянцї, котру потому дома „твердо сокотять“ і в нуждї уживають. На Водощі і на другий та третий день сьвященник ходить по селу і сьвятить хижі, при чім вірники[3]), котрі се дуже люблять, дарують зерно, гриби, оріхи, яйця, прядиво або гроші сьвященнику за його труд.

Ніч на Водощі є одна із тих ночий, коли Русини найбільше ворожать, пр. щоби худоба плодила ся, щоби корови богато молока давали і ин. Як на Водощі велика студінь, тогди добрий рік буде.

24 січня є день преподобної Ксенї. Народ говорить, що: яка Ксеня, така ярь.

Народ вірує, що зима тричи стрічає ся із лїтом, т. є. 2 лютого, на Стрітенє, 9 марта, на Сорок сьвятих і 25 марта на Благовіщенє, коли лїто зовсїм переможе зиму.

---

[1]) Комином, бовдуром; [2]) порядно; [3]) парохіяни.

За Стрітенє кажуть, що коли на Стрітенє когут не пє воду із волового слїду, віл не буде пастись на Юра. Коли на Стрітенє снїг рано паде, ране сїяня буде добре; коли із полудня паде, пізнїйше сїяня удасть ся, а коли лиш із вечеру паде, пізне сїяня буде добре.

1 марта день Євдокії, „Дотї". Як на Дотю дощ паде, мокрий буде рік, а як снїг паде, багато буде садовини.

На Сорок сьвятих треба росаду сїяти, хоть би і снїг треба було мести із землї.

17 марта Теплого Олекси. Хто на Сорок сьвятих не посїяв росаду, той тепер має сїяти. На Теплого Олекси пускають у первий раз пчоли.

25 марта — Благовіщенє — його Русин за найбільше сьвято держить. Із сього дня дуже багато віщують, яка буде година[1]) через рік і як ся хлїб уродить. Містами лиш на Благовіщенє пускають пчоли. Яка година на Благовіщенє, така буде на великдень. Як Благовіщенє на пісний день припадає, тїсний[2]) рік буде. На Благовіщенє починає кукати зозуля і лїзе гадина із землї. За кілько днів сьпівають жаби сперед Благовіщеня, за тілько будуть мовчати по Благовіщеню, себ то за тілько днів буде мороз.

За Благовіщеньом по рядови приходить Великдень. Мож сьміло казати, що Великдень у Русина є празник празників: Великдень для Русина середина року, до Великодня ладить ся довго, Великодня чекає нетерпеливо. Ще здалека говорять про те, у кілько тижнїв буде Великдень. Коли зайде говінє, перша і найбільша жура у каждого ґазди, як йому стягнути ся на паску. У північній, а по части і в середній полосї ще і тепер печуть паску із ярої пшеницї або жита; на полудневій полосї уже би ганьба була, коли би муки на паску не куплено в бовтї[3]).

Коли Великдень приближує ся, всї змагають ся сповнити 4 заповідь церковну. В полудневій і середній полосї ледви найде ся 2—3 челяди у селї, що зістали б на великдень без сповіди, але у північній полосї, особливо же у Мараморощи, ледви сповідає ся $^1/_3$ часть села сперед Великодня. Уперед сповідає ся молодїж, потому жони, а на кінци мужчини. Біла челядь найлїпше любить сповідати ся на цьвітну недїлю, а мужчини на живний четвер і на великодну суботу, а то тому, щоби біла челядь цьвіла у здоровю через рік, а мужчини щоби з чистим серцем могли їсти паску.

Живний четвер за такий день держать, коли ворожка і забобони мають найбільшу силу. На живний четвер звикли телята і поросята корошати, бо вірують, що на сесь день різана рана скоро і легко гоїть ся.

Коли у єднїй хижі більше ґаздинь живе, то одна із них уже на живний четвер пече паску собі, бо в пятницю, яко в сьвято, не можна.

---

[1]) Погода; [2]) підлий, лихий; [3]) склепі.

Доперва вечером в пятницю розчиняє друга. В північній полосї ще і тепер кладуть простий квас у паску, в середній же і полудневій дріжджі. Мож казати, що паску печи — є найважнїйше дїло у роцї для ґаздинї, бо з того, як вона вдасть ся, робить собі висновки ґаздиня про долю домашної челяди. Тому можемо подумати, із яким страхом місить у суботу на зорях ґаздиня паску, ва́ляє і пече її. Паску так ва́ляють, що цїле тїсто, котре важить 20—25 кільо, виберуть у деревляну, посипану мукою, тяльку і дотї тяльку трясуть, докіль тїсто не возьме на себе її форму. Коли тїсто викисне, мастять його по верху жовтком і кладуть на нього, также з тїста, вінок, що має по серединї хрест. У тїсто окрім води і соли кладуть лиш мало бібків і ґвоздиків. Для того, щоби паску виваляти і у піч веречи, двоє дужих челядий треба так, що се на многих містах сам ґазда чинить із жоною. Кожда ґаздиня хотїла би, щоби її паска була найбільша у селї; тому дуже часто розвалюють челюсти у печи, щоби паска умістила ся, і тому дуже рідко спече ся добре паска. Коли її виймуть із печі, кладуть на стіл і прикривають білим обрусом, щоби кождий видів, як до раня спекла ґаздиня паску. Із того тїста, що зістане від паски у кориті, пекуть малі перепічки жебракам. Угля і попіл із під паски окреме виберають і висипають на грядки із росадою.

На угорській Руси Воскресенє у самій півночи або мало пізнїйше буває і до сеї відправи хіба лиш дрібні дїти укладуть ся спати. Біла челядь дома ладить те, що „пуд паску“ прийде, себ то як найбільше яєць варених, солонини, масла, сира від коров, овець або кіз, пікниць (ковбас), шо́вдарів (шинок) вужених, курей печених і др. Але тілько всячини лиш добрі ґазди кладуть під паску, а иньші вдоволять ся, коли які яйця, мало солонини і сира годні собі дістати. Окреме має паску не лиш кожда фамілїя, але й кожде таке челядьня, що не має своєї фамілїї пр. жидівські слуги і служницї, жебраки, старі леґінї[1]) і дївки. Поки біла челядь дома ладить речі під паску, кінчить свої звичайні, суботнї дїла, як: купає дїти, ладить убранє, варить їсти на недїлю — дотїль хлопцї і леґінї кладуть коло церкви огонь, провадять побожні бесїди, а письменні в церкві сперед плащеницї з дяком і старшими ґаздами Дїянія читають.

Як у первий раз ударять у дзвін, біла челядь у празничнім убраню пилує до церкви. Коли вийдуть із церкви, полягають, по дуже мало сплять, бо уже на зорях всї із церкви ідуть із пасками. А що сьвященик добре знає, що й мала дїтина не їсть дотїль нич, докіль не укусить сьвяченої паски, тому змагає ся чим скорше відслужити службу і посьвятити паски. Право нести паску із церкви, приходить ґаздї, а як

[1]) Парубки.

такого нема, найстаршому мущині у фамілії, і той несе її в чистім, білім обрусї на плечах: иньші речі, „пуд паску“, несе ґаздиня або її дївка, звичайно у тяльцї. Коло церкви стають у два ряди з пасками, а на кожду паску кладуть воскову сьвічку, запалену. Поки служба стоїть, куратор збирає для сьвященика за посьвящене містами яйця, містами перепічки, містами кілька крейцарів. Підчас служби ро дають жебракам перепічки, яйця і другі речі. Тому, що сесь день такий, коли кожда душа, котра лиш кинути ся годна, іде до церкви, і то навіть така, що про якусь причину цілий рік не була у церкві — можемо знати, що не лиш сама церков, а і двір церкви битком набитий людьми. Ледви дав сьвященик благословене, коло церкви повстане такий гомот, ніби люди від якої погибели хотїли утїкати, а то тому, бо Русин вірує, що чим скорше прийде домів із паскою, тим лїпше буде йому вести ся цїлий рік, і тому кождий випередити хоче другого. Коли прийдуть домів, ґазда начне паску і кождому виріже із неї читавий дараб[1]), до котрого кожде дістане свою часть і із других сьвячених речий. Коли уже попоїли сьвяченого, з котрого кригітя[2]) сиплють на грядки у городци, тогди імуть ся до вареної страви, особливож до солодкого, пареного молока. Потім старша челядь ляже мало відпочати, а молодїж ізбере ся коло церкви, де забавляють ся до вечірнї. Меньші дїти бавлять ся писанками, що у великодну пятницю фарбили; дївки імають „котика“ і „блишку“; леґінї і молодші ґазди „желїзницю“ правлять. Хлопцї на Великдень люблять на дзвіници сидїти, бо всякий раз у всї дзвони треба дзвонити; містами від рана до вечера неперестанно дзвонять. Як красний час служить на Великдень, то через всї три дни не лиш молодїж, а і старша челядь збуває час коло церкви.

Хотяй мясна страва дуже потрібує води, однако многі на первий день Великодня зовсїм не пють води, бо вірують, що хто на сесь день не пє воду, той у лїтї на роботї не буде мати жажди. Многі вірують — хотяй того не чинять — що хто на Великдень до повечірнї нич не їсть, той увидить у церкві, котра жона босурканя[3]), бо на голові буде мати свої речі.

Русини всюди поливають ся, але з тою ріжницею, що містома не на Великдень то чинять, а на Юра. Мало де держать той закон, що мужчинам лиш вільно на другий день білу челядь поливати, а на третий день має біла челядь поливати мужчин. Близ коло Мадярів і Товтів, мож казати, що по панськи поливають ся; на тих містах ідуть леґінї ровтами[4]) там, де є дївка, і як ся мало помочили, дістають гостину. По иньших містах мужчини так піллють дївку або жону, де її допадуть, що потім не дуже їх просять до гостини.

[1]) Кусень, шмат; [2]) кришки, дробинки; [3]) чарівниця; [4]) громадами.

Із паскою так обладують під сьвятками, щоби із неї і на Томину неділю обстало раз їсти. Вінок і хрест ізрізують із паски і ховають, а як худобина поболїє ся, дають із них мало їсти або курять її ними.

На Юра наймають челядь, чинять контракти і виплачуть гроші. Коли на Юра ворони годні сховати ся у житї, добрий рік буде. Коли на Юра дощ паде, не буде сїна. Коли на Юра рано велика роса упаде, овес не уродить ся; коли мороз або снїг упаде, багато буде вівса, гречки і проса. На Юра звикли череду гнати у первий раз на поле.

На Марків день, 25 цьвітня, перестають морози бути; тому до сього дня нї вівцї не стрижуть, нї крехкі речі не садять, пр. пасулю, динї, огірки. Тому каже приповідка: А чей і на Марків день будеш у холошнях ходити! хотяй друга знов каже: До сьвятого Духа, не лишай ся кожуха. Як на Марка у день ясно, а у ночи зьвіздно, добрий рік буде.

На Івана Богослова — 8 мая — ото Русин каже: Ко по Богослову сїє, тот не варт доброго слова. Однакож в полудневій полосї тото держать, що до Константина — 21 мая — добре гречку сїяти.

Як 11 мая, на Марнї, дощ паде, за 40 днїв буде падати. — Сим часом припадає „Ознесїня“, до котрого дня змагають ся висповідати ся ті, що на Великдень не могли того учинити.

Хотяй пятниця русальна не є сьвято, однакож мало де робять у сесь день, а місто того на заранї, коли ще і потята[1]) не сьпівають, збирають на ворожки і на лїки всяке корінє і зїля, бо вірують, що лиш те коріня і зїля має силу, котре на сесь день збираєть ся.

У русальну суботу не лиш саму хижу, а і двір і стайнї обвішають зеленими галузями, що аж у тиждень збирають і палять. На многих містах на сьвяту недїлю звикли сьвятити цáрину; на иньших сьвятять тогди, коли посїють усю ярину.

Вівторок русальний не є сьвято, однакож по полю люди нич не сьміють робити так, як на девятий четвер по Великодни, коли папіжі[2]) обходять Боже Тїло, бо тото держать, що хто на сї два дни на полю робив би, буря і град збили би йому цáрину.

Як на Федора — 8 червня — гремить, не буде сухий час у кісьбі.

На Кирила — 9 червня — починає ся по правдї лїто.

До Аґрафини — 20 червня — не здорово купати ся.

В Іван день — 24 червня — звикли челядь наймати, контракти чинити, гроші виплачувати ті, що не учинили того на Юря. До Іван дня не слóбідно яблока їсти, а по Іван дню не слобідно капусту копати, бо покилавіє. Як на Іван-день гремить, не буде лїскових оріхів.

---

[1]) Птицї; [2]) римо-католики.

На Петра - 29 червня — приповідка каже: По Петрі двір пустий, а поле густе.

На Іля — 20 липня — кінець літа; тому до Іля треба сіно зібрати бо: До Іля сіно і пуд корчом схне, а по Ілю і на корчи не хоче схнути. Іля начинає жнива і кінчить літо. На Іля до полудня літо, а по полудню вже осінь.

На Палія — 27 липня — не роблять із сіном, бо оно би худобі хибило.

На Маковія — 1 серпня — буває мале або літне водосьвятє у церкві, коли із кождої хижі несуть корчажку обо товканку із водою, а на корчажці або товкані навязують косиці, мало соли, головки маку і чоснику. Сї посьвячені речі дають так худобі, як і челяди, коли нагло похворіє.

На Велику Богородицю — 15 серпня — починає ся бабине літо. Яка го́дина є на Велику Богородицю, така буде через цілу осінь. Лиш ті огірки будуть добрі, що по Великій Богородиці закладують ся на зиму.

На Главосіки — 29 серпня — не мож їсти такого, що голову має пр. капусту, салату, чосник.

8 вересня — Мала Богородиця. Як зима тричи стрічає ся з літом, так і літо тричи стрічає ся з осінню. Перве стрітенє буває на Тому — як на горі лежить яке місто, або на Іля, або на Велику Богородицю; друге стрітенє є на Малу Богородицю, а трете 11 вересня, на Федю, коли кажуть: Амінь уже літови.

На „Здвиги“ — 14 вересня — ховають ся гади у землю і починають ся капустяні вечери, бо лиш та буде добра капуста, котру по сьому кладуть у гордів (бочку).

На Микити — 15 вересня — є день гусий, бо від сього дня починають дикі гуси брати ся домів. На Микити стрижуть ярки.

На Теклї — 24 вересня — починають ся „замолотки“, себто починає ся молотити овес, що в північній полосї лиш у сїм часї дожинають.

На Калїстрата — 27 вересня — ховають на зиму пчоли.

На Покрови — 1 жовтня — „перве зазимя“, бо в північній полосї тото держать, що як на Покрови не прикриє снїг землю, не прикриє і на Різдво. Коли журавлї до Покрів ідуть долїв, скоро настане зима.

Про Якова — 9 жовтня — кажуть, що має принести снїг.

Митро — 21 жовтня — є для осени такий день, як Юрий на яри, а Іван-день для літа. „Кидь Митро голий (не має снїгу) — і Великдень такий буде.

На Кузьми і Дамяна — 1 падолиста — приповідка каже: Кидь[1]) Кузьма і Дамян, закує, Михайло розкує (роз. лїд.).

На Михайла — 8 падолиста — також такий знаменитий день, як Митра або Юря. „Кидь на Михайла ясно, на другий рік много сїна буде“. „Кидь хмарно — лїто студене і мокре буде“. „Кидь Михась закує Микола розкує“.

На Онуфрия — 9 падолиста — стає зима на ноги.

„Кидь на Віктора — 11 падол. — дощ паде, за два тижнї мягко буде“.

На Матїя — 15 падол. — починає земля у-дну[2]) пріти.

Який день на Романа — 18 падол. — така буде цїла зима.

Як сперед 21 падолиста велика студїнь бє, на Введенє певно помякне.

На Якова мученика — 27 падол. — кажуть, що: „Кидь Яков закує, Микула розкує“.

Сперед 30 падолиста, Андрія — у вечері багато дївки ворожать, щоби дізнались, чи віддадуть ся у мясницї. Май[3]) часто так ворожать, що у вечері коноплї сїють по двору, і ґатьми волочать, при чім приговорюють: „Андрію, Андрію, коноплї ти сїю: Дай ми, Боже, знати, з ким їх буду брати“. Ґатї на ніч кладуть під голову і котрий приснить ся їм леґінь, за того ся віддадуть.

На Варвари — 4 грудня — (так само на Сави, Амврозія і Зосима) хотяй то не суть сьвята — не прядуть і не тчуть. „Варвара день урвала, ніч приточила“.

Коли до Миколи — 6 грудня — не упав снїг, то „Микола потрясе бородою“. Яка є година на Миколи, така буде і на Різдво.

На Ігната — 20 грудня — ріжуть свинї, щоби черваки не вергли ся у солонину.

25 грудня — Різдво. До нього вже заздалегідь готовлять ся, особливо молодїж, що стараєсь як найбільше вивчитись колядок. Сьвятий вечір за той час держать, коли ворожки мають найбільшу силу. На вечерю тогди має бути 7 або 9 потрав, як: пасуля, ленча, горох, печениці, гриби, біб, крумплї і паленята із олїйом. На сьвятий вечір пекуть „керечу́н“, т. є. великий, житний або тенґеричний хлїб, на котрого верх сиплять мало жита, вівса, тенґерицї, пасулї і т. д. А се насїня ізріжуть, сховають і часом худобі дають щоби тучна була і плодила ся. Керечун так їдять, щоби до нового року держав. Тїстом зпід керечуна правлять хрести на дверях стайнї, щоби нечистий дух не годен шкодити худобі. Сперед вечери до Різдва нагодують худобу і дріблю добре, бо вірують, що тяжкий гріх має той, кого худоба і дрібля на сьвятий вечір

[1]) Коли; [2]) в серединї; [3]) дуже.

голодна. Також сперед вечера не лиш землю застелять у хижі сіном або соломою, але і стіл, і лиш по сьому закриють на вечерю. Сіно або солома зістає у хижі до нового року, почім розвішують їх по деревлю, щоби садовина добре ся родила. На многих містах той обичай, що як вийдуть по півночи із церкви, їдять мало страви і лиш так лягають спати. Колядники по вечери пічнуть ходити. За коляду дають переважно тенґеричані перепічки, запрошують до хижі і гостять мало. Колядники зо три дни ходять і велика ганьба є, коли яку хижу обійдуть. Із Бетлегемом[1]) лиш близ коло Товтів ходять, а на чистих руських містах лиш за саму чисту колядку дістають подарунки.

„Кидь на Різдво ясно, добрий рік буде". „Кидь на Сьвятий вечір звіздяно, буде ся худоба добро плодити і много буде гороху". „Теплі сьвятка — молочні корови; сьвітлі сьвятка — несучі кури".

Весїлє.

Думки і гадки кождого народа найлїпше можна пізнати при його родинних обходах, в котрих так відбиваєсь дух, звичаї і погляди його.

При женитьбі Русин проте думає, щоби ся побирали рівні молодята. Се видасть ся може декому сьмішним, однакож оно так буває. Хто має сина, не дозволяє йому брати убогшу дївку від себе, дївцї знов виходити за убогшого; такий же ґазда, що бировив[2]) або кураторив[3]), глядить на те, щоби син чи дївка ввійшли в подібну родину. По ряду лиш дївчину часто звикли утокмити сперед свальбою, но у Мараморишп є такий звичай, що кілька частий дає отець дївцї, тілько має дати і синови. Молодята часто із любви побирають ся, хоч старшина сьому лиш тогди не противна, коли за часть погодить ся. Коли в однїй родинї є більше хлопцїв, а лиш одна дївка, тодї отець їх так обладує, щоби хлопцї поприставали, а дївцї зятя приняв. Коли дїти мішані, тогди отець дївки змагаєсь на бік пооддавати, а хлопцям невістки приняти, хотяй се часто не удасть ся і в однїй хижі жиють і невістки і зятї. Кождий отець змагаєсь, щоби земля хлопцям обстала, а дївкам щоби виплатив часть грішми і худобою. Коли в кого є більше дївок, тодї не позирає він на те, щоби старша віддалась скорше, але дає ту, котру сватають. Лиш у Мараморощи не так буває, бо там доки старша дївка не віддасть ся, молодшій, хочби мала й 20 лїт — не свобідно там йти, де сходять ся леґінї, щоби котрому не сподобала ся. Тому по других місцевостях дївки віддають ся дуже скоро так, що 20-лїтну дївку вже за стару держать, а в Мараморощи дївки рідко віддають ся до 20 лїт. Вірують деякі в те, що ті не можуть бути щасливі, що побирають ся спорід-

[1]) Вертепом; [2]) був війтом; [3]) був старшим братом.

нені. Виїмку ту становить сестра помершої жони, з котрою може шурин побиратись. Леґіні знов чекають, щоби відбути бранку — як котрий відобраний, доки не вийде з війська — і той час женять ся. Однакож Мараморош і ту належить до виїмки, бо там можна подибати багато старих леґінів. Саму свадьбу Русини майже всюди однаково відправляють, лиш в дрібницях можна подибати ріжниці в ріжних місцевостях.

Коли отець і мати допозирали, котру дівку мав би їх син брати, тогди висилають старшу свою родачку до її родичів, щоби позвідала, чи віддадуть дівку за їх сина. Коли родичка принесе прихильну відповідь, вибирає леґінь найблизший порзний[1]) день і удаєсь з двома або трьома сватами до дівки, де староста скаже вперед слово, а відтак звідує дівку явно, чи хоче йти за його леґіня; коли дівка годить ся, подає леґіньови білий, вишиваний ручник. То „сватанки“, „спросини“ або „токма“. На сватанках дівка пряче ся звичайно в коморі і лиш на велику просьбу старости підходить до столу. Молодятам не яло ся до вінчаня в єдно говорити або сходитись. Сватанки кінчать ся тим, що домашний ґазда змагаєсь по силї погостити леґіня і його сватів, особливож паленкою.

По сьому на другий і третий порзний день родичі і кревні дівчини ідуть до леґіня на обзори. Як молодята живуть в однім селї, то обзори бувають лиш причиною до гостини, як в двох селах, тодї обзори мають глубшу причину, бо там переконують ся, яке то богатство, що його „широкої гортанки і великої бесїди“ староста на сватанках захвалював. Щоби хвальба старости хочь через час мала віру, він робить нераз так, що наведе чужої худоби до стайнї леґіня, поприв'язує і так показує гостям. Коли обзори, а особливо гостина на обзорах полюбила ся старшинї дівки, то на другий день їдуть молодята із старостами, із двома, трома родичами або родичками до попа, піп звідує чого прийшли, складає їх руки праві і благословить, а молодята дають одно другому кистемен (ширинку). Місцями бувають „мінянки“ із перстенями, котрі піп благословить і заставляє молодят, щоби поцїлувались. При мінянках правлять також контракти на те, що котре відскочить, мусить заплатити другій стороні, або на церков 5—10 зл. Коли сякого контракта немає, а одно із молодят відскочить, тодї піп із урядниками вислухає сторони і виповість суд, на котрий кожде мусить пристати.

Від мінянок до вінчанок ходять молодята до попа або дяка на науку. У недїлю сперед вінчанок звикли молодята сповідатись і причащатись, та буває і так, що сперед самих вінчанок на службі те чинять. Остатнього держать ся там, де піп забороняє сперед вінчанок напивати

---

[1]) Скоромний.

ся. Коли молодиця мала яку злу хворобу, то по сповіди каже попови „било ми“ і гадає, що більше не прийде на ню та хвороба.

По міпянках вибере собі молодиця із межи своїх товаришок дві дружки, а молодий із своїх товаришів дружбу. Свашку вибирає собі молодиця із межи старших родичок. Дружба має із молодим ходити гостий кликати. Двома або трьома днями сперед свадьби варять і пекуть в обох хижах. Дньом сперед вінчанок пекуть „верчені колачі“ із житньої муки. У молодого пекуть „верченики“ ті, котрі на вінчанки несуть їх на біґарях[1]) на плечах (свати). У молодої пекуть лиш сім малих верчеників: оден молодиця несе під плечем на вінчанки, по два, повязані пантликами[2]), несуть дружки, а по одному під вінчанками держать дружби і дружки з запаленими сьвічками за плечами молодят.

У вечері сперед вінчанок бувають „гуски“. На гуски лиш жони кличуть, а дівки і леґіні самі, непрошені, радо ідуть, щоби ся до волї наіграти[3]). Коли хотять починати іграти, жони стають у кружок серед хижі і сьпівають:

Починає ся гостина
Ут Тиси до Бискида.
Ко її починає,
Най му Бог помагає
І ти Божа мати
Віночки починати;
І ти божий Крижу
Не обійди нашу хижу.

На свадьбі не сьпівають, а латкають. Латканя у тім розходить ся від простого сьпіваня, що латкань сьпівають тихим і смутним тоном. Тому коли висше наведені слова засьпівають, кажуть люди, що свашки залаткують; тодї молодїж починає іграти (гуляти) і іграє аж до білого дня.

Другого дня рано вийдуть свашки на двір і там сьпівають:

Тихо бояри ідїти,
Обисти явора уломили;
Як го не уломити,
Нї с чого вінки вити.

Тепер ідуть у який близький городець, назбирають зелений барвінок, а коли до хижі вертають, так сьпівають:

Дякуємо, городоньку,
За твою уродоньку;

---

[1]) Палицях; [2]) стижками; [3]) натанцювати, нагуляти.

Што-сь нам уродив зїле,
Всїм людям на весїле.

По сьому покладуть барвінок на верченики, що стоять на столї, покроплять сьвяченою водою і сьпівають:

Приступи, мамко, ближе,
Як ся віночок жиже;
Іскладн, мамко склатку,
Май на ня добру гатку.

Тепер вють вінки і сьпівають:

Ід горі, сонїчко, ід горі,
Вий ся, віночку, скорі... і т. д.

Вють три вінки: оден молодицї, а два дружкам. Коли вінки готові, скинуть їх з одним верченком на ширинку. Одна свашка, котра на гуни і на заголовцї іграє, іздїє ширинку на руку; другі стоять около неї; одно держить у руцї склянку із паленкою, друге із водою. Доки свашки іграють, мужчини просять від них паленку; та они все їм лиш воду подають. Коли доіграли танок, свашки випють паленку, покладуть вінки на голови молодицї і дружкам і сїдають за стіл гостити ся.

По гостинї ставить староста молоду із дружками сперед стола, старшину молодої за стіл, сам стає проти і починає „вінки приказовати“ себто говорити про супружество Якова, молодого Товії і иньших старозавітних, а по части і новозавітних біблїйних людий. Коли договорить своє, дає цїлувати молодицї вінок. За тим цїлує молодиця батьків, сестри, братів, родину і приймає благословеньство батьків на колїнах. По сьому робить староста палицею хрест на дверях і за ширинку виводить з хижі молодицю, і та межи дружками іде до церкви; за нею йдуть свати, свашки і цигани з музикою.

У молодого не вють вінків, намість того правлять курогов. Беруть довгу, красно вирізану палицю, привязують на ню одну червену, а другу чорну ширинку, а на кінци примоцовують між косицями дзвіночок. Коли ідуть вінчати ся, дружба несе курогов, а під ньою іде молодий. Коли свадьба молодого хоче до церкви йти, посилає наперед старшого чоловіка до молодицї, щоби дав знати, що час іти вінчатись. Молодий має очікувати молодицю коло церкви. Коли молодицю із двора виводять, сьпівають:

З Богом, Маріко, з Богом,
З божими ангелами,
З твоїми сусїдками.
Проси, мамко, Бога,

Оби щаслива дорога.
Мамка тілько молить,
Най ї Бог благословить.

Як ідуть улицию, сьпівають:

Горі селом ідеме,
Красу з собов ведеме.
Красу покрашену,
Барвінком позолочену.
Польом, Маріко, польом,
Василь за тобов коньом.
Куда Маріка іде,
Шовкова трава росте.
Куди Василько їде
Ще ліпше...

Як приходять близко церкви, так латкають:

Не є попонька дома,
Пушов до Ільвова
Ключики куповати,
Церковцю удмикати,
Двоє дітят повінчати.
Двоє дітяток, двоє,
Як єдно, так обоє.
На церкві голуб гуче,
До церкви попа кличе.

Коли прийдуть до церкви молодята із дружками, дружбою, свашкою, старостою, входять до церкви, а друга челядь іде із гудаками[1]) до коршми або на фару[2]) і там іграє. При вінчанках змагаєсь молодиця приступити ногу молодого, а по вінчанках перед ним вийти з церкви, щоби потому мати верх у хижі. У церкві кладе свашка молодятам під ноги білий рушник або горсть прядива. Покривати звик сам сьвященник молодицю, зараз по вінчаню, білим покривалом, яке свашка має принести з собою. Як вийдуть із церкви, завязують покривалом голову молодиці, а верх покривала надівають вінок. Міщани вкладають молодиці на голову мужеський клебань[3]) і она так іде до дому. При повороті до дому ведуть ся молодята за ширинку а дружба держить курогов вже над обоїми. Ідучи до церкви і з церкви не лиш латкають, але і вискакують, гойкають, а місцями й стріляють.

---

[1]) Музикантами; [2]) попівство; [3]) капелюх.

Як вийдуть із церкви і зберуть ся на улици, починають латкати:

Дякуємо попонькови,
Тай вишньому Богонькови,
Што нас не забавив
І скоро нас утправив.

Коли приходять до хижі молодої, так сьпівають:

Уйди, мамко, на двір,
Пусти зятя у свій дім,
Вісти ся коло двора,
Як хмільник коло кола.

На се мати молодої возьме на ся гуню на руби, клебань із гичкою на голову, склянку із паленкою у руки, вийде на двір і сьпіває:

Што ми там за зять іде,
Што там за дари несе?
Ци чоботи черлені,
Ци колачі верчені?

Свашки відповідають:

Не колачі варені,
Лиш чоботи черлені.

По сьому держать два свати посеред двора у гору верченик, а староста за ширинку проводить молодята попід верченик; за ними йде вся свадьба. Тим часом мече тато молодої на молодята тенґерицю, барвінок і хміль і сьпіває:

Так бисьте богаті,
Як вам гуні косматі.
Позирай, Маріко, крізь колач,
Який твій Василько богач.

По сім мати молодої пє до молодого паленку; за нею пє молодий до молодої; за молодою пють дружки, дружба, свашка, староста, а відтак иньша челядь — і сьпіває:

Наказала мати
Півниць не упивати;

У півницю — диво —
Сім ся жін іздоїло.

Тепер ідуть до хижі жони із мужчинами і по звичаю сідають до столу, а молодята із дружбою і дружками лїзуть через стіл на свої місця. Молодятам не дають нічого їсти, лиш варені яйця і солодке молоко. Молода має яйця облупити, порізати і посолити. На сїй гостинї мають бути по звичаю отсї страви (крім хлїба і паленки): крумплї із шкварками, капуста із мясом, дзяма, пасуля колочена. Як погостять ся, танцюють мало, а потім ідуть до молодого. Із першу ідуть із молодими дружки, дружба, староста і 3—4 жони; друга челядь іще на якийсь час там обстає.

До молодого ідуть в такім самім порядку як до молодої і так само сьпівають; лиш як входять в двір сьпівають:

Утвори, мамко, лїску,
Веде ти син невістку.

Тепер чинять всьо то, що у молодої. Невдовзї приходить старшина і свадьба молодої, як зайдуть на двір молодого, латкають:

Зийди, місяцю, зийди,
Уйди, Маріко, вон уйди
З нової комороньки,
З чужої сторононьки.

Із сїний відповідають:

На столї фляша ваша,
Маріка уже не ваша.

На дворі: Беріть собі фляшу вашу,
Верніть нам Маріку нашу.

У сїнях: Бо ваша Маріка
За семеріма дверьома,
За восьмирима ключима.

На дворі: Суть у нас чаканята,
Порубають двері ваші.

У сїнях: Не є Маріка дома,
Маріка пішла на воду
Ід зеленому броду.

На дворі: Наша Маріка повітниця,
Не знає, де керниця;
Треба її указати,
Де має воду брати.

По сьому входять гості до хижі, сідають за стіл і гостять ся. По гостині іграють (танцюють), а старшина молодої відходить домів.

Другого дня рано ідуть дружки, дружба, староста, свашка до молодого, а з молодятами в єдно ідуть до потоку або колодязу мити ся. Коли виходять із двора латкають:

Ідь, Маріко, на воду
Ід зеленому броду.

Як прийдуть до води, сьпівають:

Черчи, Маріко, воду
Межи челядь молоду.

Староста веде за ширинку молодята до води. Тут благословить воду, молодята умивають ся і одно другому втирає ся в сорочку. Свашки тимчасом сьпівають:

Мили ся діти, мили,
Чей би білі били;
У подушки ся утирали,
Оби ся честовали.

Як вертають від води, сьпівають:

Бабці у потоці, бабці,
Будуть у нашої Маріки хлопці.
Найдуть ся там і вербівки —
Будуть у неї дівки.

Як вернуть ся до хижі, молода обдаровує родину молодого: свекрі і другим родичкам молодого дарує по ширинці, свекрови і родичам молодого по сорочці, а далеким родичам лиш по одному рукавови від сорочки. Молодий лише своїй свекрі дарує чоботи, як вийдуть з церкви.

По сьому бере староста у руки прикрашений ширинкою таріль і просить гостий, щоби молодятам дещо дарували. Перший — батько молодого — дарує оцен золотий; за ним дарує мати молодого, а потім

друга челядь. Дарованї гроші передає староста враз з ширинкою молодій, а та сї гроші за нїзащо не змарнувала би; за них купує на змаганя теля або порося. По сьому гостять ся і грають до ночи.

Третого або пятого дня кінчить ся весїлє, коли у молодої є гостина, або „óшінки". На сю гостину ідуть лиш молодята, старшина молодого, дружки, дружба, староста і свашка. Доки „ошінки" не відбудуть ся, молодій не свобідно іти до своєї старшини.

Говорили сьмо вже, що весїлє однаково всюди обходять, а лиш в подробицях буває розлука (ріжниця). У Мараморощи мінянки бувають вечером перед весїлєм і то так: як молодий із старостою прийдуть до молодої, де вже тоті іграють, сїдають за стіл і староста каже: Дай, Боже, добрий вечір. Як ся маєте, пане ґаздо, і ви, панї ґаздине. На се отець молодої звідуєсь: Кажіть, што сте прийшли, ачей сте заблудили, я вам укажу путь. Староста на се каже: О нїт, ми не заблудили, бо ми слїдиме єдну зьвірку і слїда онь до сеї хижі привела нас, за ото і просиме вас, обисте її нам честно ýдали, бо кидь нїт, так сами будете її глядати. Ану дружбо, поглядай лиш нашу зьвірку. На се дружба іде за молодою, що ховає ся межи дївками, приводить її до столу і садовить побіч молодого. — Треба знати, що у Мараморощи молода мусить ходити цїлу свадьбу у великій, білій гуни, хочби і як було горячо. — По сьому кладуть на непочатий хлїб перстенї, а староста словами: „Господи Ісусе Христе Боже наш, благослови обрученіє сіє" кропить їх сьвяченою водою, надїває на пальцї вперед молодому, по тому молодій і каже: „Обручает ся раб божий Василь (раба божа Марія) рабі божой Марії (рабу божому Василю) во імя Отца і Сина і сьвятого Духа, амінь.

На многих місцях, особливож у Мараморощи, переносять із молодою і її часть до молодого. Часть та складаєсь звичайно із скринї наладованої убранєм, веріт і ґаголовків (подушок). Часто буває, що визичають у сусїдів заголовки і убраня, щоб при переносинах більше його видавало ся, а на другий день віддають.

Декуди на весїля несуть хлїб, паленку, муку, курку і ин.

У Мараморощи коли молода хоче ступати через поріг молодого, дружба [давно шаблею] сокирою чинить хрест на одвірках. Коли у хижі молодого бувала переже часто смерть, молода іде до хижі не через двері, але через вовір (вікно). Коли молода боїть ся, що для неї буде зла свекра, кладе у пазуху яйце і як переступає через поріг, змагаєсь, щоби яйце опустити. Коли яйце впаде і ізказить ся (стовчесь), свекра у малий час умре.

Коли молода роздає дари, староста „приказує дари". Коли молодиця дає свекрови сорочку, староста так говорить: Солодкий мій няньку!

Прийшла я сюда із моїм товаришом — як його вінчана жона — і многом розгадовала, ож што би вам даровати: купила би билам вам красні коні і кочію, но коні би ся сполошили і ви могли би ізломити руку або ногу. Привела бим била вам красні воли або корови, но оті із рогами могли би били вам очи ýкопати; за ото погадалам собі, ож май лїпше буде платя, бо без платя не мож ходити. Возьміть же осю сорочку і носіть ї здорові на многі роки.

Коли молода роздає колачі дітям, староста сяк приказує: Принесла би билам ти красні воли, но знау, ож ти боїли ся іти у хашу на дріва, бо дріво могло би тя убити. Принесла би билам ти красні чоботи, но знау, ож ти не знаєш у чоботях ходити і міг бись легко ýвихнути ногу. Принесла би билам ти 20 коблів пшеницї, но із пшеницьов іще би у млин іти — та за ото принеслам ти еден печений колач, із котрим нич не треба робити, но і перед дївков лежачи, мож го поїсти; та бери колач і будь здоров.

Коло Товтів весїлє починаєсь у суботу і тріває до середи; в чистих руских околицях починає ся весїля в понедїлок або в середу вечером, щоб вінчанки відбули ся в вівторок або в четвер. Вдївцї хоть котрого дня вінчають ся. Вінчати ся звикли перед полуднем, щоби молодятам так ішло дїло у гору, як сонце іде у гору до полудня.

Коло Товтів мусить молода бути на весїлю в кожусї, як у Мараморощи в гунї. А що гуню кожда дївка має, кожух же лиш жони носять, то часто буває, що худобні дївки у зиченім кожусї свадьбують.

В чистих руских околицях молодий не купує молодїй нїчого; коло Товтів мусить купувати чепець.

Уродини.

Наколи жона почує, що тяжка, дає знати товаришкам і родичкам, бо вірить, що дїтина буде нїма, коли затаїть, що вже тяжка. Чужі люди легко пізнають, котра жона тяжка; тяжкі жони при обходї не ідуть із другою челядю коло церкви і на опровидї не обходять деревище. Коло церкви тому не ходять, щоби дїтина не заходила ся; коло деревища-ж тому, щоби дїтина не була блїда.

Як скоро дає знати жона, що тяжка, так дуже таїть, коли її прийдуть „часи“, бо вірить, що чим більше людий знає, що жона на злогах, тим тяжше буде її родити. Тому й коли нїчне у день болїти, терпить кілька годин і не посилає за бабою, щоб лиш люди не видїли, як баба буде йти до хижі і не дізнали ся, що є. Аж по рядови каже ґаздї або матери іти по бабу, а ті ідуть не лиш у потемки, але й крадькома. До хижі у баби не заходять, лиш через возір кличуть, а самі здалека чекають, щоби челядь не пізнала їх і не дізнала ся, кому треба

баби. Коли у хижі є много уверстної челяди, жона іде із бабою у комору або до стайні і вже аж з дитиною вертає до хижі. Коли жона не годна легко і скоро уродити, тоді баба починає ворожити. Наперед змагаєсь із церкви пояс дістати, а як дістане, опаше ним жону. Коли се не помагає, кладе на землю ґаті ґазди, а жона має тричі переступити через ні. Як і се не помагає, починає її баба водити по хижі: жона має тоді тричі ударити ногою в кожді двері і кождий возір. Коли й по сьому не може уродити, тоді пє воду із рота свого ґазди. Як тепер не уродить, посилають по другу бабу, або яку знахорку.

Коли дитина уродить ся, напувають жону сильно паленкою, щоб скоро зчистила ся і щоб не чула болю. Хто первий зайде до хижі, де лежить „шестинедїлька", возьмуть з нього клебань і аж тогди віддадуть, як викупить його за лїтру, або півлїтру паленки. Тому кажуть коло такої хижі: Не йди там, бо здоймуть ти клебань. Постіль шестинедїльки застелюють наоколо веретами, щоби її чуже челядьня не увидїло.

Дїтину дають хрестити у первий порзний день; у пісний день хрестять лиш дуже слабу, коли боять ся, щоб не вмерла. Причина того така, що вірять, що охрещена дїтина в пісний день, нїколи не буде богата.

Декуди кличуть лиш пару кумів, декуди знов по дві, три парі; останне дїєсь особливо там, де куми приносять шестинедїльцї їсти. У первий порзний день по хрестинах збирає кума те, що через ніч наварила і несе у порядним убраню до шестинедїльки, де у єдно гостять ся. У гідний час приносить пів лїтра паленки, білий колач, варену курицю, рішкашу у молоцї і рототу; у говіня окрім паленки і колача несе гриби смажені у олїю і паленята з олїйом. Отець дитини нераз по хрестинах гостить кумів паленкою і хлїбом, але не у себе дома, але у коршмі або якого кума. За кумів кличуть по ряду товаришів батька і товаришки матери. У Мараморощи кличуть первій дїтинї за батечка (нанашка) старосту, тому зовуть його „вінчальний кум". При хрестинах куми не дають дїтинї крижми, лиш ширинку або дараб біленого полотна. Доперва як дїтина має $1^1/_2$ року, несуть куми „пуд крижму" себто одну сорочку, за котру їх мало погостять. Коли дитина дійде до 7 лїт, тоді несуть вже крижму, т. є. чоботи і дївцї — сукман, плат, ширинку, хлопцеви — сорочку і клебань; і знову погостять ся. Батько і мати мають кумам навернути крижму, по їх же назві мають „колачі вертати". Вертають їх тим способом, що несуть кумам за крижму гроші або зерно і читаво погостять ся. Коли дїтина умре, а крижми ще не дістала, то куми мають її прибрати.

Хоч по закону церковному жона аж по 40 днїв має уводити ся, то однакож часто буває, що нужда присилує її вже в 10—14 днїв іти

на уводини. По уводинах кладе мати дитину на поріг церкви, або перед царські двері, щоб она не була плаксива, але тиха як поріг. Місцями вмагає ся жона сама замикати церков по уводинах, рівнож щоб дітина була тиха, або щоб у неї більше літий не було. Не уведеній жоні не свобідно по двору ходити, бо град вибє царину. Коли первий зуб випаде дівці, мати верже його до церкви і каже: так би за тобов сватачі ходили, як люди до церкви.

Хороби.

Коли мала дітина має злу хворобу, поклалуть її на землю, прикриють коритом, батько стане на однім боці на колінки, а мати на другім і побожать ся, що дітина їх є. Чинять се тому, бо гадають, що нечистий дух мучить дітину і хоче її від них взяти.

Коли дітина має кольку, мастять медом лист з дугану (тютюну) і прикладають. Коли хлопець поболіє ся і не годні йому дати ради, тоді прирікають собі, що як виздоровіє і підросте, мусить сироту за жону взяти. Таких хлопців називають проданими і майже в кождім селї можна їх найти. Слабовиті діти купають у муравлиню.

Уверстну челядь гоять домашними ліками, коли поболіє. На хертику — дають пити із пса масть або їсти із пса мясо. На франця — парять хорочь у „сучій“ купели, помішаній з „курячою“. На кольку — кладуть на ребро товстий, чорний папір, насмарований медом, а коли то не помагає, хрін і піявиці. На жовтачку — їдять коровляче мясо, пють воду із воскового пугара і просять сьвященника, щоби їм позволив тричі попозирати у чашу. Кого очи болять, просить сьвященника, щоби йому пустив трошки мира у очи. Раки гоять старим свинським салом або заячим; декуди гоять їх медвежою або борсуковою мастю. Пухленину із таким каменем сукають, через котрий гадина проїла ся. Найбільший же домашний лік — є паленка, бо ледви є така хвороба, на котру не давали би її пити або нею мастити.

Коли хто у квас (купіль) хоче іти, дає у перед знахаркам собі квас зміряти. Його міряють двояко: а) Із кождої керниці, в котрий хворий хотївби купати ся, беруть повне горнятко води і кладуть на ніч у возір. У котрім горняти прибуде води, та керниця поможе хворому. б) Наливають у блюдо чистої води, а на крису блюда кладуть тілько куснів хліба, із кілько керниць хотять знати воду. Відтак беруть іглу на нитці, держать над серединою блюда близко води і до котрого кусника ігла похилить ся, та керниця поможе хворому.

Коли хто хворий, а не знати, що йому хибить, тоді думають, що його „пудоляли“. Другого так підливають: хворий бере мало сьвяченої проскури, сьвяченої пшениці, мало мотузя від дзвонів і коріня, то зварять

йому у новім горшку і він вильлє той плин на себе так, щоби вода з тими річами збігла назад у горня. Те горня вивержуть на путь, а хто перший ступить на нього, того імить ся хворота.

Як кому відойме руку або ногу, думають, що він вступив у зьвіздопадь, бо хто у ню ступить, тому мусить щось відняти.

Коли не вміють в дома помочи, тоді ідуть до ворожилї, яких у Русинів доста є. Ворожиля ізмиває хворого, але инак як дома. Каже йому сїдати серед хижі так, оби лицьом звернений був до дверий, що мають бути відчинені, а сама розтопить у долонї віск і виливає у нове горня із водою. Чинить се сїм разів, а само горня притулює до голови, до плечей, до рук і до ніг хворого. Потому хворий плюне у горня і іде з ворожилию на ріку або на потьчину. Там стає зовсїм голий у воду, а ворожиля із словами: „Во імя Отца і Сина і сьвятого Духа — амінь. Господи Боже удойми недуг ут раба твоєго Івана“ виливає воду із воском на голову хворого, а горня верже долї водою. Особливо тих ізмивати звикли, що мають злу хвороту (франця). Ізмивати можна хворого лиш вечером, коли всьо утихло.

Як хто нагло поболїє ся, тодї місцями, особливо у Мараморощи, „дзвони ізмивауть“, місцями знов „на гроби ідуть“. Дзвони так ізмивають: Один мужчина, що розуміє дїло, бере у нове горня води, іде до дзвонів і так їх миє, щоби вода назад у горня зливала ся. Возьме потім із під порога церкви мало глини, верже її у воду і тою водою умиває хворого, а мало дає навіть пити. На гроби ідуть так: Одна жона, що розуміє дїло, іде у тин і бере із девяти гробів глини, котру дома у новім горняти розмиває, а потім умиває хворого, а мало дає пити. Щоби був хосен, треба так ізмивати дзвони і іти на гроби, щоби і одна душа не виділа; тому чинять се звичайно в ночи.

Коли хворому нїчо не годні помочи, тодї ідуть за доктором і за попом; сей служить службу за хворого, сьвятить воду, а місцями і цїлу хижу.

Похорони.

Простий народ не боїть ся так смерти, як пани; тому як лиш хто заслабне, кличе попа і сповідаєсь. Єлей лиш тому кажуть сьвятити, про котрого думають, що більше не встане. Коли піп сьвятить єлей і євангеліє кладе на голову хворому, позирають, чи є в нїм много черленого письма; як його мало є, або зовсїм нема, то хворий певно умре.

Як хворий почне конати, дають йому сьвячену сьвічку у руки. Коли не годен скоро умерти, кладуть його серед хижі, щоб скорше спочив. Дитину і білу челядину миють і убирають жони; мужчин же муж-

чини. Умерця убирають у парадне платя, а на ноги натягають капці із білого полотна або із чорного перкалю. Дівкам кладуть на голову вінок з барвінку. Дитину кладуть на стіл, других мерців при стіні на лавицю, на котру настелюють соломи або сіна і прикривають темною плахтою. Тіло накривають білим полотном; на полотні вишивають чорні хрестики. Коло варошів купують уже осібні покривала на умерців. Той, у кого смерть є, ходить все без клебаня. Коло умерця читає в ночи дяк псалтирю, часто й сьпіває; в чисто руських околицях так твердо держать той звичай, що і малій дітині кажуть псалтирю читати. Коло умерця також „лопатки бють". На лопатки іде радо не лиш молодіж, але і уверстна челядь, бо тоді дуже забавні ігри бувають. Деякі із тих ігор наводжу понизше.

Баба і дідо. На дворі убирають одного мужчину за діда, другого за бабу. Щоб дідо був горбатий, привязують йому на плечі соломи, убирають в гуню вивернену і широкі ґаті, що набивають в долині соломою і при кістках завязують. Мастять чадом (саджою) клоча і чинять йому з нього вуста (вуса) і бороду; в поясі підперізують його соломяним мотузом. Бабі дають в руки куделю. З надвору змагають ся старі ввійти до хижі — але на порозі повно челяди. Дідо не дивить ся на те, лиш бє по ногах біґарьом, кого захопить, і гойкає: Чибе, марш вон. Як зайдуть до хижі, дідо іде ід столови і каже: Люди чесні, прийміть нас на ніч. Тоді зьвідають ся його: Уткідь ти, діду? — У Чорнім Потоці родив єм ся у Небрешфальві-м бивав, а тепер іду до Бакигази. — Ци маєш уллопас? Мау, там є у баби; бере від баби паперець і каже: Пане дяче, прочитайте ми уллопас. Дяк указує на мужчину, що любить і знає дворити і каже: Адде ми писарь, най ти прочитать. Вказаний мужчина бере від діда паперець і читає всякі забавні річи пр. Сесе письмо — граматика, читав ю піп і владика, і ото стоїть у нім, ож ти, діду, стара псина, і т. д. Коли дочитають письмо, просять бабу і діда, щоби іграли; они іграють. Далї кажуть дідови: Но, діду, пой на піч гріти ся. Дідо змагаєсь вилїзти на піч, але хлопці зтягають його долї. Коли на конець вилїзе на піч, виберуть до нього одного мужчину і двох хлопців і дадуть йому в руки череп з чадом і копач. Вибраний мужчина попарує собі вгадці хлопців і мужчин з дівками і жонами так, щоби з них виходили сьмішні пари пр. Красне з паскудним, старе з молодим, Циганку з Русином і т. д. Далї бере у руки біґар, бє ним у повалу і каже: Діду, гримить, ксти ся. Дідо відказує дотепом. Мужчина читає: Што так пече ся діду? — Гусак. — Чого ся не пече? — Бо масть із нього не тече. — Коли буде ся печи? — Коли Іван Маріку поцілує. Як пара не хоче поцілуватись, дідо гойкає: Не сердіть діда! А хлопці ідуть і приводять вибрану пару до діда. Коли жона або дівка не хоче

свою пару поцілувати, дідо маже її лице чадом; коли поцілує, дідо вінчує їм так: так ся любіть, обисьте ся побили; так би вам благо, обисьте ся горі стінами драли; такий би вам гаразд, обисьте собі очи драли; і т. д. Доки дідо складає такі бажаня, хлопці викрадають від нього бабу, а він як віднайде бабу, каже: Ти тепер на старі дни уж не любиш мене, а за молодими ходиш! Коли скінчуть ся дотепи, уперед баба утїкне на двір, а за нею вибігає і дідо.

Опровід. Посеред хижі лягає на довгий столець оден леґінь; його прикривають плахтою, якби мерця. Другий леґінь вбираєсь за його жону, стає коло нього і починає заводити гумористично, на пр.: та нич так не жалуу, як ото, ож поїв ми віко пасулї; не іди коло города, бо у нім лиш злоба: кидь ся схопить, кіл ухопить, то всїх вас помолотить; і ин. п. Потім радять ся, що треба б іти за попом, щоби прийшов поховати. Тим часом приберуть одного фіґлярного чоловіка за попа; намість риз поприв'язують йому до плечий і до грудий пташки, намість кадильницї дають в руки горня у петельках, в котрім тлїє клоча. Він входить до хижі і починає гумористичним способом відправляти похорон. Намість евангелія читає пр.: Коли я ішов у гору, найшов я реверенду; взяв я на себе реверенду, позирау горі собов, долї собов і гадау собі: бив-би із мене попище, як би я взяв на себе реверендище.“ По сьому починає наказовати (проповідь говорити) над мерцем, пр.: Все лиш ходив, дома мало побивав, церков не упражняв; коли до церкви било іти, овін на жону кричить, оби му їсти варила; запалив піпу, пішов до коршми, а онь із коршми до церкви. У церкві слова божого не чує, бо пяний — дримле. Теперь ангели плачуть коло нього, бо нечисті духи єдну душу християнську хотять ýрвати ут них. Дораз прийдуть нечисті духи, понесуть му душу, попровадять у пекло. У пеклї непрестанно каміня буде возити, но так, ож коли віз буде іти у гору, всї чотири колеса запутауть, а коли із гори буде іти, розпутуть. Коли буде камінє возити, чорти із желїзними вилами будуть го бити“ і т. д. По сьому два мужчини беруть столець, якби хотїли мерця винести, а коли той не скочить скоро долї, вивержуть його на землю.

При мерци тілько буває тих забав, що з них можна цїлу книгу списати.

„Деревище“ правлять мерцеви з простих дощок, а гріб того дня коплють, котрого має бути опровід, щоби яма не стояла через ніч порожна. Декуди читає піп коло старшого мерця в день евангеліє. Русин любить довгий і парадний опровід, тому у Мараморощи навіть за дитиною говорить піп „прощі“.

Коли тїло несуть із хижі, ударяють деревищем тричі об поріг, щоби мертвий не ходив домів.

На дворі молять ся родичі (кревні) на колїнах, доки стоїть опровід. На „послїдноє цїлованіє“ обходять деревище; у Мараморощи близші родичі обходять деревище тричі, дальші двічі, а найдальші раз.

Як ґазда умре і вже кінчить ся опровід, стають дві жони по двох боках деревища і передає одна другій по під деревище тричі узлик, в котрім є завязане зерно і сіль. Сіль ту дають худобі, щоби не пішла за ґаздою, а зерно висипають до насїня, щоби ся не переводило. В декотрих місцевостях Мараморощи в часї опроводу дарують убогим вдовицям і сиротам теля, ягня, порося і т. ин.

Деревище стоїть не вкрите; лиш у Мараморощи подекуди прикривають його витканим, вовняним покрівцем, що по опроводї бере піп.

В деяких околицях дївки не йдуть на опровід, бо вірять, що та дївка нїколи не віддасть ся, котра на опровід піде. Декуди як опроваджують мерця до гробу, кладуть у пазуху із гроба грудку землї, щоби за вмерлого скоро забути.

Декуди привязують так до того хреста, що піп держить, як до того, що несуть перед тїлом, по ручнику, що рівнож попови і дякови приходить.

Часто дївку несуть до гробу леґінї, а леґіня дївки.

По опроводї справляють „комашню“. На сю кличуть місцями лиш тих, що деревище правили, яму брали і тїло несли; місцями-ж кличуть всїх, хто був на опроводї, а в першій лїнії попа, дяка і церківника (паламаря); коли останні не являть ся на комашнї, то часто ґазда дуже жалує.

За душу помершого наймають звичайно службу і то часто ще перед опроводом. Заможні люди наймають 3-го, 7-го і 40-го дня службу разом з парастасом. Часто парастас відправляєсь у хижі; тодї уряджують також гостину, в котрій і піп мусить участь брати.

Коли піп ідучи з умерцем із двора оберне ся назад до двора — то незабавки знов там умерлець буде. Щоби челядь не мерла у селї, треба нового попа вводити в село до полудня. Коли новий піп позирає довго у яму, буде знов у селї умерлець.

Одїж.

Звичайні складові части ноші Русина такі: ґатї, сорочка, клебан, гуня, постоли (бочкори), русок, подолок, плат, чоботи, ширинка на шию і на голову. Що більше від сього носять Русини, то вже від сусїдного народа перебрали. Сї части не лиш з ріжної материї роблять, але ще надають їм ріжний вигляд.

Ґаті, сорочку і подолок шиють із домашнього полотна, котре ткуть із конопель або льну. Близко варошів звикли вже шити сорочки з купованого перкалю.

В північній полосї носять довгі а узкі ґаті без рамів і без стряпків; в середній полосї носять ґаті довгі і широкі із рамами і із стряпками; в полудневій полосї, особливо близ Мадярів, носять дуже широкі ґаті з рамами і стряпками, але так короткі, що видно їм колїна, за що їх прозивають „чорноколїнниками“.

В полудневій полосї рамлять ґаті лиш на одну пядь, в середній аж до землї. Ґаті і подолок має рамити у хижі або найстарша дївка, або наймолодша жона.

В північній полосї носять мужчини довгу сорочку, що часто аж до колїн досягає; вирізана она на плечах (має на плечах пазуху), а нїчим не вишита. У середній і полудневій полосї сорочка мужчини ледви сягає до пояса, на переді вирізана, у дрібні рами зібрана і вишита. Рукави до такої сорочки в півн. полосї широкі, в обох других узкі. Дуже довгий подолок носять у середній полосї, дуже короткий у полудневій.

Жіночі сорочки звичайно довгі на пядь низше пояса, вишивані на грудьох і на рукавах. Рукави все защіпають ся.

Біле убранє в Мараморощі на вид дуже відріжняєсь від иньших. Мужчини носять довгі, широкі ґаті без рамів, без стряпок і сорочку таку, що лиш на пядь прикриває плечі і груди, а вирізана на плечах. Біла челядь не носить подолок, але „довганю“, т. є. довгу, на плечох вирізану, сорочку, котру підперізують синим або чорним вовняним поясом. Рукави і груди (передки) довганї вишивають так богато черленими або синими нитками, що оден рукав треба 4—5 тижнїв шити. Жони вирізують довганю і на грудях з двох боків, щоби могли плекати.

У північній полосї носять постоли так мужчини, як жони; у середній мужчини постоли, жони чоботи; в полудневій і мужчини і жони чоботи. Однакож в недїлю і сьвята і в північній полосї убирають жони чоботи, натомість в полудневій убирають мужчини постоли в лїтї при роботї.

В полудневій полосї носять мужчини в лїтї і зимі мадярський клебань з малими крисами; лиш старі люди носять зимою баранячі шапки. В середній полосї носять низькі клебани з широкими крисами, хоч починають вже уживати й мадярські. В північній полосї носять товсті, широкі клебани, що намащені важать нераз 3—4 кіля, та за те й послужити можуть 40—50 років. У Мараморощи носять так малі клебани, що ледви на головах держать ся. Соломяні клебани уверстні, особливож

статочні мужчини, не носять, бо вірять, що їх лиш дітям і леґіням яло ся носити.

У білої челяди мають найбільше значіня ширинки; по них спізнають навіть богатство жінок і лівок. Найліпше люблять носити ширинки черлені, сині, жовті і зелені; сірі і чорні носять лиш старі баби. Ширинки ті бувають з ріжної материї. В північній полосї рідко подибують ся вовняні і шовкові ширинки; однакож в середній, а головно в полудневій дуже худобна та челядина, що не йде в вовняній або шовковій ширинцї до церкви. Вовняні ширинки бувають звичайно черлені, жовті і чорні, шовковіж чорні із красними косицями і вінками на кратках. Ширинки, що вбирають на голову, не однакової величини; у Мараморощи, де їх завязують не під бородою, але на задї шиї, они такі великі, що кінцї досягають аж до пят. Ширинки так маленькі, що ледви їх кінцї можна на шиї звязати, називають ся сегелет.

Плат має подібну форму, що й ширинка, але не має косиць і дяток. У Мараморощи носять плати з великими косицями. Коло Волохів носять два плати: один з переду, другий з заду.

Гуня належить до найважнїйшої части одїжи; без неї не можна навіть представити собі угорського Русина; він з нею не розлучуєсь нї в зимі, нї в лїтї. Молодїж, особливож дївки, носять гуню лиш в зимі, щоби показати, що не боять ся студени. Гуня із чистої вовни товста і тяжка, томуж при роботї і на що день уживають петека, котрий також єсть гунию, але тонкою, куртою і легкою. Гунї бувають звичайно білі, хоть не всюди. В північній і середній полосї мочать їх в відварі з вільхи, щоби не плодились в них вуши і блохи.

Окрім сих головних частий одїжи, суть ще иньші, котрих уживають лиш в певних околицях. В півн. і серед. полосї носять зимою холошнї; в полудневій а по части в сеердній носять ногавицї і реклики з сукна. Лайбики носять близко коло Мадярів. В полудневій полосї носять на шиї на 4—5 пальцїв широкий, а на 1 метр довгий кистемен із зеленими або черленими стряпками. Близ варошів і коло Нїмцїв носять зимою на шиї шалї.

Дуже ріжнородний вигляд має черес. В полуди. полосї буває він широкий лиш на 2 - 3 пальцї. В Мараморощи, по части в цїлій сер. полосї він так широкий, що від пояса закриває цїлу верхню часть черева і більшу часть грудий. В півн. полосї носять завсїгди скіряну торбу, тайстру, а перед її, як і череса, вибивають блискучими ґузиками і пряжками. В чересї і тайстрі носять грощі, піпи, ножі, огниво і другі дрібні річи, тому здоймають їх з себе лиш при великій роботї і на ніч. В півн. полосї носять зимою скіряні камізельки.

В сер. і полуд. полосї убирає до церкви біла челядь сукман і реклик, білий, синий, чорний або черлений; декуди буває він навіть шовковий. Коло варошів вбирають його навіть в будний день. В полуд. пол. убирають дївки до церкви на шию намість ширинки білі, крохмалені фодри. Найсильнїйше держать ся народної ноші в Мараморощи; там і коло варошів не носять сукман, а намість реклика носять гарно вишитий кожух.

Русини носять довге волосє, що сягає ззаду до плечий, з переду до брів. Молоді вже стрижуть ся. Вуста (вуса) притинають коротко; бороди носять лиш промітники (знахарі). Довгі вуста носять лиш ті, що служили при війску, особливо при гусарах.

Дївки зачісують волося в зад і заплїтають в косу з черленим, синим або чорним пантликом. Місцями робять лиш оден придїл вздовж чашки; місцями знов два; тодї другий йде від уха до уха. В півн. Мараморощи вплїтають в волося дві зелені китицї. В полуд. Мараморощи носять дорослі дївки в недїлю і сьвята на голові вінки і затикають шпильки з блискучими головками.

Жони підвивають декуди волося клочом, щоби більше видавало ся. У Мараморощи носять жони на голові під ширинкою малий, черлений чипець, в півн. пол. ж великий і білий. В полуд. полосї носять жони під ширинкою великий, кривий, бляшаний гребінь.

Ковтки носять лиш долом Мараморощи; де інде носять лиш ті, що їх болять очи або уха.

Коло варошів уживають вже запашного мила і „ружової“ масти.

Пожива.

Русин живе дуже скромно, так що всї иньші народи Угорщини живлять ся далеко роскішнїйше від нього. Причиною того велика бідність. Якби Мадярови прийшлось їсти те що Русинови, він все бувби голодний.

Звичайний хлїб у Русинів печуть з тенґерицї. Навіть там, де родить ся жито і пшениця їдять житний або пшеничний хлїб лиш тогди, коли не стане тенґерицї. В півн. пол., де не родить ся тенґериця, їдять вівсяний оцїпок, але нераз йдуть і два або три дни, щоби лиш роздобути тенґеричного хлїба.

Між стравами перше місце у Русина мають крумплї і пасуля і то так, що ачей нема в роцї такого дня, в котрім не варили би їх. Дуже часто варять також чир із тенґеричної муки. У говіню варять рідкий чир і самий сербають; як варять густий чир, то їдять його із варом з пече-

ниць. У гідний день варять вже чир гіркий з молоком; густий варять на воді, а їдять з молоком. У Мараморощи і взагалї там, де держать вівцї, варять дуже часто токан. Його так ладять, що заварюють густий чир, кладуть у лабош і посипають сиром; на сир знов кладуть чир і знов сир, доки не буде повний лабош. Відтак кладуть на грань, щоби сир розтопив ся. В серед. а особливо в полуд. полосї звикли варити голомбец. Його так ладять, що з густого чиру вибирають мокрою ложкою на блюдо грудки і в говіню їдять їх з хлїбом, а в гідний день з мастию. Коли зварять на поли у кваснім молоцї густий чир, то зовуть його мачанка. Зимою їдять капусту, і то або сиру з крумплями, або варену з пасулию. Капуста з пасулию становлять в говіню головну їду; її ладять так, що варять осібно пасулю і капусту, відтак змішують їх і ще раз заварюють. В північній полосї любять їсти кваки (ріпу), і варять не лиш на солодко в молоцї, але і квасять на зиму, як капусту. З капусти і кваків їдять дуже часто росіл і то не лиш самий, але й квасять ним майже всї страви. Заправляють також страви варом з огірків, з динї, зеленими сливками і яблоками. У лїтї їдять ще лопатки, парену салату, огірки квашені і сирі і диню на солодко і на квасно.

У гідний день приправляють страву молоком, сметаною і сиром: свинї мало хто ріже, а як ріже, то солонину їсть сиру або печену, до страви-ж її не уживає. Рівнож не уживають масла коровячого до страв; ним лиш голови собі смарують.

Мясо їдять Русини лиш у гостинї, на комашни і коли хорі, бо лиш для хорих відважуть ся зарізати курицю або куря. Найлїпше живуть Русини в полуд. полосї; там майже кождий ріже свиню, та й на мясо не шкодує гроший. У півн. полосї мають молоко і сир, а деколи ріжуть ягнята або цаплята. У серед. же полосї як не їдять з молоком, то майже все постять, бо самі не мають що різати, а як декотрі мають свиню, курку, козу або вівцю, що шкодують для себе різати і волять продавати.

Крім соли не дають до страви нїчого, хіба деколи перцю. Цукор дають лиш хворим намість лїків. З солию мають вигоду Русини в Мараморощи, бо там дістають її за дар в формі ропи.

До ласощів належать у Русинів: ратота (яєшниця), варена на сметанї або на солонинї, парене солодке молоко, солонина, пікницї (ковбаси), студенець, паленята із солониною, каша на молоцї, начиняна курка, дзяма, а у говіня оселедцї, пискорі, гриби і риби. Такі страви подають на гостинах; для Русина однакож доста як має дві або три з названих страв. Голубцї робять з тенґеричних круп і смарують солониною усмаженою з цибулию. Начиняну курку так ладять: як виймуть з неї печінки, серце, пухно і кишки, начиняють її тенґеричною мукою

на молоці, зашивають, варять, а потім ще печуть. Оселедця любять їсти печеного на олію.

За ті лакомони так сьміють ся з Верховинців: Утпровадив Верховинець сина у катуни и варош, а коли ся вернув домі коло вечера, сів тай зажурив ся: Ой ко буде уж теперь лакітки їсти, ошчипок, крумплю, пасулю і пити росіл?

Русини їдять вперед густу сграву, а відтак рідку, тому то на гостині тілько паленки випивають. В протягу року їдять дуже не рівно: пів року їдять тричі, а знов пів року лиш двічі у день. Коли скінчать ся осінні роботи, батько каже: Но діти, понесли журавлї полуденок себ то від тепер будемо лиш двічі у день їсти. Коли прийде ярь, батько знов, особливо на велику радість дітий, говорить: Но діти, принесли ластівки назад полуденок, себ то уже тепер тричі будемо у день їсти (обід, полуденок, вечерю).

Русини дуже поволи їдять, бо кажуть, що як чоловік скоро з'їсть, то і скоро виголодніє. Томуж і не кажуть: обідав єм, але: учинив єм обід.

Управа рілї, годівля худоби, садівництво.

Головним занятєм Русина є управа рілї; управу ту веде він ще по старомодному: ґаздує, як батько ґаздував. Тому й земля не приносить йому такого хісна, який повинна би принести.

Позаяк у Русина тенґеричний хліб є перший, тож він кождий мало лїпший фалаток землї засіває тенґерицею. Про сю причину родить ся слабо тенґериця, а земля і навить добра, пустіє, особливо де царина все на однім місци і де ґазди не годні землї добре гноїти. Другим головним насінєм суть крумплї. Они лиш там родять ся, — крім полудневої полоси — де під них добре гноять землю. Трете головне насінє, пасулю, садять лиш поміж тенґерицю.

У всїх трьох полосах инакше ґаздують. В полудневій, де земля місцями дуже масна [у Мараморощи коло Тису, у берегській вармеди коло Мункача, в унґварській коло Требішова] управляють крім тенґерицї, пасулї і крумплїв, ще много пшеницї, жита, ярцю і вівса. В порівнаню з тенґерицию вівса сіють меньше.

В середній полосї управляють кромі тенґерицї, пасулї і крумплїв ще овес і мало ярого жита і ярої пшеницї.

В північній полосї тенґериця вже не родить ся; за те в ній сіють дуже багато вівса, хочай задля студени і пісної землї часто й насінє не

вертає ся. Крумплї удають ся частїйше; окрім них сїють ще багато ріпи і гречки. Яре жито і яра пшениця лиш декуди удають ся.

Капусту і коноплї управляють у всїх трьох полосах; лен сїють в північній і полудневій полосї. Коноплї і лен сїють не лиш задля пряжі, що з них ладять, але й задля насїня, з котрого бють много олїю.

Зеленини (городовини) у Русинів не богато; для них досить, коли мають яку грядку цибулї, чоснику, салати і огірків; хіспувати з них, особливо коло варошів, не вміють.

Русин любить землю обрабляти, але ще більше любить коло худоби ходити. Найбільше держать худоби в північній полосї, бо там найбільше паші. В двох других полосах ховають її меньше, а овець не тримають зовсїм. В середній полосї держать слабі ґазди по 2—3 кози на молоко, наміcть корови. Худоби держать Русини много, та за те она не гарна; новійшими часами, в наслїдок розпоряджень мінїстериї, поправляють її расовими бугайками. Декуди можна побачити у ґаздів і великі білі воли мадярські, з довгими рогами: та їх не ховають Русини, лиш закуповують у Мадярів.

Русини двояко кохають худобу: ту, що для себе держать, не пестять і слабо кормять; ту-ж, що на продаж держать, дуже доглядають і не лиш сїном, але і зерном кормять. Русини не любять тримати конї; в середній полосї можна найти не одно таке село, що в ньому нема анї одного коня. Найчастїйше тримають конї в північній полосї а то тому, що по тамошних дебрах не можна возом їздити, лиш хіба конем; але й там рідко який ґазда держить більше нїж одного коня. Зимою можна нераз видїти, як рота, зложена з 80—100 санок однокінних жене долїв за зерном. Русини кажуть, що де в селї много коний, там живуть люди убого, бо конї купують лиш ті, що не годні волів купити.

Повисше згадував я, що Русини дуже рідко кличуть лїкаря до хворого, бо кажуть: Як Біг дасть, так буде; або: Што му сýжено, отого не обийде. Коли однакож худоба поболїє ся, тодї не каже так, а часто йде на третє або на четверте село, як лиш знає, що там живе такий чоловік, що знає помагати худобі. Таких людий, що лїчать худобу, можна подибати в неоднім селї і они лїчать лїпше як ветеринарі, до котрих Русини на мають довіря і тому нїколи їх не кличуть. Звичайно пускають худобинї наперед кров з уха, шиї або хвоста; відтак заливають салом, стопленим у спіритусї, або оливою. Міхір на язицї роздушують і витирають ропою. Як покаже ся який наріст худобинї, випалюють його сїрчаною кислотою. Як робить ся більмо, заливають око бґовом. Як свиня має задавку, пробивають шилом ухо і вкладають в дїрочку фалаток сухого шпинцю; пухлинна розійде ся тодї і свиня виздоровіє, але фалаток уха відпаде.

Русини вірують, що босорканя може зайти в виді пса, колеса і т. ин. до стайнї і відобрати від корови молоко. Коли лиш корова не дає молока, іде ґаздиня до стайнї, і як корова мочить, бере у жменю мочі, виливає її корові межи очи, а відтак бере сокиру, тне нею тричі у поміст і каже: Не тебе, рубау, солодка, но тоту, што тя іскавила. По сьому на тій, що відобрала молоко, будуть знаки. Коли молоко іде із дійок помішане з кровію, доять корову на розпечене желїзо. Як корові спухне вімя, варять у новім горнцї дору, чосник і т. инше й змивають тою водою вімя так, щоби вода з вімя назад зливала ся в горня. Потім перевернуть решето і половину тої води виливають на решето, а половину там, де жони перуть біля. При тому кажуть: Най тобі буде ото, штось мині хотїла. Думають, що по тих словах почне іти кров з тої жони, що корову іскавила.

Гуси, качки тримають лиш в полудневій, а по части в середній полосї. Курий не тримають більше, як по 3—4 штуки, бо кажуть, що куриця з'їсть тричі тілько через рік, як сама коштує.

Садівництво розвиває ся дуже слабо у Русинів, а то тому, що Русини шкодують землї на сади. Не одно село можна найти таке, в котрім не буде і 10 штук овочевого дерева. Давнїйше було інакше, а не на однім місци сїють нинї тенґерицю там, де перед 20—25 лїтами були прекрасні сади. Причина того така, що перед комасацією ґрунтів мали Русини більше землї, тож і на сади не жалували, по комасациї знов, де вигинули старі сади, не розплоджували нових, але з'орали землю і засїяли тенґерицию. Зрештою Русини хоть декуди мають сади, то не дивлять ся на їх якість, але на скількість. Задля того мають з них мало хісна, бо з простору, з котрого учений чоловік мігби мати доходу 400 золотих, Русин заледво здобуде 20—30 золотих. Найбільше буває у Русинів оріхів і сливок, за котрими купцї, особливо з Галичини, на місце приходять. Найлїпші яблока мають Русини в околицях Тягова і Вишкова у Мараморощи.

Винниць у Русинів дуже мало; найбільше мають їх коло Мункача, Унґвара і Середнього. Винниць не хотять тому управляти, бо кажуть, що коло них много роботи, а мало хісна. Ті що мають у себе виноградники, звичайно продають вино з них, а собі або нїчо, або дуже мало лишають, бо кажуть, що вино, то панський напиток, найже його пани пють.

Русини наймають ся на роботу радо, але лиш тодї, коли окрім гроший дістають на роботї поживу. Без поживи робять звичайно лиш в варошах, бо там її легко купити. Заробіток денний Русинів дуже малий. Возьмімо околицю села Сваляви, берегської вармеди, в котрій $^{9}/_{10}$ землї належить до ґрафа Шенборна. Року 1890 плачено в тій око-

лици серед літа мужчині 30 кр. або 24 кр. і їсти, жоні 20 кр. або 16 кр. і їсти. Придбати з того не можна багато.

Коли леґіньови або дівці треба іти служити, то дивять ся на се, щоби або в своїм, або в близькім селї дістати службу. Далеко від свого села не хотять іти навіть за більшу сембрелю (платню). За самі гроші не любять служити, але звичайно домагають ся платя. Сембреля мужчини виносить річно в грошех 30—40 золотих; білої челяди 20—25 золотих. Найбільший заробок мають Русини із жнив і з кісьби, особливож ті, що живуть в північній і середній полосї. Верховинцї, наколи лиш посадили крумплї і посїяли овес, що звичайно буває в другій половині мая, ідуть великими ровтами долїв, на Мадяри, на заробітки. Там пробувають звичайно аж до другої половини серпня; тодї вертають домів і забирають ся до свого вівса. З середної і полудневої полоси йдуть на жниво аж тодї, коли обсипали тенґерицю, т. є. около Петра; вертають домів коло Ілї. Добрий робітник, чи мужчина, чи жона, може заробити на жниві за 2—3 тижні 3—4 віка пшеницї. Коли розважимо, що такий виженник ще й добре через час жнив живить ся — у дома хіба на великдень так поживив би ся — то вийде, що жниво для Русина виходить такой в користи. Не даром же їх таке число вибирає ся долїв.

Чужеродцї між Русинами.

Русини сусїдують з Мадярами, Товтинами, Словаками, Волохами і Поляками. Із сих народів за май читявих держать Мадярів; на другому місци ставять себе, по собі Волохів, відтак Товтинів, а на останку Поляків. Коли хотять кого похвалити, кажуть: такий як Мадярь. Коли хотять кого висьміяти, кажуть: Ти Поляку! або: Ти Товтине.

Із християнських вір кладуть Русини на першому місци свою, відтак папіську (римо-католицьку), дальше кальвінську, а на кінци лютеранську. Чому так робять, не відомо; по правдї повинна би лютеранська віра стояти перед кальвінською, бо більше є зближена до папіської; надто, Русини не знають лютеранської віри, бо на цїлій Угорскій Руси є лише одна лютеранська церква в Клепівцях, берегської вармеди; може чинять так тому власне, що її не знають.

Які погляди мають Русини на сусїдні віри, вказує отся приповідка;

Руські мости,
Папіські пости,
Кальвінськоє набоженство:
Ото вшитко блезенство.

Дуже цікаві відносини Русинів до Жидів. Се загально знана річ, що та часть Угорщини, в котрій живуть Русини, є правдивим гнїздом угорських Жидів. Там не лиш вароші, але і прості села суть такі, що в них живе більше Жидів ніж християн. Томуж, що Жиди живуть з гандлю, тримають коршми, бовти (склепи), позичають гроші на проценти, тож все мають діло з народом.

Русин ненавидить Жида з цілої душі, мерзить ся ним, а через те не хоче вірити, що Жида сотворив так само Бог і що він має також безсмертну душу. Тому як Жид умре, Русин не каже, що „Жид умер“, але „Жид іздох“ або ґречнїйше „Жид ізгиб“. Свою погорду до Жида тим ще показує Русин, що коли про нього говорить перед інтелїґентним чоловіком, каже: перепрошую сесь (або: той) Жид. Задля такої погорди не каже Русин Жидови нїколи „ви“ лиш все „ти“, чого Жиди очевидно не любять, як се видно з слїдуючого:

„Оден богатий Жид розказав домашнів собі челяди, аби його, особливо перед панами, „великоможним паном“ звала. Раз оден великий пан зайшов на ніч до сього жида. Жид, аби указав гостьови, ож якій овін пан, кличе до хиж' старого собі вічаря і звідать ся ут нього: Што чинять віцї, Федоре? Лежать, пан великоможний. У який час новий гість прийшов до Жида і овін знов кличе вічаря до хиж' і звідать ся, ож што чинять віцї. Но сердитий вічарь тепер ото утповів: Казав єм ти уже, ти дурний..., ож лежать.

Коли Русин говорить про якого знакомого Жида, не називає його по імени, але каже: тот Юда, тот Фарайон і т. др.

Мимо погорди і ненависти, якою Русин дише до Жида, не годен він жити без нього і у каждім дїлї іде до нього не лиш за грішми, але і за порадою. З тої причини попадає цїлковито у жидівські руки, бо Жид знає, як простодушного і легковірного Русина обманути. Жид, коли зичить гроші, не робить таких річий, як банки, але за те забезпечить свої гроші далеко лїпше, як який банк. Тому в кождім селї люди позадовжувані і ледво 2–3 найде ся таких, що Жидови не винні нїчого. Однакож Жиди не живуть з самих позичок, якби можна думати, особливож тепер, коли повиходили дуже острі закони про лихву і коли жид боїть ся зичити, щоб не лиш проценту, але й цїлковитої суми не утратити. Головні їх занятя — то дві річи: малі бовти і гандель спільною худобою. Коли Жид отворить малий бовт, любить, щоби у нього не за гроші, але за зерно і за яйця куповали, бо се приносить йому найбільший дохід. Коли пр. продасть пачку тютюну за 4 крейцари, то не богато на тім зискає; колиж ту саму пачку продасть за 4 яйця, то зиск величезний, бо за них заплатить йому купець нераз 12 крейцарів. Най-

ліпше однакож виплачує ся Жидови гандель спільною худобою. Русин не годен купити собі корови або волів, але йому купує їх Жид. Він дає пр. 150 золотих за пару волів. Русин випасає їх, а коли ціна волів піде в гору, Жид продає їх. Як продасть, відчислює собі вложених 150 зл. а рештою ділить ся з Русином. Але рідко коли є й чим ділити ся, бо Русин набере у Жида на порцію, на хліб, на паленку і коли порахують ся, часто мусить ще Жидови доплачувати. Тепер коли Жид купить на ново воли на спілку, то вже до їх ціни вчисляє й попередний довг. Так веде ся діло кілька літ, а коли довг значно виросте, Жид не купує дальше худоби Русинови, але правотить його і часто забирає йому таким чином цілий ґрунт. Через те й не оден Жид, що в молодости рянде збирав, на старість тисячками обертає.

Коли Жид позичає гроші, то завсїгди на процент складаний. Значить пр. Русин 1 золотий з застереженєм, що має від нього тижнево платити 2 кр. проценту. Коли проценту не виплатить, по роцї мусить його платити від 2·04 золотого і т. д. Сим способом по десяти роках Жид числить свій ґешефт на сотки, по двайцяти лїтах на тисячки. Скаже хтось: алеж острі закони не позволяють на лихварство. То правда, але Русинови з законів тих нема нїякого хісна, а то з тої простої причини, що крім Жида йому нїхто не поможе в нуждї. Томуж якби він обвинив Жида перед судом о лихву, Жид програв би, але він більше не дістав би і крейцаря від жадного Жида, через що мусїв би в прикрім часї або з голоду або з студени згинути. Таке положенє Русина буде знов доти, доки в кождім селї не буде заведена позичкова каса і доки Русин не буде могти і зимою мати заробок; без зарібку — мусить іти до Жида, коли йому хліб вийде, а нї за що другого купити.

Де що з устної лїтератури Русинів.

Між Русинами є дуже много сьпіванок, казок, приповідок і т. ин. Сьпіванки були вже печатані по кілька разів; казки ж і приповідки лиш в дуже маленькім числї. Я наводжу ту одну казку і кілька приповідок.

а) Уже не много било робити Нойови, аби ковчег готів бив: но чорт неперестанно нагваряв Нойову жону, оби ся позвідала от Ноя, ож де ходить. Жона звідувала ся, но Ной не хотїв повісти. Раз чорт приниюс у шкалубинї із яйця паленки і сказав жонї Нойовів: Як Ной прийде домів, дай му сю паленку упити, но так, оби не знав, ож што не, а тогди повість, куда ходить. Коли Ной прийшов із роботи, жона учинила так, як чорт казав і Ной духом уповів, ож ковчег ходить правити. На се

чорти так рознесли ковчег, ож і дві тріски не обостали у єдно. Коли Ной ішов назад на роботу і увидів, ож вшитко рознесеноє, почав дуже плакати. Но на се духом єден ангел прилетів ід ньому і каже: Іди ід тому пньови, із котрогось першу дошку урубав і бий го сяченим біґарьом, є на се чорти вшитко так ізкладуть, як переже било. І на коли се Ной учинив, чорти всї позбігали ся і вшитко так ізклали, як перше било.

б) Біг високо, царь далеко. Із честьов підем через сьвіт, а без чести анї до сусїд. Старість не радість. Із чужого коня лїзь серек болота. Русин богатий і пес кудлатий, ото собі братя. Ситий голодному не вірить. Што очима видить, руками не лишить. Пусти пса пуд стіл, а овін улїзе на стіл. Не мож разом на двох коньох сидїти. Вшитко єдно: хоть каміньом у голову, хоть головов у камінь. Кидь єсь поїв сметану, поїж і двер. На злодїу шапка горить. Не плювай у миску, із котрої їли. Прибери пня, дей му імя, і буде чоловік. Докіть сонце ізийде, роса очи уїсть. Може рости і шовкова трава, як мого коня не буде. Є коли красно ходити, лиш коби у чім. Єдиначок — шибенячок. Любіме ся по братськи, а рахуйме ся по жидівськи. Не все тот їсть колач, кому ся пече. Де хлїб, та вода, там не є голода. Близь держ пса, кидь у вовка обідуєш. Про ото махать пес хвостом, бо хвіст не годен махати псом. Што дурному по розумі. Не сьмій ся на погребі, тай не плач на свадьбі. Благоє теля дві корови уссе, а норовоє і єдну не годно. Тяжка тайстра (турба) повна, порожня тяжша. Коби здоровля, гріхи будуть. І видра мудра, однакож ї деруть. Який єсь ми розумний, а босий ходиш. Злодїй ми не брат, курва ми не сестра. Не дай Боже із Івана пана. Не мала баба роботи, найшла собі клопоти. Баба з воза, спицям лекше. Научить біда попити, коли нїчого ся хопити. Голий єсь ся уродив, а дурний умреш. Людий доста, лиш чоловіка мало. У крутоє дерево кривий клин бють. Горе тому дворови, де корова розказує волови. Добрий та дурний — ото собі братя. На голого дригота. Убогий і із гори не годен бігти, а богатий і у гору легко біжить. Дурного не ради, розумного не учи. На голові би другому кіля тесав. Не є села без болота. Много би говорити, а нїшто слухати. Жона три угли пудпирать, а ґазда єден. Ішла би душа у царство, но гріхи не пущауть. Жінка краса, чортів престіл.

в) Приказка: Іде Іван і Гершко у варош. Раз лиш на пути Іван найшов золоту годинку. Гершко духом прискочив і каже: Ци так, Іване, ми оба найшли годинку? Ну, та най буде, ож єсме у єдно найшли — каже му Іван. Коли ся дізнали, ож пан із сусїдного села спрятав годинку, пішли до нього і утдали му її. Гершко наперед повів, ож хоть што дістануть у пана, чесно ся подїлять і все лиш ото говорив Іванови,

оби мав розум. Но, Іване, каже пан, што хочеш ут мене за твою честь? Та, прошу ласки, 50 палиць; а що ми із Гершком у єдно найшли годинку, та і ділити ся маєме тим, што дістанеме. Най будуть ласкаві уперед удати Гершкови його половину. Гершко мусів лїгати і дістає 25 палиць. Но, каже пан, теперь бери ти Іване свою честь. Я не мау нї жони, нї дїтий, а Гершко має і жону і 7 дїтий; за ото най будуть ласкаві і мою часть йому дати. Так і стало ся.

ЧОРНОМОРСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ Й АНЕКДОТИ

зібрав

Митрофан Дикарів.

Подаю тут тільки малу частину зібраного мною казочного материялу. Далеко більше зібрано його мною з р. 1892 по 1896 в Воронїжчинї, і змістом той материял далеко цікавійший від чорноморського. Ріжниця тут залежить переважно від характеру і стану тутешнїх кореспондентів: більше писарів областного правлення.

Маючи на метї видавати воронїжські материяли окремо, я їх і не даю тут; та й з чорноморського материялу я вилучив усї леґенди, котрі належать до св. Миколи, бо їх я маю видати в систематичній обробцї, разом з иньшими однородними леґендами. Вилучив я також чотири небилицї, заслані мною Б. Д. Грінченкови до другого випуску його „Этнографическихъ матеріаловъ“.

Від видавця етноґрафічних материялів, звичайно, вимагаєть ся, щоб він систематизовав їх і порівняв з надрукованими ранїйш. З поводу сього я скажу, що провинциялови виповнити такі вимоги вельми затрудно, бо він часто-густо не може не тільки знайти на місцї або придбати, а навіть і знати про істнованнє потрібної лїтератури, особливо нової. До того ще багато видань стало біблїоґрафічними раритетами, і придбаннє їх провинциялови може бути лиш недосяжною мрією.

З другого боку систематизация і зіставленнє видаваного материялу є річею цїлком умовною, залежною від того, якої теориї держить ся видавець: чи мітолоґічної, чи історичної, „чи теориї позичання“, і т. д., і через те вони не можуть цїлком задовольняти навіть вимог певного часу.

Що до народу, він поділює казки на дві катеґориї: перша — „побрехеньки“ і друга — „колись була правда“. Саме слово казка народом розуміеть ся, яко супротилежність слів: бувальщина, правда. Здавало ся б, що на такій підставі легко чинити поділ казок; але така думка була б помилкою. Під впливом християньства поганська мітолоґія, що колись вважала ся правдою, тепер повертаеть ся в казку, в „брехню“. З сеї „брехні“ одна частина стає дитячим майном, друга-ж перетворюеть ся в „правду“ відповідно новому сьвітоглядови. Задля сієї мети до поганських мотивів поволї примішують ся християнські, поганські імена також заступають ся християнськими і т. д. В сїм напрямі одні з казок, можна сказати, дійшли до краю, а иньші спинили ся на півдорозї.

Але се перетворюваннє поганської казки чинить ся не в одній місцевости: частїйш певна етноґрафічна ґрупа позичає від сусїдів уже готові християнські мотиви і продовжує дальше в тім-же напрямі, або-ж звертаеть ся до поганського первотвору, відповідно захованим забуткам поганської старовини.

Брак друкованого материялу для більшости поодиноких місцевостей не дозволяє вистежити, які стадиї перейшла та чи иньша казка в даній місцевости, і скільки в неї вложено самостійної творчости. А як кожна казка може й на-далї перероблювати ся і до того не скрізь однаково, то вона повинна бути зазначена в кожній даній місцевости, хоч би вона нїчого нового не давала в етноґрафічній лїтературі [кажу: нїчого зглядно, бо абсолютної тотожности тут не може бути]. В такім разї вона буде цїнним материялом для дальшої історії народного сьвітогляду і народної творчости в даній місцевости.

Катеринодар
Р. 1896, лютого 20.

1. Чий Бог старший: чи наш, чи жидівський.

Служи́в оди́н наш хло́пець у жи́да у наймах. Раз вони́ позмага́лись з жи́дом: той ка́же, що на́ш Бог ста́рший, а той ка́же — наш. Ото́ жид і ка́же: „Коли́ хо́чиш призьві́рить, так дава́й ми тебе́ за́мкнимо у на́шу це́ркву: ти тоді́ поба́чиш, що на́ш Бог ста́рший". — А що́ж, замика́йте. Ну, і замкну́ли його́ на ніч у це́ркву. Чи до́вго він там сиді́в, чи ко́ротко, коли́ се́ захоті́лось йому́ про се́бе: він, ни до́вго ду́мавши, взяв і нападлю́чив там. Одмика́ють ура́нці жиди́ це́ркву. — Ну, що́ ба́чив? — Та що́ ба́чив: вихо́де ва́ш Бог, а згодо́м і наш. — Дава́й би́ць ця! — Дава́й! — Ог ва́ш Бог як тьо́пне на́шого — та́к наш і п . . . . . в; а да́лі на́ш Бог як розве́рниць ця та як смальне́ ва́шого — так ва́ш аж ус . . . ся. Ось хоч подиві́ць ця, коли ни ві́рите. Коли́ туди́, аж там е́-ет (= о т - я к а) кучугу́ра наве́рнута! Толі́ жиди́ як дава́й собі́ тим добро́м го́лови масти́ть, як дава́й масти́ть.... Ти́м то вони́, бі́сові жиди́, такі́ й руді́.

(Катеринодар 7 травня 1895 р. Записано мною с переказу козака станиці Павлівської Єйського оддїлу Олександра Юхимовича Півня, 25 літ, з осьвітою духовного училища).

1а. Наш Бог і московський Бог.

Умер у Москалів піп, вони́ й міркую́ть собі, кого́ б їм настанови́ти попо́м. І нара́дили ся вони́ настанови́ти тако́го Москаля́, що був на Дінщині́: він хоч і чита́ти не тя́ме, так за те-ж до́бре там навчи́в ся гра́ти на ка́рти. Той не став одмага́ти ся, і став попо́м. Почина́є він учи́ти пі́вчих, що їм сьпіва́ти у це́ркві, і тоді́ вже кли́че усіх до церкви. Зібрали́сь Москалі́. — „Чи нема́ тут ча́сом Хахла́?" пита́є піп. — „Ні (ка́жуть), нема́!" — „Ну, гляді́ть же, щоб не було́ ни Хахла́, ни пів-Хахла́, ни чве́рть-Хахла́!" Тоді́ вино́се він із ві́втаря одну́ кни́гу і пита́є пара́фіян: „Чи мо́жете ви чита́ти сю кни́гу?" — „Ні (кажуть), не мо́жемо!" — А коли не мо́жете, ми однесемо́ її наза́д!" Вино́се дру́гу: „А сю

книгу можете ви читати?“ — „Ні, батюшка, і сеї не можемо!“ — „А не можете, ми і сю однесемо назад!“ Виносе він тоді карти: „А сю книгу можете читати?“ — „Та сю трохи можемо читати!“ — „Ну, от-се й добре, що можете! Так давайте-ж читати її. От-се шостака, а от-се сьомака. Шостаку бє сьомака, а сьомаку — восьмака...“ Тоді обернув ся до півчих і питає їх: „А що ви робили, як не було ни неба, ни землі?“ — „А ті сьпівають: „Ми городили плетні!“ А Хахол визирає з якогось кутка та й питає: „А куди-ж ви коляки вбивали?“ Піп, почувши се, розлютовав ся і затупотів ногами: „Казав я вам, щоб не було у церкві ни Хахла, ни пів-Хахла, ни чверть-Хахла!“ Впіймали вони бідного Хахла і посадовили його в кутузку, чи куди там. Там вони хотіли що-сь вивірити. А йому захотіло ся про себе: він візьми та й напаскудь там. На другий день питають його: „Ну, кажи нам, що ти бачив?“ — „Та бачив я, що ваш Бог прийшов та й каже нашому: Давай бити ся! — Давай! — Так наш Бог як звизне вашого — так ваш и впорав ся“. А ті тоді: „Наш Бог, наше й г...о!“ Та давай собі тімя мазать. Так тим ото вони вистригають собі на тімї гуменце. Я не знаю, в якій се губерні Москалі так вистригають.

(Катеринодар. 17, II, 96. Подав ґімназист Сл-йон).

2. *Наш Бог і німецький Бог.*

Раз зійшлись Німець з нашим чоловіком саме тоді, як гроза була. От Німець і питає нашого чоловіка: „А знаїш ти, чого то воно грюкотить?“ — „А чого?“ — „Та то наш Бог сів верхи на вашого та й їде: ото-ж воно тим і грюкотить!“ А наш чоловік і каже: „Та так йому й треба: нихай з д . . . ем ни з'язуїць ця.

(Катеринодар. Р. 1896 лютого 4. Записано мною від О. Ю. Півня).

3. *Хлиступський Бог і хлиступська Богородиця.*

Хлиступи такі-же люди, як і ми, но тіки разниця в тім, шо Хлиступи ни їдять сала, мяса, ни пють водки, і часто собирають ця в який нибудь один дом і моля(ць) ця Богу. Тілько вони ни нашому Богу моля(ць) ця, — своєму, котрого вибирають із числа себе. Також і Богородиця у них ни Матер Суса Христа, яку ми почитаєм за Богородицю, а вони називають Богородицей жінку того хлиступа, якого ізибрали Богом, от-так як у станиці Старощербинівці хлиступьским Богом щитають міщанина гор(ода) Єйс(ь)кого Романа Лихачова і Богородицей його

жи́нку (!). І вот коли́ вони́ схо́дят ця в яки́й-нибудь до́си моли́(ць) ця Бо́гу, то по сириди́ні ха́ти становля́ть шапли́к і накрива́ють рого́жкую, а Богоро́дицю свою́ сажа́ють на по́куті. Пото́м хо́дять круго́м шаплика́, і через не́скілько вре́мені Бог вила́зить із шаплика́ і роздає́ть їм ка́ждому по проску́рці. Вони́ коли́ прино́сять до-до́му проску́рки, то кладу́ть засу́шовать: пото́м на дру́гий день поди́ви(ць) ця, аж там лижи́ть кінс(ь)ке г . . . о́. І вот вони́ мо́ля(ць) ця Бо́гу до́вго, так шо до́вше, чим до півночи. Пото́м до-до́му уже́ іти́ пізно, то вони́ всі тут лягáють спать, мужчи́ни і же́нщини вмісті, яко́му мужчи́ні із яко́ю же́нщеною при́йдит ця спать, рідко коли́ з своє́ю, а то побільше с чужо́ю. І потому у тих Хлистунів, кото́рі ча́сто хо́дять моли́(ць) ця Бо́гу в яки́й-нибудь дни, то у їх ни бува́єть діте́й, потому́ шо вони́, чоловіка, ни нучу́ють постоя́нно з свої́ми жінка́ми.

Одному́ Хлистуно́ві случи́лось так. Оди́н раз він захотів узна́ть, з яко́ю він бу́деть нучува́ть. І коли́ лягáють спать, то вони́ ту́шать сьвітло, і пото́м кожен чиловік бере́ть собі, яку́ попа́в. Коли́ він ліг, і шоб узна́ть, з яко́ю нучува́в, то він одірва́в у не́ї кусо́к попере́дниці, і пото́м, як у́тром повстава́ли всі, він подиви́в ся, у кого́ така́ попере́дниця як той ласкут, і поба́чив, що така́ попере́дниця у його́ ма́тирі. Тоді́ він догада́в ся, шо, мо́жеть, він не-ра́з з ма́тирею ночова́в, і з той пори́ бро́сив ходи́ть у Хлистуни́.

Як кончáют ця (!) моли́(ць) ця Бо́гу, то, по їхньому обря́ду, начина́ють цилува́ть (!) Богоро́дицю. І вот оди́н хлисту́н накури́в ся махо́рки і то́же став цилова́ть (!). Богоро́дица (!) почу́ла, шо от його́ таки́й смард (!), і приказа́ла його́ ви́гнать із числа́ своїх окружа́ющих. А він ходи́в у Хлистуни́ бі́льше двацяти́ літ, і узна́в всі їх обря́ди, росказа́в други́м, як вони́ виполняють зако́ни, і в яком поря́дкѣ (!) нахо́дя(ць) ця обря́ди. І всі його́ розка́зи напеча́тани (!) в кни́гах.

(Катеринодар, лютий 1894. Записав козак станиці Старощербинівки Єйського оддїлу Михайло Артемович Стецина, 19 літ).

4. *Ісус Христос і Магомет.*

— Ви зна́їте, чого́ Ту́рки ни їдя́ть свини́ни? — А чого́? — О́ттого. Як ходи́в Су́с Христо́с з Магоме́том по зимлі, то вони́ заспо́рили, хто́ бі́льше чу́ло зро́бе. — „Сус ка́же: Я за́раз уда́рю об ка́мінь па́лкою, і з його́ вода́ піде!“ — А Магоме́т і ка́же: „Та це ни ди́во: це й я мо́жу зроби́ть“. Ото́ й звелі́в Магоме́т в двох чи там в трьох місця́х поварива́ть у землю бурдюги́ з водо́ю і наведу́ть камі́ньям. Ду́мка, бач, така́ була́, що він свого ча́су уда́ре по ка́міневі залі́зним дрючко́м

(він завсігда́ ходи́в з ним), то ка́мінь прити́сне бурдю́г, а вода́ й пото́чиць ця відті́ль. Так і зроби́ли, як він каза́в, позарива́ли ті бурдюги́ Коли-це́ ни де взяла́сь свиня́, і повирива́ла ті бурдюги́ з зимлі́. Магоме́т розсе́рдив ся, що ни прийшло́сь йому́ чу́да показа́ть, упійма́в ту свиню́ за хвіст, і поча́в крути́ть її коло па́льця та прика́зувать: „Будь же ти про́клята, бі́сова твари́на!“ „А Сус ка́же: Ні, нихай бу́де про́кляте тільки те мі́сто, за яке́ ти держи́ш свиню́!“ Ти́м-то у свині́ завсігда́ закру́чиний хвіст.

(Катеринодар 4. II. 96. Записано мною від О. Ю. Півня).

4а. Православний сьвященик і мулла.

Я чув сю ка́зку тро́хи простіше. Ви знаєте полко́вника М. О. Попова́? Так се він мені оповіда́в. Ходи́ли ра́зом правосла́вний сьвяще́ник і туре́цький му́лла. Спе́ка була́ страше́нна, і їм ду́же захоті́лось пи́ти. Як сьвяще́ник був чолові́ком сьвяти́м, то вда́рив па́лицею об ка́мінь, і з йо́го поточи́лась вода́. Напили́сь вони́. Тоді́ му́лла вели́ть свої́м зарі́зати кі́лька там биків, ши́є з бича́чих шкур бурдю́г, налива́є в йо́го води́ і зако́пує у по́лі. На дру́гий день поїхали сьвяще́ник з му́ллою на́-поле. І му́лла почина́є плу́тати по́-полю, щоб потра́пити на те мі́сце, де був зари́тий бурдю́г, са́ме в спе́ку. Коли туди́, аж його́ сви́ні розри́ли і зроби́ли собі́ барлі́г. Усі́-ж сви́ні порозбіга́лись, а одну́ му́лла ухопи́в за ні́жку, одки́нув її на́-бік і промо́вив: „Будь же ти про́клята!“ Так Ту́рки не додиви́ли ся, за яку́ са́ме ні́жку він ухопи́в свиню́. Як би зна́ли, то вони́-б сю ні́жку одрі́зали і одки́нули, а оста́нню свиню́ їли-б, а то не зна́ють.

(Катеринодар. Р. 1896, лютого 15. Подав бувший учитель, лінейний козак Петро Якович Нікітин з станиці Григориполїської Лабинського оддїлу).

5. Два брати: Каїн і Авиль.

Жили́ собі коли́сь два брати́: Ка́їн і Авиль. Привезли́ вони́ раз сі́на із сте́пу та й скида́ють на стіг. Ви́йшов до їх сьліпий ба́тько с ха́ти та й пита́є: „Чи ви ски́дали сі́но на стіг?“ — „Ски́дали, ка́же Ка́їн (хоті́в, бач, ба́тька обмани́ть). — А моло́дший син Авиль ка́же: „Ні, та́ту, ще ни ски́дали. Толі́ Ада́м і ка́же Ка́їнові: „Шо́-ж ти мене обма́нюїш та ще сьліпо́го? Бу́дь же ти про́клятий!“ Ка́їн тоді́ розсе́рдив ся на Авиля і настроми́в його́ на ви́ла. Поба́чив це Бог, розгні́вав ся на Ка́їна, і посила́ а́нгила. „Постанови́ ти їх на ви́дному мі́сьті, щоб усі

люди бачили та каялись". — „Та де-ж їх постановить: я ни знаю". — „Та постанови їх на місяці". — Ангил постановив їх на місяці: ото-ж їх і видно там. І там вони будуть до самого страшного суду, шоб люди дивились на їх та каялись.

А хто каже, шо то Кавиль Кавиля або Кевель Вевеля убив та й диржить — разно кажуть.

(Катеринодар. Р. 1895 записано мною від О. Ю. Півня).

6. Про Ісуса Христа та апостола Петра.

У станиці Павлівці єсть старий дід, так оцей дід розказував, що колись давно ходили Сус і апостоли по зимлі і приходили чириз балку, що зветь ця Водяна. Розказував він так.

Ви знаїте, каже, де Водяна? Та вже-ж знаїте! Так от років 30-ть, чи й більше, як ходив Сус Христос по зимлі з святим Питром, апостолом, так пирихо́дили чириз ту балку на цей бік. Ось-як воно було. Ідуть вони з святим Питром та й ідуть, ідуть та й ідуть, та й прийшли до нашої Водяної. Типер уже ця балка ни така, як тоді була: типер тільке осінью, у дощі, буває там вода та ще виснoю, як сніг тане; а в ті вримина вона була як річка, і води було дуже багато. Щоб можно було чириз неї їздить, так люде навозили гною, і зробили нивличку гребильку; тільки ця гребилька була така грязна та мокра, що низьзя було вовсі по неї пройти пішки, а тільки проїхать. Типер-он і місток уже дириблянний постановили і все, а тоді цього нічого ни було. От підійшли вони до самої Водяної, стали коло гребильки та й ни знають, як на той бік пирийти. Стоять собі, горюють, коли зирк, аж на горі, з кряжа, спускаїць ця до Водяної чумак на возі. А віз у його на залізному ходу (= з залізними вісями) та гарний-гарний: люшні бирпстові нові, колеса шиновані (бушовані), а у волів роги золочині. Воли самі здорові-здорові та гладкі. Ярмо — й те нове та з срібними занозами. (Ну, звісно чоловік багатий!) Їде він порожняком. Як став чумак під'іжджать до їх, а святий Питро і каже Сусові: „Господи! давай попросим цього чоловіка, щоб пиривіз на той бік". А Сус і каже: „Ні, Петре, цей чоловік ни пиривизе нас!" А Питро таки ни послухав та підійшов до того чумака та й каже: „Здоров бувай, добрий чоловіче!" — Здрастуйте, одвітує той. — „Пиривизи нас, добрий чоловіче, на той бік!" А чумак і каже: „Хиба я пиривізчик, чи що? Аже-ж єсть гребля, то й ідіть собі паздоров'я куди вам треба, а в мене воли і так поморині!" Сказав так та й поїхав чириз греблю, на той бік. Постояли вони, постояли, коли-ось іще щось їде. Роздивились, коли й це чумак, тільки уже тому чумакові

ни до пари. Віз у його маленький та старий; бички молоді, маленькі, а на возі жінка та діти. Бички чприз силу визуть той віз, бо багато в йому чогось навантажено. От Сус і каже святому Питру: „Попроси цього чоловіка, то цей нас і пиривизе“. — Як-жи він пиривизе, каже Питро, коли в його й так поклажи багато? — „Дарма, каже Сус, пиривизе!“ От святий Питро підійшов до того чоловіка та й питає: „А що, добрий чоловіче, чи ни пиривезеш нас на той бік?“ — На той бік? Чом-жи ни пиривизти: хіба це далеко? Сідайти, добрі люди, пиривизу! — От і сіли Сус з святим Питром, і чумак сів. Сус Христос зробив так, що ті маленькі волики легко-легко на той бік пиріїхали, наче й ни визли нічого. Подякували вони тому чоловікові та й пішли далі. Ідуть та й ідуть. Коли це святому Питрові забажалось води напить ця. От він і каже Сусові: „І, Сусе-Сусе, як мині води напить ця хочить ця! Пиду я он до тієї криничкі: там мабуть вода є“. А Сус каже: „Іди!“ Бо зна, що Питрові хоч кажи, хоч ні, то все одно ни послуха. Підійшов св. Питро до тієї криниці та тільки що хотів води напить ця, коли загляне — аж там повно-повнісінько гадюк, зміїв та разносних гадів. І ни привиди Господи, які скверні, гидкі та страшні ті гади! Злякав ся Питро та й побіг до Суса. „І, Сусе-Сусе, каже, у тій криниці гидко-гидко та повнісінько усяких гадів!“ А Сус і каже: „Отак буде на тім світі тому багатому чумакові, що ни пиривіз нас“. А Питрові усе-таки пить хочить ця. От Сус і показав йому другу криницю під вирбою. Пішов Питро до тієї криниці, а там гарно-гарно! Криниця травою та разним цвітом обросла; на вербах птички співають, а вода у криниці світла та гарна і блистить, як скло. Напивсь Питро води, сидить та любюєть ця, а до Суса й ни йде. Ждав-ждав Сус Питра, та ни дождав ся і зачав гукать його. Питро прийшов. — Чого ти там так довго? питає Сус. — Та хіба ж я довго? каже Питро, тільки усього дві минуточки постояв. — Добре дві минуточки, каже Сус, ти простояв там цілих сто літ! Ото, щоб ти знав, так буде на тім світі тому бідному чумакові, що перевіз нас!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півінь зо слів свого земляка Володиміра Юревича Часовникова).

7. *Колись жінка була старша від чоловіка.*

Це було дуже давно, тоді ще, як Сус Христос ходив по зимлі з святим Питром. Раз святий Питро пристав та й пристав до Бога-Суса: „Зроби, Господи, щоб на світі жінка була старше чоловіка“. — На що? питає Сус. — „Та, може, воно, Господи, лучче буде, ніж тепер“. — Ну що ж, чи так, то й так, каже Бог. — От і зробилось на світі так, що жінка стала старше чоловіка.

Хо́дять раз Сус Христо́с з святи́м Питро́м по зимлі́ та й хо́дять, та й зайшли́ у оди́н двір проси́ть ця пириночува́ть. Ви́йшов до їх чоловік (бо жінки ни було́ до́ма: вона́-ж ста́рше — то й пішла́, куди схотіла) та й пита́є: „А чого́ вам тре́ба, до́брі лю́ди?“ — Та ми про́симо ва́шої ла́ски: чи низьзя́ бу́де нам у вас пириночува́ть? — „І, ка́же чоловік, я б і пусти́в вас у ха́ту та бо́юсь своєї жінки, вона́ в ме́не ду́же сирди́та. І ще́ як мине́ поб'є́, то нічо́го, а то ще як би й ва́м ни доста́лось!“ — „Та нічо́го, ка́же Сус Христо́с, чи поб'є́, то й поб'є́“. Ну, от і пусти́в той чоловік їх до се́бе в ха́ту. Ввійшли́ св. Питро́ з Су́сом в ха́ту та й ди́влять ця; а в ха́ті скрізь чи́сто-чисто та га́рно при́брано: усе́ на своє́му місті та все до-діла поло́жино. І стра́ви вся́кої навари́но та напе́чино, тільки, зна́чить, жде той чоловік своєї жінки до-до́му.

Посади́в той чоловік їх за стіл вче́рять, дає́ їм уся́кої їди, а сам усе́ погляда́ у вікно́, чи ни йде його жінка́. Та ни за се́бе він бо́яв ся, а бо́яв ся за гостей. Повче́ряли Сус Христо́с з святи́м Питро́м, і положи́в їх той чоловік під ла́ву спать, та так, що Сус ліг у кутку́, а святи́й Питро́ з кра́ю.

От чириз скільки вре́мня прихо́де до-до́му його жінка. Іще іде́ на дворі́, а уже́ кричи́ть та ла́є; а як увійшла́ у ха́ту, так таки́й підняла́ крик, що на́шим стра́нникам і світ став ними́лий, ни ра́ді були́, що й зайшли́. Лижа́ть вони́ собі́ під ла́вкою, тру́сять ця. От крича́ла-кричала жінка на чоловіка та як зачала́ бить його́ та волочи́ть, так тільки ку́ря підняла́сь по ха́ті. Би́ла-била, бро́сила.

Коли гля́не під ла́ву, аж відті́ль виглядає святи́й Питро́. Ви́тягла вона його з-під лави та зачала́ і його́ бить. Так уже-ж та́к била, та́к била, що він з-ро́ду ще так ни чув і ни ба́чив. Би́ла-била свято́го Питра́ та й бро́сила його́ під ла́ву, а сама́, ма́буть, умори́лась, та сі́ла одпочи́ть. Доста́лось сирде́шному Питру́ на орі́хи!

От він схова́вс під ла́ву, та й ка́же Су́сові: „Го́споди, пусти́ мене́ в куто́к, а сам ляж с кра́ю, бо вона́ ще й у дру́ге мене би́ти ме!“ От і схова́вс Питро́ у куто́к. Тільки що він там до́бре умости́вс, коли жінка уп'я́ть до ла́ви та й загляда́: „А, ка́же, так та́м ще й дру́гий є! Посто́й же, я й тобі дам кло́чки!“ Та й тя́гне за но́ги свято́го Питра́ з кутка́. — Та ни тягни́ мине́, ка́же, я вже би́тий! — Бре́ши́ш, сяки́й-таки́й, ти ще ни би́тий! — Та й заходи́лась уп'я́ть коло свято́го Питра́. Ни ви́терпів бідола́ха тако́го знуще́ньня та як кри́кне до Су́са: „Го́споди, зроби́, щоб чоловіки були́ старші́! Бу́дь вони́ про́кляті, оці жінки́!“

(Р. 1895 записав О. Ю. Півень).

8. *Кара сьвятому Петрови.*

Ходи́ли по зимлі́ Сус Христо́с, апо́стол Питро́ та (забу́в) ще́ хтось тре́тій: чи апо́стол Іоа́н, чи Павло́ (похо́же на те, що Павло́). Прихо́дять вони ввечирі до сила́ і ра́дять ця: „Де́ нам переночува́ти?“ І нара́дились вони пириночува́ти у корчмі́. Полягали вони́ на долівці: ті од кра́ю, а Питро́ у сире́дині (ду́мка така́ була́: наро́д п'я́ний ходи́ти ме, так його́ в сире́дині ни турбова́тиме). Коли увіхо́де в шино́к табу́н люде́й, і захотілось їм зде́рти с подоро́жніх могарича́. От оди́н і кричи́ть: „Це що́ за бродя́ги тут вяля́ють ця? Па́шпорт єсть у вас?“ — Нима́є, ка́жуть. — Як ухопи́ли вони Питра́, би́ли-били його, скільки влізло, та й пусти́ли. Питро́ ба́че, що ни пире́лівки: про́се Бо́га поміни́тись місьця́ми. Бог биз суперечки ліг у сере́дину (наро́д зібра́в ся все зговорчивий), а Питро́ од кра́ю. Коли прихо́де дру́гий табу́н — вдру́ге ви́били Пи́тра, прихо́де тре́тій табу́н — і все його нава́лювали. Так це, бач, за те́ би́то Питра́ три́чі, що він три́чі одрік ся од Бо́га.

(Катеринодар. Р. 1895, вересня 7, записано мною від волинського інтеліґента Євгена Ігнатевича Дорожинського).

9. *Відкіля взяли ся козаки й салдати.*

Ходи́в-ходив апо́стол Питро́ по зимлі́, і ба́че, що проповідувать йому ні́кому, бо люде́й було́ ще ма́ло. От він і узя́в ся люде́й твори́ти: козакі́в з гли́ни, а салда́тів з крупи́чатої муки́. Козакі́в і салда́тів тим він заходи́вс ліпи́ти, щоб було́ кому ві́ру христія́ньську од бусурме́нів і недо́вірків ратува́ти. Козакі́в Питро́ постанови́в у шире́нгу, щоб суши́лись, а салда́тів теж у шире́нгу, насу́проти їх. Як уже посо́хли, Питро́ поча́в до ко́жного козака́ підхо́дить, і на яко́го ду́не, той і ста́не живи́й. По́ки він з козака́ми по́рав ся, а соба́ка почу́ла, що щось од салда́т(ів) га́рним па́хне, й поча́ла усі́х їх, салда́т(ів), під-ря́д глита́ти. (Звісно, які ці соба́ки нинаже́рливі). Питро́ гульк до салда́тів, коли ди́вить ся, аж біда́!... — Постой же ти, бісова віра! Я-ж тобі зада́м! Та потехе́ньку-потехе́ньку зза́ді підхо́де-підхо́де до соба́ки. (А в його́ була́ га́рна залізна па́лиця). Як ухо́пе він ту́ю соба́ку за хвіст, як поча́в її тию́ па́лицею чиса́ти, як поча́в чеса́ти, а соба́ка як почала́ салда́тами ср . . и, та замісто ко́жного одного́, яко́го з'їла, ви́ . . . ла їх, мо́же, де́сять або сто. Оти́м-то салда́т(ів) так бага́то, шо, мо́же, у сто разів більше, ніж козакі́в. Чи ни-пома́лу-ж-то вона, бісова душа́, й ср . . . а ни́ми! А за яки́м ще сц . . не́ хоч тро́хи, то з-ото́го вже нибизпримі́нно охвицер вийде. От відкіля́, коли хо́чите знать, повили́ ся козаки́ й салда́ти!

(Р. 1893, в Катеринодарі, від урядника станиці Березанської Кавказького оддїлу Івана Івановича Коваленка, над 30 літ, письменного, записав давнїйший катеринодарський псаломщик Григор Афиногенович Малиновський).

10. Як за ту казку (N 9) салдат на Чорноморця розлютувавсь.

Почáв чоловік роскáзувати салдáтові бáйку, відкіля́ повели́сь козаки́ і салдáти. Доказáв до тóго, як Питрó творúв козакíв з глúни, а салдáтів з крупúчатої мукú: салдáт радіє́. — Звíсно, нас Пьотр творíл с крупíчатой мукí, е́то тóлько вас, куркулé́й, з глíны! — А як дошлó вже до тóго, як москалíв собáка вúс . . ла, то він як затупотúть, як закричúть на тóго чоловíка: „Як ти, собáчий сúну, смíїш такé минí про нáше військо говорúть? Ти знáїш, ми бíлому Царéві слýжимо? Ходім до лехрéйтора (= ефрейтора): він тобі задáсть прочухáну, — він тибе у Сібіря́ку загóне! — Чоловік той дýже пирилякáв ся, бо ни знáв, якé-то вилúке дзéркало лехрéйторь. Почáв він тогó салдáта благáти: „Й дя́дьку, й брáтіку!“ я́к тільки він його́ ни називáв, ні, бíсова вíра, ни піддаéть ця, усé тя́гне до лехрéйтора. — Дя́дьку! обізвáв ся тоді́ той чоловік: Послýхайти, що я вам скажý. — Кажú, бíсіва душá, кажú! — Ходíмти до мéне у гóсті. У мéне гýска є, звилю́ жíнці її зжáрить, приписý півквартúни, то ми дóбре з вáми посмакýїмо. Це бýде крáще, ніж сварúти ся. — Салдáт згóдив ся йти до мужикá у гóсті. Увійшлú до йóго у двір. Чоловік видé його́ у горóд та й кáже: „Бáчиш он прив'я́зана гýска? Йди бирú її, а я підý з жíнкою побалáкаю, щоб чáсом з дурнóго умá ще ни сварúла ся на вас. Пішóв той чоловік у хáту, а салдáт пішóв за гýскою. А гýска булá прив'я́зана над виличéзною я́мою, кóтра булá звéрху залóжена трóхи хворостóм і притрýшина солóмкою. Яма та булá вóвча, кудú вовкíв лóвлють. Салдáтові дýже забажалось гýсятини, аж слúна кóтить ся, як у скажéної собáки. Тільки він за гýску та як обирбéнить ся у я́му та як закричúть благúм мáтом. А чоловік той сидúть під вікóнчиком та дúвить ся, що там рóбить ся та й кáже жíнці: „Жíнко, а жíнко! Ходíмо до я́ми: там щось є. Чи ни вовк, буває, шилéснув туди“. — Оцé-таки! Чи ти-ж, чоловíче, й ни дурний? Я урáнці дивúлась — нічóго ни булó, а то, бач, у день йому́ вовк упіймáїть ся! Колú це булó? — Брикáлась-брикалась жíнка, алé пішлá таки с чоловíком до я́ми. Подивúлись, аж там салдáт сидúть. Почáв той салдáт чоловíка благáти: „Змúлуй ся, кáже, брáтіку! Змúлуй ся: по-вік рідним бáтьком бýдиш! Минí вже на учéньия порá йти! Щó минí од лихрéйтора бýде, як ни вúстигну?“ — Жаль стáло чоловíкові салдáта: подáв він

йому вірьо́вку, і поміг ви́лізти з я́ми. Тілько він ви́ліз з я́ми, як ухо́пе уп'я́ть того чоловіка за гру́ди, як зала́їть ся пома́тирно . . . . . Поча́в уп'я́ть тягти́ його́ до свого́ па́на лехре́йтора. Але́ чоловік ублага́в таки того́ салда́та: ви́пили з ним півквартини горілки, з'їли гу́ску й помири́лись.

(Тоді-ж від І. І. Коваленка записав Г. А. Малиновський).

11. Григорий (!) — Побідоно́сець.

Заду́мали два охо́тники пітти́ на охо́ту. Ви́йшли за сило́, ви́волокли до́хлу коби́лу в ліс, і ждуть вовкі́в коло де́рива. Коли ди́влять ця, аж на горі́ сиди́ть на коні́ Григорій-Побідоно́сиць, і коло йо́го зібра́лись вовки́. Він їм прика́зує: „Ти йди в таку́-то станицю, а ти в та́ку; ти з'їж Мики́ту, ти Йвана, ти Стипа́на. Оста́всь оди́н криви́й вовк. Він йому́ й ка́же: „А ти, во́вче, з'їж отого́ охо́тника, шо стоїть за ду́бом.“ На́ші охо́тники пирилякали́сь, та за́раз хо́ду на дуб, і сидя́ть. А той вовк підбі́г до ду́ба і поча́в його́ гри́зти. Гризе́ та й гризе́. Ті сидя́ть попирилякувались, і встре́лить його́ не мо́жуть: ру́ки ни підійма́ють ця. Їдуть ми́мо їх сусі́ди: так вони́ вже дава́й крича́ть на сусі́д шоб прогна́ли того́ во́вка. Сусі́ди прогна́ли й привизли́ їх до-до́му. А той охо́тник с переля́ку захвора́в і ни став вихо́дить із ха́ти. А той вовк і собі́ прийшо́в до їх на двір: тиня́їць ця та й тиня́їць ця по́-двору, і соба́ки його ни бирі́ть, і пуля ни бире. Раз охотник підійшов до вікна подиви́ць ця, де той вовк, а він ви́бив ши́бку, уско́к у ха́ту та й ізьзі́в охо́тника. Так той коза́к, шо роска́зував мині́ про це, виво́див таке нравоуче́ніє (!), що Григо́рій Побідоно́сиць завідує вовка́ми.

(Записано мною від Володимира Юрєвича Часовникова, 21 году, з середньою осьвітою, із станиці Павлівки Єйського оддїлу. Катеринодар. 2 листопаду 1894).

12. Про святого Георгія.

Жи́в собі оди́н чоловік. Він заніма́в ся охо́тою, стріля́в уся́кого звіря і з того́ жив. Він умів лу́же га́рно охо́тничать, — та́к га́рно, що коли ни піде, що ни поба́че, бизприміно вб'є! І соба́ка у йо́го була́ така́, що нічо́го ни бо́ить ця; чи на во́вка, чи на видме́дя — нічо́го ни зля́каїць ця! Ніко́ли не случа́лось з ним та́к, щоб пішо́в на охо́ту і нічо́го ни приніс — бизприміно наб'є цілу ку́чу уся́кого звіря. Люди про йо́го каза́ли, що він такі молитви́ зна́є, що на йо́го уся́кий звір біжи́ть і пти́ця лити́ть.

Раз пішо́в цей чоловік на охо́ту; ходи́в-ходив цілий день, а ни ба́чив ніякого звіря і ніякої птиці. — Що́, ду́ма він, за ока́зія! Зро́ду ніко́ли цього́ ни було́. Це, ма́буть, хто-не́будь на зло́ заворожи́в. — І зача́в той чоловік молитви́ чита́ть,*) які́ знав. Тілько прочита́в, ди́вить ця пирид се́бе: пидале́чко гора́, а в тій горі є ще́ля, що росколо́ла її на двоє, як воро́та. — Дава́й, ду́має охо́тник, піду́ — подивлю́сь в оцю́ ще́лю, і як що й тут нічо́го нима́, так піду́ ма́буть до-до́му. Підійшо́в той чоловік до ще́лі та як загля́не, аж та́м — Бо́же ти мій! — скільке того звіря! І вовки́, і видме́ді, і лиси́ці, і зайці́, і всякий-всякий звірь, тілько вовків, здава́лось йому́, було́ там найбільше, а посиридині сиди́ть на білому коні́ святи́й Гео́ргій. Гля́нув чоловік той, злякавсь ду́же, та хо́тів тіка́ть відті́ль, коли святи́й Гео́ргій і ка́же: „Е, ні, посто́й, чоловіче, ни тіка́й, а йди́-лиш сюди́!“ Нічого роби́ть тому́ чоловікові — пішо́в до його́. От святи́й Гео́ргій і ка́же: „Диви́сь, чоловіче, скільки ти мині звіря пиривів уже́, тілько полови́на зоста́лась! А все винова́та ота́ твоя соба́ка! Уби́й її за́раз!“ А чоловік і ка́же: „Ні, ни хо́чу я вбива́ть своєї соба́ки, бо вона́ усю́ мою́ сім'ю́ ко́рме“. — „Коли́ ни хочи́ш, ка́же Гео́ргій, так я скажу́ своїм двом найбільшим вовка́м, нихай вони́ її розірвуть“. — „Так що́-ж, ка́же чоловік, коли поду́жають, так нихай і розірвуть!“

От ви́скочив оди́н сі́рий-сі́рий вовк та й ки́нувсь до соба́ки; тілько та ни до́вго з ним ковту́зилась: за́раз його́ за в'язи та об-зе́млю, — то вовк і здох! Ви́скочив дру́гий білий вовк, — во́на й того́ та́к, як пе́рвого задуши́ла. Розсе́рдивсь св. Гео́ргій, та й кричи́ть: „За́раз, чоловіче, уби́й твою́ соба́ку з ружжа́; а як ни вб'єш, так ни ви́йдиш відсіль: тибе́ тут звірі розірвуть!“ Нічого роби́ть чоловікові — узя́в він тай уби́в соба́ку. А Гео́ргій тоді́ й ка́же: „Зніми́-ж типе́р шку́ру на шиї з соба́ки і з вовків: щось поба́чиш!“ Зідра́в чоловік з соба́ки коло шиї шку́ру,— аж у не́ї круго́м шиї дві гадю́ки обмо́тані, так і сича́ть; а як зідра́в шку́ру з вовків, так там тільки по дві жа́би (То, ка́жуть люди, вовки́ ду́же си́льні, як по дві жа́би в їх, коло шиї: цих вовків ніяка собака ни бире́. Тілько й візьме їх така́ соба́ка, у ко́трої коло шиї намо́тані дві гадю́ки. Така́ соба́ка зветь ця ярчу́к). От тоді́ св. Гео́ргій і ка́же: „Ну, до́бре ти зроби́в, чоловіче, що мене́ послу́хав: типе́р ти у'пя́ть бу́диш до́бре охотникува́ть, і вп'я́ть на те́бе звірь піде“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

---

*) В Чорноморії молитви́ = замовляння.

13. Попівна-цариця, Іван Іванович, руський царевич і прикрасна Анастасия.

Жив у одному́ помісті піп с попадьо́ю, і була́ в їх одна́ дочка́ така́ вже (к)раси́ва, що ни пиро́м описа́ть, ни в ка́зці сказа́ть. І от їй уже ста́ло восімна́(ць)цять годі́в. Ба́тько її піп і нача́в підла́зить до не́ї, і хоті́в її соблазни́ть. А вона́ сказа́ла об тім свої́ ма́тирі-попаді́. Ма́те — шо́-ж роби́ть? Більш ничо́го, як отпрова́дить куди дочку́ із до́му. Так як вона́ зна́ла до́бре попа́, свого́ чоловіка, що він як узна́є, що вона́ похвали́ла ся ма́тері, так і го́лову їй оді́рве: то і посові́тувала дочці́ свої́ бро́сить їх і ни(т)ти́ (!) в дру́ге помі́сця, до її ро́дичів. І дочка́ на совіт ма́тері согласи́лась. Взяла́ собі на доро́гу кусо́к хліба, і отпра́вилась в доро́гу, а ма́ти її поблагослови́ла.

Іде́ вона́ цілий день по степу́, і вже о́т со́нце захо́де, а нема́ ниде́ нікого, і по доро́зі нихто́ ни встріча́вс ь і ни обганя́в її. Вже со́нце зайшло́. Де-ж нучува́ть? У степі; на доро́зі ни сто́їть, так як там місто опа́сне: ча́сто по ті доро́зі розбо́йниц(ь)кі ша́йки хо́дять. Так вона́ і рішилась ізвирну́ть із доро́ги і пирпучува́ть в степі.

Ізвирну́ла із доро́ги. Іде́ іде́, коли стоги́ сі́на стоя́ть. Так вона́ вилізла на оди́н стіжо́к, ви́рила кубе́льце на само́му вирху́, помоли́лась Бо́гу і засну́ла.

Проки́нулась у́тром, аж тума́н наліг скрізь по всі зимлі́, так що за два са́жні ничо́го ни ви́дно. Куди́-ж іти́? Доро́ги ни зна́їть, і ни примі́тила віткіль вона́ звирну́ла із доро́ги: так вона́ сі́ла та й сиди́ть.

А в те са́ме вре́мя їздив на охо́ту Іва́н Ру́с(ь)кий царе́вич. Ди́ви(ць) ця: на сто́зі щось за пти́ця сили́ть. Він приці́ливсь із ружья́, коли ди́ви(ць) ця: же́нс(ь)кий о́браз ви́дно. Він сказа́в свої́м конво́йним охо́тникам, і ті навили́ ру́ж'я, і тим пока́зуї(ць) ця же́нс(ь)кий о́браз. От вони́ і порили́ли обхвати́ть це́пом (усім розїха(ць) ця і круго́м) усі стіжки́. І як буде́ злі́та́ть, то стріля́ть, а як ни бу́де злі́та́ть, то під'їз(д)жа́ть до стіжкі́в. Так як порішили, так і зроби́ли. Із'їхались усі до стіжкі́в, і ди́вля(ць) ця: коли на стіжку́ сиди́ть ді́вка.

Іва́н царе́вич під'їхав побли́жче і сказа́в: „Злізай із стіжка́!" А вона́ йому́ в отві́т: „Я б ізлізла, та бою́сь твої́х соба́к". — „Ничо́го: я тебе до зимлі́ не допусту́ю", сказа́в царе́вич. Вона́ тоді взяла́ і злізла трохи із стіжка́. Царе́вич під'їхав коне́м і підхвати́в, посади́в на коня́, і став пита́ть: „Відкіля́ ти?" Вона́ йому ка́же: „Ни зна́ю". „Як тебе звать?" — „Ни знаю". Ну біл(ь)ш (нїчого?) було роби́ть. Так і поду́мав царе́вич, що вона́, ма́буть, як зайшла́ з мали́х літ, так і блука́є, ни зна́ючи свого́ родства́.

Привизли́ її до-до́му. Ну, так і порили́ли, як на охо́ті найшли́, так і посади́ть її в звіри́ниць. Взяли́ і посади́ли, і тоді́ хо́дять любува́ць ця таки́м дороги́м звірко́м. Проси́діла вона́ там із год. От царе́вич заду́мав жини́(ць) ця. Із'їздив бага́то госуда́рств, ну ни найшо́в кра́счої за свого́ звірка́, що сиди́ть в звірни́ці і порі́ши́в так, як уже він і до жини́тьби тро́хи влюби́вс, то взяв на ій і жини́вс.

І от прошло́ після жини́тьби його́ год. Вона́ забере́мініла і роди́ла си́на, і назва́ли Іва́ном. Тоді́ сказа́ла відкіля́ вона́, і сказа́ла, хто в не́ї ба́тько і ма́те, і де́ живу́ть. Царе́вич, нидо́вго ду́мавше, посла́в за попо́м свій екипа́ж, щоб привизти́ на христи́ни ба́тька і ма́тір своє́ї жі́нки. А піп, як був сирди́тий на свою́ дочку́, так сам поїхав, а попаді́ ни пусти́в, і сказа́в там, шо вона́ болі́ить.

І от одгуля́ли христи́ни, і пішли́ всі гуля́ть. А піп тим вре́мям із гульні́ вирну́вс, і, як дочка́ його́ спа́ла, а повива́льня ба́бка де́-то пішла́, так він узя́в та того́ новорожде́нного хло́пця усього́ порі́зав на куски́ і но́жик той, що різав, вки́нув в карма́н свої́ дочці́, і отпра́вивс туди́, де прогу́лююю(ць) ця.

А ба́бка, як прийшла́ то й наробила крику. І на крик ізбі́глась уся́ ца́рская дво́рня, і із гульні́ усі́ повирта́лись і зроби́ли струс. І начали́ трусі́ть усі́х, у кого́, мо́же, на́йдуть або-ж но́жик той, що рі́зало, або-ж другі́ які́ призна́ки. А піп сиді́в-сиді́в та тоді́ і ка́же: „Та ви, господа́, потрусі́ть ма́тірь пострада́вшого, бо і на не́ї надії ма́ло, бо вона́ така́, що, мо́же, і сама́ це зроби́ла". Тоді́ взяли́ і потруси́ли уже́ саму́ цари́цю, по указа́нію попа́. Коли та́к: у не́ї найшли́ і но́жик у крові́ в карма́ні.

І начали́ тоді́ суди́ть. Зобра́в ся ца́рскій сино́д. І осуди́ли прикува́ть порі́занного хло́пця, так як він іще́ грудни́й, то їй до гру́дей, і завизти́ в дрімучі ліса́, де во́рон і ко́сти чоловічиской ни занесе́, і там скува́ть їй ру́ки наза́д, зав'яза́ть о́чі, і оста́вить одну́. Так усе́ і зроби́ли, як суд осуди́в.

От хо́дить вона́ оди́н год і дру́гий. Уже́ і повя́зка у не́ї на оча́х ізгнила́, і вона́ все і ба́чить, а доро́ги, куди́ ви́йти ни на́йдить. А дити́на прико́вана на груді́ у не́ї так так, як сьогодні зарі́зане. А бо́жий а́нгел ка́ждий день прилі́та́в і все корми́в її.

І по́ке вона́ ходила, по́ке найшла́ доро́гу. Ди́ви(ць) ця, аж шо́-то нида́вно проїхало, і гадючиня́, як ко́лисом пирнїхало, так воно́ і лижи́ть зада́влене. Вона́ тоді́ ста́ла і ди́ви(ць) ця та й ка́же: „Тож, ма́буть, і гадю́ці та́к жа́лко своє́ї дити́ни, як міні". А в те вре́мя прилі́зла і стара́ гадю́ка, і принисла́ в ро́ті яки́й-то ли́стик та взяла́ та й поводи́ла тим ли́стиком по гадючиняті, і воно́ ожило́, стрюхну́лось та й полі́зло вслід за гадю́кую.

Тоді вона взяла́ і начала́ достава́ть той ли́стик, бро́шиний гадю́кую, і по́ке ла́зила, по́ке-таке той листик пійма́ла міз па́льці. І як-тіке пійма́ла той ли́стик між па́льці, так у неї око́ви із рук опа́ли. Вона́ тоді взяла́ поводи́ла тим ли́стиком по своєму прико́вануму до гру́дей, і с його́ окови опа́ли, і всі ра́ни зажили́. Вона́ ще́ поте́рла, так воно́ і ожило́, струхну́лось та й ка́же: „Ху, як я до́вго спав!“ А ма́те тим вре́менем роска́зала, як він спав. І по́ке вила́ той стра́шний роска́з, поке начало́ смирка́ть. А воскре́сший за ті три часи́ роска́зу ви́ріс в два арши́ни і сказа́в: „Ну, нічо́го, ма́мо, тепе́р ни пропаде́м, а щоб ни опа́сно іти́, взяв та й ви́рвав пятилі́тню дуби́ну.

І пішли́ тоді вони́ тіє́ю доро́гою, по кото́рі вона́ іще́ із ним ме́ртвим ішла́. Коли ди́влять ся: огоньо́к блищи́ть. — „Ну, ході́м, ма́мо, туда́!“ Підійшли́ бли́жче, він і ка́же: „ну постій, ма́мо, тут, а я піду́, узна́ю, хто́ воно тут живе́. Мо́же, це нидо́брі люди. І пішов.

Підхо́дить до вікна́, коли ди́ви(ць) ця в вікно́, аж там за столо́м сиди́ть п'ять зміїв, і ідять на столі́ чоловіка, нида́вно зада́влиного та ще і бала́кають: „Ну оце вже одну́ дере́вню ви́їли, і оце́ послі́днього доїда́їм, а за́втра де́-ж ми во́зьмим на сні́даньня?“ А Іва́н як почу́в, що ще і на сні́даньня ну́жно, розгорі́лось се́рце багати́рске, та так і влитів в ха́ту. А вони́ як поба́чили живо́го чоловіка, та́к усі і засмія́лись: „А ми, ка́же, тілько що бала́кали, де во́зьмим на сні́даня, а він сам прійшо́в (!)!“ Розсе́рдив ся Іва́н ду́жче іще́. Як замахне́ тіє́ю, шо́ ви́рвав, дуби́ною, та́к усі́х і положи́в. Тоді забра́в їх, нидале́ко от ха́ти позари́вав в пісо́к, тоді пішо́в, привів ма́тір. „Ну́, ма́мо, сказа́в, оту́т бу́дим жить, по́ке я найду́ доро́гу для ви́ходу із ції пусти́ні“. А про зміїв нічо́го їй ни сказа́в. А як пиринучува́ли, так він на дру́гий день і пішо́в отшу́кувать доро́ги, шоб ви́бра(ць) ця із ції пусти́ні.

І от іде́ і іде́. Ви́йшов на поля́ну, ди́ви(ць) ця: стари́к-дід виде́ коня, і ка́же: „Здра́сгуй, сла́вний богати́рь Іва́н, ру́сскій (!) царе́вич!“ А він йому́ і ка́же: „Почьому́ ви мене́ зна́їте, шо по імені називаїте?“ — „Цього́ (ка́же) ни пита́й; а на́ тобі оцього́ коня́ і їдь ти пря́мо оціє́ю доро́гою: там тибе́ ожида́є свята́ Пя́тниця. І моли́сь Бо́гу і свято́му Микола́єві“. Аж тоді він узна́в, почому́ він його́ по імені називав: бо то був сам святи́й Микола́й.

І як сів він на коня́, так за оди́н миг улитів ти́сячі верст. Коли ди́ви(ць) ця, на доро́зі встріча́є його́ свята́ Пя́тниця; поблагослови́ла і сказа́ла: „На́ тобі, си́ну, оцю́ стрілу́ і лук і їдь, отби́й у ничи́стого свою́ наричену жінку прикра́сну Анаста́сію. Вона вже три місяці як нахо́ди(ць) ця (в) Ничи́стого на столі́тнім ду́бі, у гнізді́. І як ви́їдиш за оцю́ го́ру, так його́ бу́де і ви́дно; і як ста́ниш ти пригляда́(ць) ця, так

там бу́де сидіть же́нщина, піджа́вше коліна — так то вона́ бу́де сидіть, а він бу́де спать голово́ю на її́ колі́нах. Так ти ни доїз(д)жай в 100 сяже́ней, і пуска́й стрілу́ в її́ коліна, і як єсть попаде́ш його́ в го́лову.“

Так він і зроби́в, як йому́ свята́ Пя́тниця сказа́ла, і як пусти́в стрілу́, із ду́ба полити́ло таке́ чудо́вище, що аж земля́ затрясла́сь. Він тоді́ під'їхав до того́ са́мого міста, де нахо́дивсь дуб, ничи́стого на огні́ спали́в, а прикра́сну Анаста́сію взяв с собо́ю. І заїхав, взяв свою́ ма́тір і поїхав в своє́ ца́рство, і с Анаста́сією повінча́в ся, і зада́в таки́й пир, що на сва́дьбі гуля́в весь мир. А ца́рскій (!) сино́д уже́ його́ ни признáв за си́на, потому́ що ниякиx прав у його́ на то ни було́. Ну, гово́рять на́ші діди́ і пра́діди, що як уме́р царь, а він як вояка був до́брий, а після царя́ ро́ду ниякого ни оста́лось, то його́ ви́брали в царі́, так що Бо́г-таке ни оста́вив його́ биз награ́ди і по́мощі своєї за пиринисе́ні їм му́ки.

(Катеринодар. 1894. Записав козак станиці Азовської Темрюцького оддїлу, Іван Симонович Нестоцький, 25 літ).

14. Салдат і мертвяки.

У нас, у Па́влівській станиці, салда́т є, роска́зує, як він ходе христо́сувать ця з миртвяка́ми. „Набиру́, ка́же, бага́то писано́к у кише́ню, та я́к ото дочита́ють ця до Христа́, я й піду́ на кла́довище, і пороскладáю ті крашанки́ по могилка́х. Тоді́ говорю́: Христо́с воскре́с! Коли впе́рве скажу́ — вони мовча́ть, і вдру́ге скажу́ — мовча́ть, а як в-тре́те скажу́: Христо́с воскре́с! так на́че вітере́ць поду́є мимо те́бе: Во і́стину воскре́с! Тоді́ він знов піде до ву́трині. Як посвя́тять паски́, він оддає́ па́ску жінці, щоб до до́му однисла́, а сам знов іде́ на кла́довище: так, ка́же, вже нима́ тих крашано́к.

Він іще роска́зує, як псалти́р чита́в над мертвяко́м. Ішо́в він с слу́жби, прийшо́в у одну́ хати́ну, попроси́в ся ночува́ть, а там миртвя́к лижи́ть. Жі́нка попроха́ла його́ почита́ть псалти́р. Став він чита́ть, а жі́нка ви́йшла с ха́ти, пішла́ на хуті́р (нидале́ко був од циї́ ха́ти). Чита́в він, чита́в, коли зи́рк у го́ру, аж там коло сво́лока стили́на зі́рвана. Він за́раз догада́в ся, що це калду́н (чи як їх там назива́ють). Він до двире́й, хотів утікти́, коли две́рі з-надво́ру підпе́рті. Що́ тут роби́ть? ні́куди ви́лізти! Він поду́мав-був кочирго́ю одбива́ть ця од миртвяка́, як уста́не; так од його́ кочирго́ю ни одо́бєсь ся. Він то́ді сів коло поро́га, закури́в лю́льку, аж сві́ту бо́жого ни ви́дно, а в рука́х псалти́р диржи́ть. Коли ди́вить ця: встає́ той миртвя́к та до його́ та як ухва́те його́ за по́лу — так і одшматува́в усю́ по́лу. А той салда́т як

опиріще мертвяка́ по голові́ псалтире́м, той мертвя́к за́раз і простя́г ся, і більш уже́ ни встава́в.

(Катеринодар. 1894. Записано мною від О. Ю. Півня).

15. Про змія та цигана.

В одні́м селі́ жило́ бага́то люде́й, а от того́ сила́ недале́ко нахо́дилась ско́та змія. Він пона́див ся ча́сто в сило́ літа́ть та люде́й пожира́ть. І так часть поїв люде́й, а дру́гі, кото́ри (!) оста́лись там, ста́ли ду́мать, шо і їм не мене́т (!) ця, і броса́ли свої́ доми́, уходи́ли в другі́ міста́, шоб спасти́ ся от змія. І село́ те оста́лось пусте́, тілько оди́н бі́дний мужи́к оста́в ся. І о́т через не́сколько вре́мени захо́дить у це сило́ ци́ган, і попа́в у ту ха́ту, де нахо́див ся оди́н тілько мужи́к. Він поздоро́вкав ся з ним і нача́в пита́ть мужика́: „Чого́ ти сам тут сиди́ш?“ Він ци́гану сказа́в, шо „сюди́ пона́див ся змі́й, і поїв всіх жи́телів, тіки я́ оди́н оста́в ся, та, пожа́луй, і нам с тобо́ю не мене́т ця“. Ци́ган ка́же: „Хіба́-таки нас він обо́х поїсть?“ А мужи́к ка́же: „А ти ду́маїш, ні?“ — „А ни уда́ви(т) ця він?“ Тілько вони перебала́кали, тут прилі́та́ет(ь) змі́й, і ка́же: „Ага́! єсть доби́ча: броса́в одного́, а тепе́р ста́ло два: бу́деть чим закуси́ть“. А ци́ган ка́же: „А мо́же пода́вис(ь) ся?“ Змі́й пото́м ка́же: „Хіба́ ти здоровіше ме́не?“ — „А ти ду́маєш, ні?“ сказа́в ц(и́ган). „А ну́, дава́й, попро́буєм, хто́ кого здоровіше́й (!)!“ І вот бере́ть змі́й той ка́мінь, що муку́ ме́лють, і як прида́ве його́ так, що він на ча́сті росси́пав ся, а ци́ган ка́же: „Та́к оце ти такий си́льний? Ти так придаві́, шоб з його потикла́ вода́“. І бере́ть ци́ган с поли́ці кусо́к си́ру, і нача́в його́ дави́ть так, шо з його потикла́ си́роватка. Змі́й ка́же тоді́: „А ну́, дава́й свисті́ть, хто́ кого́ ду́жче сви́сне?“ Ци́ган ка́же: „Дава́й!“ І во́т змі́й як сви́сни, так з дире́вьїв поси́пали ся ли́стя. Пото́м ци́ган ка́же змі́ю: „А я ду́жче тебе сви́сну: ось завьяжи́ о́чі, а то, пожа́луй, як сви́сну, то коли́ б вони́ тобі́ ни повила́зили“. Змі́й завьяза́в очі, а ци́ган узя́в хлуди́ну, і як уда́ри змія по голові́, той так і зарі́в. Пото́м нача́в змі́й проси́ть ци́гана бі́льше не свисті́ть, і дав обіща́ніє з ним побрата́т ця. І вот вони́ побрата́лись, і пішли́ в свою́ ха́ту. Змі́й сказа́в ци́гану: „Дава́й посні́даєм!“ А ци́ган ка́же: „Так ні́чого!“ Тоді́ змі́й сказа́в ци́гану: „Пойди́ на степ, і приписи́ вола́“. Ци́ган пішо́в, найшо́в гурт волі́в, і нача́в їх лови́ть і хвіст до хвоста́ с'я́зувать (!). Змі́й ждав, не дожда́в ся, пото́м пішо́в сам, сказа́в йому́: „Чого́ ти так до́вго?“ — „Я хо́чу, шоб штук сто за-разо́м притащи́ть: тоді́ з нас хва́тить на ці́лий мі́сяць“. Змі́й ро(с)се́рдив ся ухвати́в вола́ за хвіст, стяг з його́ шку́ру, звали́в собі́ на плече́ і поніс до-до́му. І сказа́в ци́гану: „Ну, тепе́р ну́жно іще

води́: бири́ воло́ву шку́ру та принеси́ води́". Ци́ган взя́в шку́ру, пішо́в до коло́дізя, положи́в шку́ру, і нача́в коло́дізь обко́пувать. Змій прихо́ди та й пита́є: „Шо́ ро́биш?" — „Та хо́чу, шоб пря́мо совсі́м з коло́дізем унести́ в ха́ту. Змій ухвати́в шку́ру, набра́в по́вну води́, і поні́с, а ци́ган пішьо́в за ним слідко́м. Пото́м змій ка́же ци́ганові: „Нема́ у нас іще́ дров: піди́ в ліс, ви́рви оди́н дуб і принеси́". Ци́ган пішьо́в в ліс, нача́в дуби́ обдира́ть та бичо́вки плисти́. Змій упья́ть прихо́ди і начина́єт ла́ять ци́гана: „Тебе́ куди не посила́й, так ти як раз спра́вис(ь) ся. Для чо́го ти бичо́вку плите́ш?" — „Я хо́чу, шоб за-разо́м де́сять дубі́в ви́рвать, і понести́, шоб на би́льше хвати́ло". Змій ви́рвав дуб, і поні́с до-до́му. Заходи́в ся змій вари́ть сні́даня, навари́в, і про́сить ци́гана ї́сти. Ци́ган ка́же: „Не хо́чу!". І сиди́ть, ніс нахню́пив. Змій прин(ь)ня́в ся ї́сти і зьїв всього́ вола́, пото́м пита́єт(ь): „Чого́ ти, брат, се́рди(сь) ся?" А ци́ган ка́же: „Того́, що як тобі не роби́, а все не по-тво́єму". — „Ну, нічо́го!" сказа́в змій: „поми́рим ся". І вот ци́ган перста́в се́рдит(ь) ця, і про́сить змія до се́бе в го́сті. Він соглас(и́в ся), доста́в тро́йку ко́ний, і поїхали до ци́гана в го́сті. Ста́ли доїжд(ж)я́ть до шатра́ ци́гана. Ді́ти поба́чили, шо ї́ди їх ба́тько, біжа́ть йому́ на-встрі́ч і кричать: „Ба́тько ї́ди і змія везе́!" Змій пета́є (!): „Шо́ воно́ таке́?" — „То мої́ ді́ти". — „А чого́ вони́ крича́ть?" — „Ї́сти хотя́ть", сказа́в ци́ган. — „Чи́м же їх гудува́ть?" — „Ну́жно чи́м-нибудь та гудова́ть (!); а коли не ста́ни хлі́ба, то, пожа́луй, і тобі не мене́т(ь) ця". Змій ба́че, шо ліло не кле́єт(ь) ся, тоді́ с пово́зки, та — хо́да. А ци́гану оста́лась пово́зка і тро́є ко́ний.

(Катеринодар. Лютий 1894 р. Записав козак станиці Старощербинівки Єйського оддїлу Михайло Артемович Стеци́на, 19 годів; скінчив початкову станичну школу).

16. Мужик, вовк і лисиця.

Ішьо́в мужи́к по́лим із мішко́м через плечі, із ці́пом під руко́ю. Підхо́де близ лі́су, чу́є, щьо соба́ки у лі́су га́вкають і ду́же здо́рово. Коли-це́ — виска́кує вовк і біжи́ть пря́мо на мужика́. Мужи́к зра́зу отете́рів, а да́лі і ка́же: „Та вже-ж не (зь)зі́сть проклятий із-ра́зу!" І ви́тяг ці́п с-під руки́ тай стоїть. Вовк підбіга́, і так наста́вив свої́ о́чі і с ла́скою ди́ви(ць) ця на мужика́. Мужи́к тро́хи зраді́в. Вовк і ка́же: „Спаси́ мене од лю́тої сме́рти: я́ тебе за це ни забу́ду". Мужи́к нидо́вго ду́мавше, ски́нув мішьо́к с плече́й, і вки́нув його́ в мішьо́к, та й пішьо́в свої́м путе́м, і поні́с його́ на плича́х. І так проні́с його́ пошти́ верст зо́-дві. А по́тім вовк і ка́же: „А ну́-лишень пуска́й: бу́ду тобі дя́ковать за те,

щьо ти́ мене ніс". Мужи́к звали́в мішьо́к на зе́млю, роз'я́зує та й ду́ма: „Чим він мене́ бу́де дя́кувать?" Вовк ви́ліз із мішка́ та й ка́же: „Тепе́р я́ тебе (зь)зім!" Мужи́к і ка́же: „О-та́к! таска́в скільки, аж пле́чі бу-ля́ть (!), та й ще недово́л(ний), щьо я́ тебе спас от соба́к". Вовк і ка́же: „Щьо знай кажи́, а я́ тибе із(ь)зім". Мужи́к і ка́же: „Ни по-тво́єму, ни по-мо́єму, а по-бо́жому! Дава́й іти в місті до трьох стріч: де́ кого стрі-ним, і бу́дим проси́ть, щьоб розібра́в на́ше ді́ло!" Вовк согласи́в ся. Іду́ть вони лі́сом, коли-це́ — пасе́(ць) ця коби́ла. Вони підхо́дять до не́ї. Му-жи́к і ка́же: „Здоро́в' була́, коби́ла!" А коби́ла ле́дві підняла́ го́лову та й ка́же: „Здра́ствуйте!" Мужи́к і ка́же: „Ти, мо́же, пожила́ бага́цько в світі: розбири́ на́ше ді́ло: я́к нам буть, кому́ пра́вим оста́(ць) ця, а кому́ винова́тим буть? Я оцього́ во́вка спас от розбо́йників, і проніс дві вирстви́ на плича́х; а він тепе́р хо́че мене́ (зь)зісти". Коби́ла і ка́же: „Е, чолові́че, тепе́р стара́ хліб-сіль не по́мни(ць) ця: я як була́ молода́ та роби́ла ду́же здо́рово, так мене́ всі люби́ли, а як стара́ стала́, так мене́ хазяїн узя́в та ви́вів у ліс та й бро́сив". Мужи́к ка́же: „Ході́м да́льши!" Іду́ть вони да́льши, коли-се́ — біжи́ть соба́ка. (В)они поздо-ро́вкались. Мужи́к і ка́же: „Барбо́с, розбири́ на́ше ді́ло: я оцього́ во́вка спас от соба́к, а він тепе́р хо́че (зь)зісти". Соба́ка і ка́же: „Стара́ хліб-сіль ни по́мни(ць) ця: я поки був молоди́м, так мене́ хазя́їн люби́в, а як стари́й став, так він мене і з дво́ру прогна́в. Іді́ть собі с (?) Бо́гом!" Іду́ть вони да́льши, коли-це́ — сиди́ть лиси́ця. Мужи́к і ка́же: „Розбири́ на́ше ді́ло: я оцього́ во́вка спас от соба́к і проніс у цьому́ мішку́ верст дві!" Лиси́ця осміхну́лась та й ка́же: „Як раз і мо́жна цьому́ ста́(ць) ця, щьоб таки́й вовк уліз у цей мішьо́к!" А вовк із-ду́ра: „Ні, влізу!" Лиси́ця: „Та хоч хвіст ви́дно бу́де!" Вовк: „Ні, я́ його підко́рчу!" Мужи́к наста́вив мішьо́к, вовк уліз і хвіст підко́рчив. Мужи́к зав'яза́в його і положи́в на зе́млю. Лиси́ця і ка́же: „А ну, я́к у вас моло́тять?" Мужи́к нача́в ці́пом молоти́ть по мішку. Лиси́ця: „Як у вас на одльо́т коло́сся одбива́ють?" Мужи́к як розмахну́в ці́пом і уда́рив во́вка, ці́п як отско́чив і вбив лиси́цю, а сам пішьо́в да́льши.

(Р. 1894, березолю 9. Записав козак станиці Шкуринської Єйського оддїлу Хведір Григорович Півень, 17 літ).

17. Сьвятий Тилипень чудо творив.

В яки́й-то пра́зник одна́ же́нщина заду́мала піти́ до це́ркви, і ни попа́ла до це́ркви, та попа́ла до млина́, кото́рий находи́в ся над одно́й річкой. І цей млин був водяни́й. І вот коли вона війшла́ в йо́го, то на-чала́ христи́т ця, і почу́ла, шо́-то там коле́са шльо́пають, то вона́ тоді

іще принялась усердній за молитви. І потом здорово їй стало страшно, то вона стала уходить. І вот приходить вона до-дому, і начинаєть роскавувать, де вона була, і що бачила. „Прийшла я в церкву". — „І шо-ж там?" — „Чула я там шльопот, і здорово ізлякалась, і принялась молитви читать, а воно все шлюпаєть (!). Я толі витти́ль уходить, а воно іще лужче начинало шльопать, ну не знаю, шо таке. Більше всього я думаю, шо це, должно бить, святий Тилипень таке чудо творив".

(Катеринодар. 1894. Записав М. А. Стецина).

18. Німець у руській церкві.

Женив ся німець, і взяв собі дівку с православних, і звали її Титьяна. І от они ходять каждий в свою церкву Богу моли(ць) ця. От раз Титяна каже: „Ходім у нашу церкву". А Семен і каже: „Со-з я-з ни знаю, сцо там роблять". Титяна і каже: „Та диви ся: щьо люди будуть робить, то й ти роби". Симен согласив ся. Пішли до церкви. Семен став серед церкви, і дивиця, щьо люди роблять, те й собі робить. Коли-це один мужик став христи(ць) ця і нечаїнно товкнув його (з)заду рукою: він подумав, щьо так треба (а спириді його стояла бариня) — він тоже її товкнув (і)з заду. Вона обвирнулась та його долонею по щьот(ц)і: він тоді плюнув в кулак, і ударив мужика, стоявшого (з)заді його, і ударив так, щьо бідний мужик на пол (= поміст) повалив ся, аж по всій церкві гул пішьов. Тут Семена схватили за чесну гриву і вивели с церкви. І тим кончилось.

(Ст. Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

19. Образ і табак.

— Здоров, куме! — Здоров! — Де ти був? — На ярмарку! — Що-ж ти купив? — Образ! — А ну покажи! — Та хай йому . . . ., ни хочу розгортать: руки померзли! — Ну, так вийми табак: давай покурим! — Давай!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

20. Катря „Отче-наш" забула.

До одної жінки ходив полюбовник, як ни було чоловіка дома. От раз змовились вони побачить ця у її хаті в-вечері, коли тут прийшов

чоловік. Повичеряли. Чоловік ліг уже спать, а жінка пораєть ця по хаті, коли тут і полюбовник іде. От жінка та і молить ця та так, щоб чуть було в сіни: „Отче наш, Іван дома, оже-єси, прийди завтра, тоді буде воля твоя...“ А чоловік слухав-слухав, лежачи, та й каже: „Тю, дурна Катря, ти вже й „Отче“ забула!“ А полюбовник дослухав ся у сінях до таких річей, та й шморгнув до-дому.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

21. *Циган — монах.*

Прийшло ся раз циганові так скрутно, що нічого їсти і взять ніде. Міркував він собі, міркував, і надумав ся заступить у манастир, бо там і кормлять добре, і роботи нима ніякої. Припало йому заступить туди саме на масліну, і йому здалось дуже гарно там жить: і сьогодні блинці і завтра блинці, і після-завтра теж, і так чотирі дні. Прийшов піст, тягнуть уже цигана дрова рубать. Рубає він день з-ранку до вечира, руба і другий і третій, а їсти манахи ни дають ані крішечки, і самі нічого ни їдять. На третій день, у обідну пору, сів циган на дривитень і жує соломину. А тут мимо його проходе игумин і питає: „Що ти тут робиш, раб божий?“ — „Та соломину жую, щоб ни забуть, як добрі люди їдять!“ — „Потирпи, раб божий, завтра вже будимо їсти“. Після того настановили цигана в обход по манастирю чи-що. То він приходе у-вечирі до игумена і каже: „Уже в нас у манастирі, один браччик з голоду окалубивсь!“ А той йому: „Ни кажи так, кажи: „Волию божою один з нашої братії умре“. Циган на другий день приходе і докладуйе игуминові: „Волию божою один з нашої братії умре!“ — „Хто такий?“ питає игумин. — „Собака чепний (на ланцюху)!“ Игумин росердив ся, і вигнав цигана з манастиря. Іде наш циган, коли-це на-зустріч йому чоловік виде собаку на обривочку. — „Здоров, добрий чоловіче!“ — „Здоров!“ — „Куди ти собаку тягниш?“ — „Та до лісу: хочу завісить його!“ — „Ни види його до лісу (каже циган), види його в манастирь: він там сам здохне, і тижня ни пирживе!“

(Катеринодар. 4. II. 96. Записано мною від О. Ю. Півня).

22. *Батько і син у полюбовниці.*

У одній станиці було так, що до одної удови ходили ночувать батько й його син. От приходе раз батько і приносе мішок пшиниці. Поставив її у кутку, в сінях, а сам пішов у хату до удови спать. Двері

в сіни були одчинені. Чериз яку годину приходе туди й син з мішком та, думаючи, що вона сама в хаті, і каже: „Чуєш, Параско, де-ж міні тут пшиницю поставить?“ А батько почув синів голос та й каже: „Становй, синку, там де й я поставив — у кутку“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

23. Невередливий салдат.

Один салдат став на кватирю та й умовляєть ця з хазяйкою: „Ты меня, тьотушка, не гані: я челавек добрый!“ — „Та знаю я, знаю! Усі ви, москалі, добрі! Аж нікуди!“ — „Нет, тьотушка, не гані. Я не такой, как вот другіє прочіє, ілі как твой муж. Он как пріедет, так і начньот кріча́ть да команди́вать: [1] „Дава́й борщ, дава́й ка́шу, дава́й то́, да дава́й сьо́“. А я не люблю́ ентово! Мне ку́ріца к обеду, да ку́ріца к у́жіну — вот і всьо. Ілі, как ста́нете ложи́ть са спать, твой муж нака́зывает: „Стелі́ мне соло́му да стелі́ мне соло́му!“ „А я — где хозя́йка, там і я!“

[[2] „Дава́й хрыніще, рыдіще, капу́стище!“ А я, ба́бка, не вередлі́вый: мне одну́ ку́ріцу сва́ріш, другую іжжа́ріш, да е́нтіх штук не́сколько сьнекьо́ш, что на сковоро́дке подпека́ют са, да ма́слічком подліва́ют са да в-че́тьверо ізгорта́ют са; да е́нтіх штук со́рок, что.... (пока́зує, як підкида́ють варе́ники в ми́сці, коли мастя́ть їх) ілі трідцять де́вять да побо́льше“.]

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

24. Господи милостивий, а ми люди твої, чії-ж то Москалї?

Я тро́хи ни та́к чув оцю́ брихе́ньку, тільки ни зумію вам до-ладу́ істули́ть її. Це діло було́ в стари́ну, коли ще на селі́ ніко́ли ни бачили салда́тів. От раз і пригна́ли їх на село́. Силя́не, побачивши впе́рве таке́ ди́во, зметуши́лись: всі повиска́кували с хат диви́ць ця на Москалі́в. Хо́дять Москалі́ по ву́лиці, а жінки́ стоя́ть за ворітьми табуна́ми та ви́трішки ло́влять: ніяк ни нади́влять ця на Москалі́в. А одна́ шивчи́ха та коло пе́чі по́ралась, так їй не мо́жна було́ ви́йти с ха́ти: то вона́ одно́ біга од пе́чі до вікна́; поди́виць ця на тих Москалі́в та й ка́же: „Го́споди ми́лостивий, а ми лю́ди твої, чії-ж то Москалі́?“ А чоловік їй: „Бо́гови!“ По́раїць ця вона́, по́раїць ця коло пе́чи та уп'я́ть до вікна: „Го́споди ми́лостивий, а ми лю́ди твої, чії-ж-то москалі́?“ А швець знов: „Бо́гови!“ До́вго вона так бігала до вікна́ та все питалась: „Чії-ж-то Москалі́?“ А чоловік усе одмовля́в: „Бо́гови!“ і що-ра́зу все більше

сердив ся. Напослід він так розлютувáв ся, що зірвáв ся з міста, і ну товкмáчити жінку в потилицю, а сам однó примовля́: „Бóгови! Бóгови! Бóгови! бісова дочкá!“

(Катеринодар. Р. 1895, червня 9. Записано мною від бувшого учителем Єйського оддїлу Івана Митровича Бровченка*).

25. *Племінник перехитрував дядька-злодїя.*

Ішóв плимíнник з дя́дьком у Кущівку**) на я́рмарок занімá(ць) ця крадїжкою. Ідýть вони́, і кáждий про сéби дýма: дя́дько дýма, шоб плимíнника пирихи(три́)ть, а плимíнник — дя́дька. От вони́ підхóдять під цáрину, близ пáшні, ди́вля(ць) ця: мужи́к стоїть, попáсує вóлики, а на вóзі лижáло козиня́ (ви́дно, що в я́рмарок віз продавáть). Плимíнник і кáже: „Давáй, дя́д(ь)ку, укрáдим оцé козиня́!“ Дя́д(ь)ко й кáже: „Як же ми йогó укрáдим, як він біля вóза сиди́ть?“ Плимíнник і кáже: „Та ми йогó й на дорóзі укрáдим. Ти, дя́д(ь)ку, бири́ оди́н чóбіт, та одíйдиш на пів-вирстви́ та й полóжиш на дорóзі, а я дрýгий положý бли́жче“. Так і зроби́ли: дя́дько пішóв уперéд і положи́в чóбіт на дорóзі, а сам схованвсь у пáшню; а плимíнник узя́в свій чóбіт, ви́марав у грязь і положи́в спереді мужи́ц(ь)кого вóза, сажнів за п'ядцисят, а сам тóже сховáв ся. Мужи́к підпáс вóлики, запріг, і ідé собі з Бóгом. Виї(ж)жá на дорóгу, гульк — лижи́ть чóбіт. Він подиви́в ся та й кáже: „нихáй йомý біс! він увéсь у грязюці: ни хóчу я йогó брать!“ І поїхав собі. Під'їж(ж)дá дáл(ь)ши, — коли лижи́ть дрýгий. Він і кáже: „Це-ж томý пáра!“ Та скорій (одпріг) одногó вóлика. І взяв скинув на віз чьóбіт, та й кáже: „Побіжý, візьмý і той!“ І побіг назáд. А плимíнник ужé йогó подобрáв і сховáвсь у пáшню. Мужи́к добіг до тогó містá, гульк! — нима чьóбота. Він і кáже: „Щьо це за біс?“ і вирнýв ся назáд до вóза. А дя́дько ужé взяв і той чьóбіт і козиня́ з вóза, і сховáв ся у пáшню. Прихóдить мужи́к до воза, глядь — нима ні чобота, ні козиняти, та й каже: „Оце так продав!“ І запріг вóлика, і поїхав назад до-дóму. А дядько із плимінником зійшлись у місти, і пійшли́ у ближній лісóк, і там зарізали ко-

---

*) Перед сим я йому подав такий уступ з листа мого кореспондента Павла Константиновича Тарасевського з Валуйського повіту: „На щот Микóли тіко мóжу óт-шо сказáть. Прикаска: Бóже милостивий, а ми люди твої чії-ж-то Москалі цé-б-то послóвиця вигадана óт із-за чóго. Багáто дýмають так, шо, він (Микола) завідує Москаля́ми, в рóді-б-то, як у вáшого царя́ завідують князьзя́ сторонáми цáрства, або як енирáли завідують полкáми“.

**) Кущівка — станиця Єйського оддїлу.

зиня, і жа́рять. Дядько і ду́ма: „Як би його вкрасти жа́риного козиня́ти собі на дорогу; а плимінник собі дума пирихитри́ть дядька. Потім стала козлятина совсім поспівать; дядько і каже плимінникові: „Возьми́ йоцю́ трибуху́, одниси́ пода́льши, щьоб хто ни паско́чив та ни піймав нас". А сам і ду́ма: „Як він піде, так я козлиня́ти захова́ю собі в то́рбу. А плимінник змітив його́ ду́мку, та скорій за трибуху́ і потя́г у ліс, та й ви́різав до́брий дубе́ць, та й дава́й по їй лупи́ти, а сам кричи́ть на все го́рло: „Ай, ни бийте мине́! Це ни я вкрав, це дя́дько!" А дя́дько підчу́в, та як бро́сить казано́к с козля́тиною, а сам тіка́ть биз огля́дки. А плимінник прийшьо́в, сів га́рно біля казанка́, і поїв всю козля́тину, і пішьо́в собі да́льши.

(Станиця Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

26. *Од гроший люди пропадають.*

Пас чаба́н вівці, і найшо́в мішо́к гро́ший та й давай його́ бить ґирли́ґою. А по тій доро́зі їхав пан з двома́ кучиря́ми на-ко́злах і поба́чив та й ка́же: „А ну́, спини́ ко́ний та підіть оди́н спита́йти, що́ то він б'є". Ку́чир пішо́в. Прихо́дить д(о) чабана́. Поздоро́вкав сь, і пита́: „Що́ ти тут б'єш?" Ч(аба́н): „Та що́! гро́ші! бо од них лю́ди пропада́ють". Ку́(чир) пішо́в і сказа́в па́нові: „Ка́же, що він б'є гро́ші!" Пан і ка́же: „Піди́, попроси́: мо́же, він мині їх о(д)да́сть". Ку́(чир) пішо́в і ка́же: „Ба́рин про́се, щоб ти йому́ одда́в гро́ші". Ча(ба́н): „Бири́, та тільки скажи́ і па́нові так, що за їх люди пропада́ють". Ку́(чир) узя́в мішо́к і поніс, положи́в на коля́ску, і поїхали да́льши. Їдуть кучира́ і бала́кають: „Дава́й уб'їмо́ па́на, то бу́де наш мішок гро́ший". І так і зроби́ли. Звирну́ли у лісо́к, уби́ли па́на і уки́нули у щель, а сами́ поїхали да́льши. Підї(ж)жа́ють під го́род, і там під го́родом нидале́ко ви́прягли ко́ні годува́ть. Оди́н ку́чирь і ка́же: „Ти сідай на коня́ та поганя́й у го́род, ку́пиш кой-що поїсти, а я тут посто́ю, підожду́ тибе́". Той сів на коня́, і поїхав у го́род. Накупив ко́й-що їсти, і купи́в мняку́ паляни́цу (!) хліба. Та взяв та й купи́в пузиро́к я́ду і обма́зав хліб і ду́ма: Привизу́я, то він наїс(ць) ця цього́ хліба, то й пропаде́, то тоді бу́де мій мішо́к гро́ший". І сів на коня́, поїхав. Підї(ж)жа́ близ коля́ски, а той і поду́мав: „Дава́й я його́ уб'ю́: тоді бу́де мій мішо́к гро́ший". Той підїхав близе́н(ь)ко, а цей узяв ружжо́ і уби́в його́ і одтя́г геть пода́льши, а сам вирпу́в ся, і сів обі́дать. І вкуси́в того́ хліба, і сам там пропа́в, і так оста́лись гро́ші, ніхто́ ними ни попо́льзува(в)сь.

(Стан. Шку́ринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

27. *Кубань — золоте дно.*

Наслу́хались російські*) Москалі, що на Куба́ні золоте́ дно: гро́ші — хоч лопа́тою грибй, іх, мов, там і ку́ри ни клюють. Заману́лось їм роз богатіти. Пішли́ вони́ на Куба́нь, і тільки що приступи́ли гряницю Куба́нської о́бласти, коли-се́ — лижи́ть сторубльо́ва бома́жка. Оди́н Моска́ль за́раз же хотів її підня́ть, а дру́гий до йо́го кричи́ть: „Незама́й! Пусть лежі́т! Не сто́їт рук мара́ть — із-за таки́х пусьтяко́в нагіна́тса: да́льше найдьо́м — бо́льше найдьо́м!“ Поки́нули вони́ ту бома́жку, і пішли́ да́лі. Іду́ть вони́ та йду́ть, ідуть та йду́ть. Іду́ть вони де́нь — нима́ нічо́го, ідуть дру́гий — нима́, тре́тій, читве́ртий — нима́ тобі ни гриця́! Харчі́в у їх ни було́, припада́ заробля́ть гро́ші по лю́дях. Поробили́сь вони́ там скі́льки — ни со́лоно здало́сь їм. От той, що ни вилі́в брать сторубльо́вки і ка́же това́ришеві: „Ні, ма́буть, ході́м, бра́те, ві́зьмем оту́ бома́жку!“ І пішли́ вони́. Коли до то́го міста — а бума́жку вже кат спік.

(Катеринодар. В вересні 1895 р. записано мною від мирового судді Степана Харламповича Слабізьйона).

28. *Чого люди родять ся то біляві, то чорняві, то рижі.*

Два па́рубки зійшли́ ся до-ку́пи та й розмовля́ють: „Ти ни зна́єш, Стицько́, чого́ люди родя́ть ця то біля́ві, то чорня́ві?“ — „Як ни зна́ю? — Зна́ю!“ — „А чого́?“ — „Того́, що одні́ родя́ть ця в день, і другі́ в ночі́“. — „І спра́вді, ма́буть, так! А ри́жі коли́?“ — „Ри́жі?“ — „Еге́!“ — „Ри́жі теж у день, тільке тоді́, як ду́же жа́рко“.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

29. *Отак як баринь — свиня, а як барин — собака.*

Мужи́цька свиня́ ви́йшла на у́лицу (!) і пішла́ ми́мо ба́рского двора́. Ба́рскій (!) соба́ка угля́дів, і ви́скочив за двір, та й здогна́в її і порва́в ду́же здо́рово. Мужи́к росирди́в ся на ба́рина і пода́в жа́лобу мирово́му суду́. Мирови́й визива́ на суд мужика́ і ба́рина 30 чи(сла́) января́. Діжда́в мужи́к тридця́того числа́, уста́в ра́но, посні́дав га́рно, і наки́нув на плечі яргачи́ну**) і пішьо́в. Зайшьо́в до свіди́тиля, і пішли́ собі пома́ту. А ба́рин

*) Чорноморці становлять Росию яко супротилежність Чорномориї.

**) У В. І Даля: „Ерга́къ = тулупъ или халатъ изъ жеребячьихъ, пыжиковыхъ, козульихъ, сурочьихъ и иныхъ короткошерстыхъ шкуръ, шерстью наружу“.

уста́в у шість часо́в утра́, закусив га́рно, напи́в ся, і звилі́в ку́чирю запрягти́ каля́ску. І сі́ли с ба́ринею в двох і поїхали до мирово́го. Приїжа́ють туди́ в дев('ять) часі́в ут(ра́), а мужи́к уже́ був там. Ухо́дять у ка́мору. Мирови́й судля́ уже́ сиди́ть за столо́м, а мужи́к стоїть посеред ка́мори, і роска́зує, як соба́ка порва́в свиню́. Ба́рин і ба́риня ухо́дять і стаю́ть: ба́рин став по пра́ву сто́рону мужика́, а бариня по лі́ву ст(о-рону). Мирови́й су́деть (!), по́тім чита́ реше́ніє: „Ба́рин до́лжин уплати́ть мужико́ві за свиню́ два́дцять руб.“ Ба́рин ту́т-же вийма́ гро́ші і дає́ мужико́ві. Пото́м і пита́: „Ну, скажи́, пожа́луста, як він її порва́в?“ Мужи́к і ка́же: „Та як же порва́в!? Моя́ свиня́ ішла́ не дале́ко от ва́шого соба́ки“. Потім зи́рк у сто́рону та й ка́же: „О-та́к як раз, як оце ва́ша ба́риня — свиня, а ви — собака́, і ваш соба́ка ки́нув ся, і порва́в її. Ба́рин із стида́ виска́кує із ка́мори, а ба́риня за ним, і сіда́ють на коля́ску і в'і(ж)жа́ють поскорі́й. А мужи́к ски́нув ша́пку, і подя́кував мирово́му судьї́, і вихо́дить іс ка́мори і іде́ своїм путе́м до-до́му. І коне́ць.

(Ст. Шкуринська. 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півень).

30. І як ті пани плюють.

Прийшо́в пьяний коза́к до-до́му, сів на ла́ві против двире́й та й кричи́ть: „Жі́нко! Стара́!“ — „Чого́?“ пита́є жі́нка. — „Одчини́ две́рі!“ — „На що?“ — „Та отчини́, сте́рво, две́рі!“ Жі́нка одчини́ла, сама́ ста́ла коло двире́й, та й ди́вить ця, що бу́де да́лі. — „Тьфу!!“ плю́нув коза́к з нату́гою, а сли́ня й пови́сла на бороді́. — „Тю, дурни́й!“ розсе́рдилась жі́нка: „Сказив ся чи-що на ста́рість лит! От ді́ти поприхо́дять, сміяти муть ця, що ба́тько здурі́в!“ — „Мовчи́, стара́! Що ти тя́миш? Це я по-па́нському“. — „До́бре по-па́нському, гидки́й! Глянь: усю бо́роду заплюва́в!“ — „Нивже́? Оце́, бода́й чорти́ його́ ба́тька! І як ті пани́ плюю́ть, що аж за две́рі?“

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

31. Сліпець Обертас за жінкою багато де-чого взяв.

Зійшли́сь два сліпці́ та й бала́кають: „Здоро́в брат!“ — „Здоро́в?“ — Чи ожини́в ся там Обирта́с?“ — „А як же!“ — „Чи він же що й путне́ньке забра́в?“ — „Ні, нічо́го: товсте́нька, кругле́нька; тілько на одну́ но́гу тро́хи налягá, а другої во́всі нима́“. — „Дарма́. А чи йому́-ж таки що-не́будь і подарува́ли?“ — „А як-жи! Подарува́ли бага́то де́чого! За́раз дали́ таку́ па́лицю, що як уда́риш одну́ соба́ку, так на два-

на́дцять ву́лиць соба́ки ви́здихають. Та подарува́ли кобилу таку́, що як ска́жиш: но! так і їде, а як: тиру! так за́раз і ста́не; та од села́ до села́ доро́гу зна́є і до ко́жного дво́ру та все й повирта́є; а як положи́ть на пово́зку двана́дцять мішкі́в поро́жніх, так ще з гори́ й бі́гти ме. Та дали́ ще то́рбу з двана́дцятю пирогоро́дками: на бо́рошно і на ви́борошно, на пшоно́, на ви́пшоно, на са́ло, на ви́сало, на хліб, на ви́хліб, на сіль, ви́сіль.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

32. Розмова з глухим.

— Здоро́в, Іса́ю! — Чайо́к шука́ю! — Чи ще жив — здоро́в? — Та вже че́твиро найшо́в! — А чи благополу́чна жі́нка та ді́тки? — А чорт їх пійма́ підлі́тків! — Тю, дурни́й! Чи вас бага́то таки́х дуракі́в? — Та чоти́рі ді́жки ма́ти наскрибла́!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

33. Ще розмова з глухим.

Іде раз коза́к вола́ми по сі́но. Його́ нагання́ другий кі́ньми. Порівня́лись та й завели́ таку́ бала́чку. — Здоро́в, ку́ме? — Хто? Я? — Е (= еге)! — Здоро́в! — Де ти, ку́ме, ї́диш? — Хто? Я? — Е! — По сі́но! — Де ти, ку́ме, живе́ш? — Хто? Я? — Е! — Біля рі́чки! — Проща́й, ку́ме! — Хто? Я? — Е! — Проща́й!

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

34. Перва жінка і друга.

Як була́ у ме́не жі́нка покі́йниця Хі́вря (ца́рство їй небе́сне!), то було́ як напиче́ хліба, то я як ї́ду коси́ть та зайду́ до крини́ці, та вки́ну його́ в крини́цю, то він так на дно і ся́де. То я до обі́да покосю́сь та прийду́ до крини́ці, ви́тягну його́, так він са́ме розмо́кне: так ся́дим і пообі́даїм с сі́лью (!) до́бре. А як оцю́ стирвя́ку Хи́мку взяв (хай їй гикне́(ць) ця, як соба́ка с ти́ну вірве́(ць) ця!), так вона́ як спиче́, так таке́: диви́(ць) ця здоро́ве, а во́зьмиш в жме́ню та зда́виш, так на один ковто́к нима́; а пу́стиш — воно́ уп'я́ть надме́(ць) ця; а в крини́цю вки́ниш, так воно́ во́зьме — низабаро́м і росливе́(ць) ця.

(Катеринодар. 1894. Записав І. С. Нестоцький).

35. Невдячний чоловік.

Дочка́ жа́лует(ь) ся ма́тирі на свого́ чоловіка. „Сьогодні спикла́ я, ма́мо, памну́х, як ми́лий дух; він же, сукин син, узя́в його́ та як уда́рив мене́ міжі-пличі, так усе́-равно, як камінюкую.

(Катеринодар. 1894).

36. Що козацькі немазані колеса вимовляють.

Як у козака́ віз до́вго нима́заний, так він ду́же скрипи́ть. Як прислу́хать ця, так пере́дні коле́са на́че вимовля́ють: „Хазя́їн, дьо́гтю купи́! Хазя́їн дьо́гтю купи!“ А за́дні: „Лу́чче пропи́ть, чим дьо́гтю купить! Лу́чче пропи́ть, чим дьо́гтю купи́ть!“

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півень).

37. Так ніколи, що не знаєш, на яку ступить.

Тут же як ніколи, як ніколи: і до це́ркви го́нять, і до чириди́ дзво́нять, і перепічки́ лата́ть, і штани́ пикти́, і ха́ту сва́тать, і куму́ ма́зать.

(Катеринодар. 1895. Записав О. Ю. Півінь).

38. Семифунтова чавунна медаля.

Як була́ с ту́рками війна́, у на́шого царя́ не доста́ло гро́шей. Він поча́в позича́ти ся по купця́х. Всі-ж купці́ дава́ли ти́сячі: хто одну́, хто дві, хто п'ять ти́сяч, а оди́н купе́ць дав тільки п'ять карбо́ванців. Коли скінчи́лась війна́, царь поплати́в усім купця́м гро́ші і поприсила́в їм меда́ли. Звернули́ п'ять карбо́ванців і скупо́му купце́ві, і ра́зом присла́ли йому́ чаву́нну меда́лю на сім фу́нтів с таки́м-же нака́зом, як і у вас написано, щоб він нікуди з до́му не вихо́див без сеї меда́лі, а щоб повсіди́ чіпля́в її на се́бе.

(Катеринодар. 17. II. 96. Подав гимназист Сл-йон).

39. Конець!

Ізвині́ть, пожа́луста, бо ніколи брха́ти: тре́ба ще й на той край маха́ти, і там лю́ди ни гуля́ють, сіль на про́со міня́ють. Оце вам ка́зка, а міні бу́бликів в'я́зка!

(Ст. Шкуринська 9. III. 94. Записав Хв. Гр. Півінь).

ПАРАЛЄЛЇ Й УВАГИ.

До N 1.

Памятаю, що сю казку я чув в Воронїжчинї в 60-их роках з тою лиш одміною, що там, замість жидівського, оповідалось про старовірського Бога. Тодї оповідано, що старовірський піп своїм парафіянам казав у церкві проповідь про ті часи, „калі нé-была, нї неба, нї землí, а стаялі адьнí плєтьнí“. Наш чоловік, переховуючись тут-же, на се одмовив: „А на чому-ж, батюшко, стояли плетнї?“ Збентежений піп не став далї казати проповіди і звелїв замкнути чоловіка на ніч у церкву. Далї казка йде тако-ж, як і в поданім мною варіянтї. Порівн. Етноґр. Збірн. ст. 10, VI: „З подриґанієм“.

До N 1a.

В. І. Даль в своїм „Толковомъ Словарѣ“ каже: „Гуменце в старовину вистригало ся на *пбстригах* при дорослости паробка взагалї; тепер-же селяне, що схиляють ся до старовірства, особливе-ж Нижегородцї, вистригають гуменце“.

До N 3.

Відповідний варіянт, поданий менї Павлом Константиновичем Тарасівським з Борисівської волости Валуйського повіту, має заголовок: „Шалапуцький Бог“. Сей Бог є не живою, як у Старощербинівцї, але мітичною істотою, і ідентифікуєть ся з дияволом. Опис його: „Чорний та у ширс(ь)тí, кудлáтий“. Він виносить із шаплика усїм, хто чого хоче і скільки хоче. Коли той Бог раз вилїз з шаплика, наш чоловік „як маслонýв“ його макогоном, так він і „бýлькнув“ у шаплик. Опріч того сей-же чоловік укинув у шаплик грудочку ладону, після чого Бог не міг уже вилїзти з шаплика, поки шалапути не перемінили воду на сьвіжу і не викинули геть ладону.

Такий-же варіянт я чув і в Катеринодарі р. 1893 від козака Полтавської ґубернії Івана Дяченка, над 50 годів, письменного, а тою лиш одміною в опису Бога, що він є „на курячій піжці“.

З поводу будування Вавилонської башти П. К. Тарасівський пише: „В мирі балакають більше, чим на півтори сотні язиків, і всї ці язики розділились на сімдесят сім вір. А вже які послі Спаситиля стали своєю вірою жить, у тих пристола нима у Ярусалимі. Напримір ось: у старовірів, хлистунів, шалапут, малаканів і прочих у Ярусалимі пристолів нима, потому шо вони Богу ни вірують, а підчиняю(ць) ця вони бутто Сатані“. Через те П. К. Тарасівський зве їх „сатанськими вірами“.[1])

Те-ж зі слів старого діда пише другий мій молодий кореспондент з станиці Динської Катеринодарського відділу, Юрий Сизов: „Казали старі люди, шо на світі 77 вір, і прийде доба, коли збире(ць) ця 78, і з тієї віри вийде Анцихрист. А сімдесят восьма віра вже давно є. От мої два сукини сини одцурались од Бога, церкви, батька: кланяю(ць) ця такому-ж чоловікові, як і самі (сини Єремієви хлистуни)“.

Розуміє ть ся, присутність у Старощербинівці і Динській, яко Бога, „такого-ж чоловіка, як самі“ хлистуни, не сприяє далекому одхиляню казки в сферу мітольоґії.

До N 4.

На те ж питаннє: „Чом жиди не їдять свинини?“ дає відповідь леґенда Чубинського (I, 49—50). З тої леґенди, жиди хотіли допевнитись, чи справді Ісус Христос є Богом. Задля сього вони сховали під почви Жидівку й просили його відгадати, що там є? Він відповів: „Під почвами свиня“, і відтіль справді вийшла свиня.

---

[1]) Вираз „сатанські віри“ нагадує отсе місце в житю св. великомученика Юрия: εἰσελθόντων δε εἰς τὸ ἄγαλμα, καὶ σιγῆς γενομένης, σταθεὶς ὁ ἅγιος Γεώργιος καί ἐμβλέψας τόν βωμὸν τῶν εἰδώλων, [καὶ] τῷ Ἀπόλλωνι εἶπεν· σὺ εἶ θεὸς καὶ σὲ χρὴ σέβεσθαι τοὺς ἀνθρώπους. καὶ εὐθέως τὸ πνεῦμα τό παραμένον τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἐβόησεν, λέγον· οὐκ εἰμι ἐγὼ θεός, οὐδὲ οἱ μετ' ἐμοῦ, 'αλλ' ἔστιν θεὸς ἀληθινὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καί ὁ τούτου υἱός ὁ Χριστός, δὶ οὗ τὰ πάντα ἐποίησεν. ἡμεῖς δὲ ἄγγελοι αὐτοῦ ὄντες ἀποστάται γεγόναμεν, καὶ δαίμονες ὀνομαζόμεθα. καί πλανῶνται εἰς ἡμᾶς οἱ ἄνδρωποι. Γεώργιος εἶπεν· καὶ εἰ οὐκ ἐστε θεοί, διὰ τί πλανᾶτε τοὺς ἀνθρώπους; πῶς δέ τολμᾶτε ὑπομένειν ἐμοὶ τῷ δούλῳ τοῦ θεοῦ ἑστῶτα ὧδε; καὶ σὺν τῷ λόγῳ τάραχος ἐγένετο μέγας, καὶ ἐβόησεν τό δαιμόνιον λέγον· οὐαί μοι, οὐαί μοι. καί εὐθὺς πάντα συνέπεσον τά εἴδολα ὑψὲν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ συνετρίβησαν, τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ ποιήσαντα τὸν ἅγιον. (А. Н. Веселовскій, Разыская въ области русск. дух. стих., II, 186—7).

В варянті-ж Валуйського повіту, поданого мені П. К. Тарасівським, жидівку заховано у піч, закрито заслінкою і замазано. Ісус сказав, що там поро́сна свиня, і се була правда.

Ґурийці загодовуванне свиней до Нового року (= дня св. Василя Великого) вияснюють тим, що їх поблагословив уживати на їжу сей сьвятий. Задля доводу наводить ся подана мною леґенда про Ісуса і Магомета з тою одміною, що Ісуса заступає св. Василь, а воду в бурдюгах — вино. Через те жаден Ґурнець не обходить ся на Новий рік без свинини.

У Вірменів Бакинської ґубернії в леґенді, замість св. Василя, стоїть також Ісус Христос, а замість вина — молоко (Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстност. и племенъ Кавказа, XVII, отд. II, стр. 17).

Про жерело води від удару св. Юрия ратищем по каменю оповідають Осетини Ленджерської громади в Бечойській щелині (А. Н. Веселовскій, Разысканія въ области духовнаго стиха, II, 54).

До речи скажу тут, що Чорноморці більш од Валуйчан лають ся „в віру“ та „в душу“, і що „бусурмени“ в сих лайках займають перше місце. Ось зразки чорноморської лайки, нечуваної мною на Валуйщині: „Бісова віра! — Бісова нивіра! — Бусурме́нська віра! — Ха́мська віра! — Бісової душі́ віра! — Бісової нивіри дочка́! — Иродової віри дочка́! — Бісової нивіри падьлю́ка! — Махаме́д, сукин си́н! — Католи́ська душа́! — Махаме́това душа́! — Бо „в Ту́рків та в ра́зної тва́рі нима́ душі́: їх одна́ па́ра“.

До N 5.

В варянті слободи Попасної Богучарського повіту, поданого мені селянином-хліборобом Антоном Антоновичом Суботою, Каїн і Авель побились; Авель заховав ся у солому, а Каїн пішов волам давати і наштрикнув Авеля разом з соломою: тим-то „на місяці два чоловіки: оди́н у-горі́, а оди́н у-низу́, у соло́мі“. Порівн. Чуб. I, 7—9, 11.

До N 6.

В подібних до подаваної білоруських казках (Е. Р. Романовъ, Бѣлорус. Сборн. IV, 11—12, 160—162) бідний чоловік прислугуєть ся Богови і сьвятим не перевозом через греблю, а пусканнєм на почліг або сніданнєм, при чім Бог засилає вовка до сього бідного з'їсти в однім разі підсвинка, а в другім кобилу.

До N 7.

Ся леґенда, улюблена народом, має багато варіянтів, в яких помішано кілька мотивів.

1. Чуб. I, 153—154.

2. Чуб. II, 329—333. В сей варіянт входить згаданий угорі мотив про ночліг і вечерю (замість спідання). І в сім разї Бог засилає вовка по порося до бідної удови, що пустила ночувати Бога з сьвятим Петром.

3. З Богом і сьвятими ходить по сьвіту піп. Ночліг у корчмі. Тричі вибитий тут пяними не сьвятий Петро, але піп. Чуб. I, 158—159.

4. В моїм рукописнім варіянтї з слободи Тишанки Валуйського повіту сей мотив помішаний з иньшим, наведеним у Чубинського (II, 528—530) і обробленим у Василя Чайченка в віршовій формі, п. з. „Чия робота важча“ (В. Чайченко, Казки. Київ. 1891. — Книга казок (його-ж), Одеса, 1896, ст. 45).

5. В рукописнім же варіянтї з слоб. Лушниківки, Острогожського повіту, апостол Петро просив у Бога зробити жінок старшими од чоловіків через те, що вони, як чоловіків не було дома, не зважувались без їх дозволу пускати на ніч подорожних. Бог так і зробив. Коли після сього жінка вибила св. Петра, він знов просить Бога настановити чоловіків старшими. „Господь сказав: Ну, нихай вони у суботу старші. От тепер і заміть: як субота, ти нічо́го ни говори́: вона тобі очі видире“. Бо їй у суботу „ніколи“: то миє, то підмазує, то підводе жовтою глиною. Подібний сьому, але менш докладний варіянт я маю з Богучарського повіту.

До N 8.

З казки, записаної П. К. Тарасївським у слободї Тишанцї Валуйського пов., за те, що ап. Петро „отказав ся“ од Спасителя, „ходив він на ціле літо у ліс пря́сте (!) вовну *(спокутовав свої гріхи)*, і ото його там тяли комарі“. Через те його й малюють блїдим.

До N 9.

Відповідна казка у Б. Д. Грінченка (Этнографіческіе матеріялы, собр. въ Черниговск. и сосѣдн. губ., I, 122) п. з.: „Відкіля взяли ся Литвини́“.

До N 11.

Варіянт сеї казки маю від П. К. Тарасївського з Валуйщини. Ягорій, в сім варіянтї, в лїсї, коло багаття, призначає, якому вовкови

що з'їсти. На сам кінець каже кривому вовкови*) з'їсти чоловіка, що оддалеки підслухував. З ляку чоловік виліз на дуба. Дванадцять вовків, з прозьби кривого, ставши один на одного, силкують ся досягти до чоловіка. „Спідній, саме кривий, як уклякне із ніг, а ті всї і политїли з його на землю", і розійшли ся. Словом сказавши, тут повторяєть ся всїм відомий мотив про шевця (або кравця) і бідного вовка. Після того кривий вовк із'їв призначеного йому чоловіка на луках, де він ночував, чумакуючи з своїми селянами. „Зна́чить, яка йому смерть була назначина, такою і вмер".

Одміни сього мотиву наведені у П. С. Єфименка, в його статї: „О Ярилѣ, языческомъ божествѣ русскихъ славянъ", в „Зап. Императ. Русск. Геогр. Общ., по отдѣлен. этнограф., I, 91—94.

До N 12.

Юрий, як „вовчий Бог", є розповсюдженим руським мотивом. У слоб. Борисівцї Валуйськ. пов. день св. Юрия, 23 квітня, зветь ся „вовчий празник". Я маю леґенди про Юрия такого змісту.

1. У „звощика", котрий одбив у вовка вівцю, конї пристали. Св. Юрий погрожає віддати коний сього „звощика" своїм двом „білим собачкам" (вовкам), але по прозьбі милує. (Сл. Борисівка).

Порівн. Чуб. I, 171—172, Ефим. b. c. 91—96.

2. За те, що „охотник охотив ся" по празниках, коли ще люди не виходили з церкви, св. Юрий хотїв зацькувати вовками охотникового собаку. Собака убив сїрого вовка, а з білим довго „вожжав ся", не змігши нїчого подїяти. Юрий спинив їх, заборонивши ходити по вовків по празниках, а сам „хто-зна-де дїв ся". (Слоб. Борисівка Вал. пов.).

3. За бідним чоловіком по дорозї слїдкував вовк, і тільки тодї трохи спиняв ся, коли чув на хуторі гавканнє одної собаки. Сю собаку, „худу та пагану", той чоловік вишукав на попілницї, признавши її з гавкання, купив у господаря і почав з нею ходити на вовків. Раз він стріває св. Юрия з дванадцятю вовками. Юрий спускає по-єдиницю всїх своїх вовків бити ся з собакою, а той усїх вовків давить. Юрий дарує мисливцеви усїх подавлених вовків, і закидає: „Як я вовків пустю у ватагу, то вони возьмуть по однїй *(вівцї)*, а не беруть усїх", а „ти ни знаєш чести: травиш одного і скільки натра́пиць ця". (1893. Слоб. Россош Острогожського повіту. Подав сел. Пантел. Яковнч Череватенко, років 19).

Про св. Юрия вельми докладні відомости дають ще: 1) *Кирпичниковъ*, Св. Георгій и Егорій Хробрый, *Журн. Минист. Нар. Просв.*

---

*) Кривий вовк (або вовчиця) є улюбленим казочним мотивом.

1879, XII, 1880, I и II, і 2) *А. Н. Веселовскій*, Разысканія etc. II, 1—227.

До N 13.

1. У Чубинського (II, 308—322) казка про Настасию Прекрасну помішана з иньшими мотивами. Проводирями тут, замість свв. Пятниці і Миколи, три баби і св. Юрий, а замісто Нечистого — Білий Полянин.

Епітет Полянина: *Білий* нагадує маленького, сивенького, бородатого *Дзѣдьку-Лебедзьку* білоруських замовлянь (*Романов*, Бѣлорус. Сборн. V, ст. 104. NN 263—266; ст. 105, NN 268, 270, 271; ст. 173, N 63; ст. 174 NN 64, 65; ст. 145, NN 66, 68—70). *Лебедина* (?) — українських (Чуб. I, 112), а тако-ж казочного *Дїда на нїготь* (або: на кулак, маленького), *бороду на лїкоть* (або: на сяжень (*Чуб.* II, ст. 83, 232—234, 238), що з'являють ся персонїфікациєю морозу.

2. В білоруськім замовлянню (*Е. Р. Бомановъ*, Бѣлорус. Сборн., V, ст. 29, N 95) також згадуєть ся „слышная (!) панна, скорая вышиваньица, Настя Прикрастя".

3. Про Анастасию, як персонїфікацию св. Недїлї, див. *А. Н. Веселовскій*, Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха" VI, 9—12 і його-ж Опыты по исторіи розвитія христіанской легенды в Журн. Минист. Народн. Просвѣщ. 1877, Февраль.

4. В моїм рукописнім варіянтї з Валуйського повіту, казка про Настасию Прекрасну нагадує казки: Чубинського, II, ст. 24—35, NN 6 і 7 і Осипа Роздольського: „Христова похресниця" в Етноґр. Збірн. I, 92—96. В варіянтах Чубинського героїня вимінює у царицї або в єї матері-лиходїйки вибрані свої очі за вишивані хустки, у Осипа-ж Роздольского сього мотиву зовсїм нема. В моїм варіянтї Настасия Прекрасна є царською „похресницею" (хрещеницею). Вона вимінює свої очі у царициної матері (а своєї мачохи) за дві скованих з єї прозьби ковалями тарілки „ловких-приловких", що „як сонце сяяли". Спаданнє з очей гнилої повязки в подаваній мною казцї відповідає звертанню очей і прозрінню по наших варіянтах. Порівнюючи гаптованнє Настасиї Прекрасної з гаптованнєм „Зорі-зоряницї" (*Романовъ*, l. c., V, ст. 66, NN 75, 76, ст. 78, N 149, ст. 84, N 175; *Майковъ*, Великорусскія заклинанія, NN 142, 146, порівн. ib. NN 140, 144; *Ефименко П. С.*, Сборникъ малорусскихъ заклинаній N 74), і зіставляючи се гаптованнє з блискучими, як сонце, тарілками і иньшими мотивами казки по всїх єї одмінах, можна бачити, що Настасия Прекрасна є одним з персонїфікаций в соняшній сфері.

Гл. також *А. Н. Веселовскій*, Равысканія etc. VI, 119—121.

В румунській балядї, коли Йован-Йоргован (= Іван-Юрий) визволив дївчину від змія, розрубавши його на дрібні частки, визволена

дівчина заговорила. „Виведи мене (*з лїсу*) до села, щоб знайти менї сестер, тодї я буду тобі жінкою (Веселовський, l. c., II, 148).

5. Подаваний мною вариянт про Настасию Прекрасну єсть єдиним, відомим менї вариянтом, де замісто цариці або царицинної матері-лиходійки, з'являєть ся батько-лиходій і до того піп. Така заміна є цілком натуральною. Народні твори часто зображають лихих мітичних осіб простоволосими; такими-ж зображають ся і відьми (Гл. *П. Ивановъ*, Народныя разсказы о вѣдьмахъ и упырахъ, Харковъ, 1891, ст. 9, 22 et passim). В слободї Борисівцї Валуйського повіту держить ся повірка, що в хмарний день кожна жінка, як-що буде „світить волосьсям" на дворі, так само як і відьма, може розігнати хмари і заподіяти засуху. І піп є лихим чоловіком в народних переказах через те, що він є простоволосим. Забобони про нещасливі стрічі з попом виходять з сього са́ме жерела. Доказом сього може бути, між иньшим, таке зіставленнє простоволосих або їх родичів в великоросийськім замовлянню: „Научите меня, раба Божія N, пастуха, ограды и обороны ставить кругом своего стада... отъ... бѣса и бѣсихи... отъ чернеца и черницы... отъ попа и попадки худого глазу, отъ діякона и діяконицы, отъ діячка и діячихи, отъ пономаря и пономарихи, отъ просвирни, отъ дѣвки-простоволоски..." (*Майковъ*, Закл., N 285).

Зо слів А. Н. Веселовського, „обростаннє тїла волоссєм є зверхним виразом внутрішньої нечистоти, мраку, невіри". Сестри св. Юрия побусурманені, сичать по зміїному.

Волоса на нихъ какъ ковиль-трава,
А тѣло на нихъ какъ скора яловая.
(А. Н. Веселовскій, l. c. II, 144—5).

Ногайцї сел. Мансуровського, Баталпашинського оддїлу, Кубанської области вірують в істнованнє духів, званих сіпауш, що живуть на могилах, мають довге волосє і своїм поводженнєм нагадують українських злиднїв (Сборн. матер. для оп. мѣст. и плем. Кавказа XVII, отд. II, ст. 10). Білоруські злиднї також „косматыя" (Е. Р. Романовъ, Бѣлорусскій Сборникъ, IV, p. 49).

В небесній епістолії Евстахия, аббата de Flaiz, що прийшов з Нормандиї до Анґлії р. 1201, зазначено: Hoc dico vobis, Morte moriemini propter diem Dominicum sanctum, et alias festivitates sanctorum Meorum, quas non custoditis; mittam vobis bestias habentes capita leonum, capillos mulierum, caudas chamelorum, et ita erunt famelicae quod carnes vestras devorabunt; et vos diserabitis fugere ad sepulcrum (= sepulchra) mortuorum, et abscondere vos propter metum bestiarum (*А. Веселовскій*, Опыты по. исторіи развитія христіян-

ской легенды в Журн. Мин. Нар. Просв., 1876, мартъ, ст. 77 = Chronica Magistri Rogeri de Hovedene ed. by W. Stubbs, pp. 167—169).

6. Св. Пятниця в поданій мною казці з'являєть ся показчицею шляху. Такою-ж вона є, разом з св. Понеділком і св. Середою, і в казці Чубинського (II, 324—326). Мотив сей можна вияснити побічними відомостями. П. К. Тарасївський пише мені: „Настоящий сон зря ни привирзець ця, а повсіда пирид якою-нибудь причиною. І справидливі сни можно тіко бачить пирид пиримінoю жисти і т. п. Іх ни кожин день можно бачить, бо кожин день верзець ця, шо попало, а настоящий сон бува під понидїлок, під сериду і під пятницю. Тодї все побачиш, і можно розобрать, к чому воно".

З відомостий же моєї матери (63 годів, неграмотної з рецидивизму), під пятницю тільки „нихороші сни збуваюць ця, як шо приверзець ця під пятницю пагане".

Без сумнїву первістним є забобон, поданий матїрю, а не Тарасївським, бо згадані їм днї вважають ся „чорними", „злими".

У кожнім разї думка про переміну життя, показану віщим сном під пятницю, натурально злучаєть ся з думкою про подорож, викликану сею переміною. Таким чином могла повстати св. Пятниця, яко помічниця подорожнїх.

7. Микола-угодник ученими трактуєть ся більше як помічник вандрівців на морі, а не на суходолу, а проте поміч Миколи подорожньому, загрузлому з возом у грязюцї, засьвідчена улюбленою народом казкою (*Афанасьевъ*, Народныя русскія легенды, N 11; *Якушкинъ*, Лѣтописи русской литературы, т. I., отд. 3, ст. 116; *Романовъ*, Бѣлорус. Сборн., IV, 15; також *Eugen Schnell*, Sanct Nicolaus, der Heilige Bischof und Kinderfreund, Heft I, s. 33 = *Е. В. Аничковъ*, Никола угодникъ и св. Николай в Зап. Нео-филологическ. Общ., вып. II, N 2, ст. 43; *Труновъ*, Понятія крестьянъ Орловской губ. о природѣ физической и духовной в Зап. Импер. Русск. Геогр. Общ. по отд. Геогр., т. II, 33), з котрої повстала приказка: „Никола на морѣ спасаетъ, Никола мужику возъ подымаетъ" (Даль, Пословицы русск. народа, 1879, I, 11).

Редактор „Кубан. Обл. Вѣдом." В. В. Скидан російських „вічних жидів", що за-того все своє життє перебувають у подорожи, бачив з образками Миколи-угодника на грудях.

Григорий Володимирович Лях, урядник кубанського областного правлення, оповідає, що його покійний брат-урядник, відомий шукальщик „шкарбів", завсїди виходив на розшукуваннє з образком Миколи-угодника на грудях.

У мене, в рукопису, є леґенда з слободи Россоші Острогожського повіту про москаля-злодія, що, вийшовши на крадіжку коний також з образком св. Миколи на грудях, казав: „Вот как би мінé Мікалай пасобіл украсти, так я б на канé, а он на мінé: я б їму тада бальшую сьвечку пастáвіл (або: і абóм харашó було-б)!“

Але треба признати, що мотив „Микола — помішник подорожнєму“ в обох останнїх разах помішаний з иньшими: „Микола сторож худоби“ і „Микола сторож шкарбів“. (Проти останнього мотиву я маю окрему леґенду з Чорноморії).

З слів начальника межової части на Чорноморії Мих. Вас. Орлова я знаю, що в чертежній межової канцелярії у Москві стоїть образ св. Миколи з написом XVIII-го століття: „Содѣланы сіи и Ризи и Кивотъ усердіемъ чиновъ чертежной межевой“. Там на кожен Миколин день (9-го травня і 6-го грудня) правлять молебні. Також роблять землеміри в Катеринодарі, Катеринославі і за-тóго по всїх російських межових, бо їм часто припадає бути в подорожі з поводу межовання земель.

Є. В. Анїчков, згадуючи описаний Євґеном Шнеллєм звичай німецьких дітей становити на ніч черевики, щоб св. Микола положив туди дарунки,*) наводить виясненнє сього звичаю иньшим вченим, Ігнацом фон-Цінґерле, з водяного культу Миколи: „Я приймаю (каже Цінґерле) черевики за символ човна або корабля, бо корабель і черевик близькі образи“ (l. c. p. 20).

Коли вже тут треба бачити символ, на мою думку, раднїйше можна прийняти черевик за символ шляху або подорожу взагалї. Тут до речи буде згадати, що для нашого часу (але не для далекого часу наших прадідів) річка (найбільше-ж Дунай), море наших пісень, особливе-ж обрядових, стоять символами шляху взагалї, навіть вулиці (Чуб. V, 201—202, поруч. Рудчен. 219, також Чуб. IV, 73, V, 554, Голов. IV, 248, Baudouin de Courtenay, II, 21 et passim). На се зовсїм не звернув уваги О. О. Потебня в своїх „Объясненіях малорусских и сродних с ними пѣсень“.

8. Ростуче дерево, яко символ помешкання людей, часто вживаєть ся в українських піснях. В такім значінню треба розуміти колядчане дерево, що має „три користоньки“ (= челядь господаря), але се значіннє дерева частїйш затьмило ся пізнїйшими переробками колядок. Виразнїйше дерево в сїм значінню можна бачити по великоросийських народнїх піснях. Наприклад у В. Варенцова (Сборникъ пѣсень Самарскаго края,

*) На Чорноморії малим дітям просто кажуть матері: „Мити хату: Миколай канхвети дасть!“ і потім з-заду кидають дітям конфекти (цукорки) через голову.

Спб., 1862, ст. 131—132) помешканнє Іванушки — солов'я і його жінки Аннушки — солов'юшки (живих, а не мітичних осіб) є кущ калиновий, кущ сереберриковий (сереберика = Rosa canina h.); у Василя Попова (Народныя пѣсни, собраныя въ Чердынскомъ уѣздѣ, Пермской губ., Моск. 1880, ст. 202) ластівчино гнїздо на кипарисї наведене, яко символ високого терему красної дївицї на крутій горі (порівн. тамже ст. 214—215).

Мешканнє Солов'я-Розбійника на семи або на трьох дубах також усїм добре відоме з великоруської билини про Іллю Муромця і з української казки в „Зап. о Южн. Рос." Кулїша (II, 50).

Порівн. ще *Б. Грінченко*, Покинута у лїсї дївчина. Казка. Одесса. 1896.

9. Українська пісня також, як і великоруська у Попова каже:

Да поїдем, братцї, у чистеє поле,
У чистеє поле куну ловити,
Куну в дереві, дївку в теремі.

(Чуб. III, р. 283; порівн. IV, р. 582).

В французькій леґендї дочку імператора Фануїла, внука Аврамового, св. Ганну, рицар, з батькового наказу, вивів у лїс для забиття, але лишив її живою у гнїздї лебедїв, де вона й була вихована.

В румунській казцї у дїда з бабою украв малу дївчинку ґраф і заніс у своє гнїздо, котре було недалеко від криницї з дванадцяти головим змієм. Від змія визволяє ґрафенят і дївчинку архангел. Взагалї французька леґенда і румунська казка вельми нагадують казку про Настасию Прекрасну (А. Н. Веселовскій, l. c. X, 418—423 = Rumänische Märchen, übers. von Mite Kremnitz. N X).

Що до символики дерева гл. ще *А. Потебня*, Малорусск. народн. пісня по списку XVI вѣка, 44—47.

До N 14.

1. Гл. Чуб. I, 200—203. Така-ж казка з заміною дяка на салдата подана менї з Валуйського повіту, а тако-ж оброблена в відомій Гоголевій повісти „Вій".

2. В моїх-же материялах з Валуйщини від мерця-яретника, що встав о-півночи дяк, читач псалтиря утїкає до саду. Яретник біжить за ним. Коли вони перебігли півтори верстви, засьпівали півнї: яретник обхопив дуба і „околїв".

3. З другого варіянту відтіля-ж, дяк-читач о-півночи звертаєть ся до-дому. За ним „щось шльопало коло хати", смикнуло разів зо три двері за петлю, „аж хата затрусилась, тодї і пошльопало назад": на дверях стояли ангели — не пускали.

До N 15.

Гл. Чуб. II, 120—122: „Про лева і цигана“ і 123—124: „Циган“. Через усї варіянти переходить одна провідна ідея: розум переважає фізичну силу.

Ся частина з польської леґенди про св. Юрия за-тóго припадає до відповідної частини в казцї про цигана і змія:

W jedném mieście kajtota była we świecie — pojawił się smok wielgośny, co ced żkaj wszyćko zjadał. Cy (!) bydle (!), cy (!) prosie (!), kaj ino co było, zarła (!) bestyja, i nikt mu nic nie mógł (poradzić): az (!) ci juz (!) brakło bydląt, i do ludzi się chwycił. Juz (!) niejednego cłeka (!) chwycił w gardziel, harknął, — chrupło mu w zębach, i po wszyćkim. Ludzie tez (!) z miasta uciekali, i tylko pustki stały po świecie. (*А. Н. Веселовскій*, l. c. II, 131 = *Kolberg*, Lud, serya VII, p. 29).

Заміну змія подаваної мною казки левом у казках Чубинського, на мою думку, може вияснити низше наведене:

З румунської балляди збірки Marienescu, Йован-Йорговаи пригорнув і поцїлував визволену їм від змія дївчину. Коли-ж він, розпитавшись, дізнав, що дївчина-царівна єсть його сестрою, говоре: „Гріх менї, що я тебе поцїловав... Закляли нас батьки з ревними слїзами: бути тобі на сходї блукливою оленицею, а менї тиняти ся яко зраненому левови“.

„В житєписи св. Ґерарда, одного з перших християнських просьвітителїв Угорщини, оповідаєть ся про гетмана св. Степана, Chanad'a, що він перед битвою просив помочи св. Юрия великомученика. У сні apparuit ei in sompnis forma leonis stans ad pedes ejus dicens ei: o homo qui dormis, surge velociter, cane tuba, egredere in prelium et superabis tuum inimicum. Коли Канад прокинув ся, почув, наче йому прибуло сили двох чоловіка“. (*А. Н. Веселовскій*, l. c., II, 148—9).

Можна без вагання припустити, що убитого Юриєм-левом змія народна фантазия самого перевернула в лева.

Таким же чином чорти, котрих виїдають вовки (Чуб. I, вип. I, 145, 52, 56), в середні віки мали назви: infernus lupus, lupus vorax і т. п. (*А. Н. Веселовскій*, l. c. VIII, 329).

Така-ж мішанина, на думку А. Н. Веселовського, в великоросийських замовляннях, „імена сьвятих покровительок проти змій перенесені на їх самих, і з'являють ся: змѣя Марéя; Марья, Марина и Катерина...“ (l. c., II, 102).

Висловлене дає підставу вважати подаваний мною варіянт первістним проти варіянтів Чубинського.

До N 16.

Гл. *Б. Д. Гринченко,* Этнографическіе матеріялы, собраные въ Черниговской и сосѣднихъ губ., I, 144—145: „Відмідь, дід та лисиця".

До N 17.

В моїх материялах з Валуйщини дівчина-Московка, замісто церкви, „пошелевкалась" у трахтир, у котрому, на помості, челядь грала в карти. Прийшовши до дому, дівчина ремствовала: „Ох, матіночко, там безбожні духовники: як хватять Божиньку за пожиньку, та так і проволочуть!"

Казку подану Шимченком „З подриґанієм" (Етноґр. Збірн. I, 10) я також чув на Воронїжчинї на кілька одмін.

До N 18.

Кращий від подаваного під сим N варіянт я маю з Валуйщини. Взагалї ся казка в багатьох одмінах часто оповідаєть ся на Українї.

До N 24.

Про подїл землї між сьвятими гл. *А. Н. Веселовскій,* Разысканія, II, 89—90.

До N 25.

Порівн. Чуб. II, 670—671, N 134.; Гринч., Этн. Мат. I, N 115.

До N 27.

Думка, що Кубань справдї є „золотим дном", твердо стоїть на Українї. В леґендї, записаній мною р. 1893 в слободї Росоші, Острогожського повіту, є таке місце: „Прийшóв до цéркви, дúвиць ця, аж там хлóпців пóвна цéрква. — Якúх, дїду, хлóпців? — Звíсно, якúх — лукáвих! Які там квіткú кúдають на людéй, і отó на якóму квітка очéпиць ця, той і засне́. Думкú наганяють на людéй: він і на Кубáні побувá і за Кубáньню, про хазяйство своє дýмає та дýмкою багатіє".

(Порівн. слова пісні: „Квіт калиноньку лóмить: Сон голóвойки клóнить". Чуб. IV, 210).

До N 28.

Про вплив соняшного сьвітла на цьвіт людей в мене більш нема зібраних казок, але я маю відомости про довільне виплоджуваннє птиць

на бажаний взорець. Для сього, з відомостей П. К. Тарасевського, на Валуйщині мажуть птичі яйця оливою, фарбують і знов мажуть, а потім уже підсипають під птицю для висиджування. Щоб виплодити золотисто-зелених голубів, „двулишних“, як шовкова хустка, мажуть яйця щучою жовтею.

Що-ж до людей, той-же автор в прекрасній статї п. з. „Жіно́ча рахо́ба“ (відомости з народного акушерства) пише тільки про довільне надаваннє дїтям полу: „Причина тому, шо хто все водить дївчат, а хто хлопців, бутто така. Хто по-перва́х, при зачи́ну плода, прилабузнюїць ця до баби з правого боку, то та — зачне сина, а хто з лївого, то в тиї буде дочка... Ну, все таки ясно доказа́ть нільзя́ про це, шо од чого ро́дюць ця хлопці і од чого дївчата бо об цім кажуть разно: хто каже так, хто иначе. Багато кажуть, шо це зави́сить од Бога: кому шо Бог назначе, те й буде. Та тіко тут можна думать на́-двоє: Богові-ж ни наглядіць ця за всім, шо хто роде. Бо на світї багато разного животного і гаду: і кажному як назначать, кому́ шо роди́ть, так і сили ни хвате“.

На початку 70-х років учнї Воронїжської духовної семинариї серіозно говорили про вплив „прилабузнювання“ до жінки з того чи з другого боку. Казано також, що „прилабузнюваннє“ на ранїшній зорі має вплив на красу дїтей. Справедливість сказаного при сім підпералась авторитетним іменем тодїшнього професора-математика, що ще до мене перву лекцию з кожним новим курсом учнїв починав розмовою про coitus, і учнї за такі поради з поводу coitus-а навіть в його присутність звали його папашею. Говорю про се для того, щоб показати, в яких верствах громади була віра в забобони, подані П. К. Тарасевським.

До N 31.

Меньш докладний вариянт уміщено в „Веселім Оповідачеви“ (1893, ст. 23, N 52) п. з. „Тестеві дари“. Порівн. також *Номис*, Приказки etc. ст. 172, N. 8977, ст. 175 N 9116.

До NN 32 і 33.

Порівн. *Номис* l. c., ст. 164, NN 8560–8563.

До N 34.

Два вариянти записані мною ще в Валуйщинї.

До N 35.

Порівн. „Веселий оповідач“, 1893, ст. 43, N 83 „Неодинакова міра“.

До N 37.

Порівн. мій „Воронежск. Этнографич. Сборникъ“, ст. 147, N. 3037.

До N 38.

В мене є казка, вистачена з Валуйщини П. К. Тарасевським, де замість чавунної медалї волосному старшинї дано мідяного гусака на 30 фун. з ланцюгом на 10 фун. Така кара призначена старшинї за те, що він, бувши на „карнациї“ царя, обманив його — сказав, що в їх волости добре живеть ся людям.

Показчик предметів і мотивів, ужитих в казках і анекдотах.*)

Авиль 5; у. 5.
Авраам у. 13.
Адам 5.
Анастасия Прекрасна 13; у. 13.
Ангел 13; у. 14
Анцихрист у. 3.
Апостоли 6.
Архангел у. 13.

Баби у. 13.
Багатий 6.
Бакинська ґубернія у. 4.
Барбос — суддя 16.
Барин гл. пан.
Баталпашинський відділ у. 13.
Бечойська щелина у. 4.
Бідні 6, 15; у. 6, 7, 12.
Бік правий у. 28.
Бік лївий у. 28.
Білий кінь 12.
Біляві люде 28.
Білий Палянин у. 13.
Біс у. 13.
Бісова віра 10; у. 4.
Бісиха у. 13.
Блинцї 21, 23.
Бог 1, 1а, 2, 3, 5, 13, 16, 24; у.: 3, 4, 6, 7, 17, 28.
Бог вовчий у. 12.
Бог жидівський 1.
Бог московський 1а.
Бог німецький 2.
Бог старовірський у. 1.
Бог шалапуцький у. 3.
Бог хлистунський 3.
Богородиця 3.
Богородиця хлистунська 3.
Борщ 23.
Бубликів вязка 39.
Бурдюг 4, 4а.
Бусурмени 9; у. 4, 13.

Вавилонська башта у. 3.
Вандрівець у. 13.
Вареники 23.
Василь Великий св. у. 4.
Вевель 5.
Велика сьвічка у. 13.
Вибраний цар 13.
Вивід дитини у лїс для забиття у. 13.
Видмідь 12; у. 16.
Вино у. 4.
Вириваннє дуба 13, 15.
Вишиваннє гл. гаптованнє.
Відьма у. 13.

*) у означає ужиттє в увагах і паралелях.

Вій у. 14.
Віра у. 3, 4.
Віри сатанські у. 3.
Віра сімдесят-восьма 3.
Вірмени у. 4.
Вітерець 14.
Вічні жиди у. 13.
Внутрішня нечистота у. 13.
Вовки 11, 16; у. 6, 12.
Вовк білий 12; у. 12.
Вовк душоїд (lupus vorax = чорт) у. 15.
Вовк сірий 12; у. 12.
Вовк кривий у. 11.
Вовк пекельний (lupus infernus = чорт) у. 15.
Вовки-чортоїди у. 15.
Вовча яма 10.
Вовчий празник у. 12.
Вода 4, 4а, 15.
Водяна (балка) 6.
Волова шкура 4а, 15.
Волосє у. 13.
Ворон 13.

Гавканнє у. 12.
Гадюки 6, 13.
Гадюки коло собачої шиї 12.
Ганна св. у. 15.
Гаптованнє у. 13.
Георгій св. 11, 12; у. 11, 12, 13.
Глухий 32, 33.
Гніздо ґрифа у. 13.
Гніздо ластівкине у. 13.
Гніздо лебедине у. 13.
Гніздо Нечистого на дубі 13.
Гора 12, 13; у. 13.
Горілка 10.
Грець 19, 27.
Григорий-Побідоносець гл. Георгій.
Гріх св. Юрия з сестрою у. 15.
Гроза 2.
Гроші 26, 27, 38.
Гуменце 1а; у. 1а.

Ґерард св. у. 15.
Ґриф у. 13.
Ґурийці у. 4.

День чорний (зли-день) у. 13.
Дерево, що має три користоньки у. 13.
Дерево, яко символ помешкання людей у. 13.
Дівчина-царівна у. 13.
Дінщина 1а.
Диявол у. 3.
Диякон у. 13.
Дияконіха у. 13.
Дрімучі ліси 11.
Дуб 11; у. 13.
Дуб столітній 13.
Дубина пятилітня 13.
Душа 9; у. 4.
Дзєдька-Лебедька у. 13.
Дядько 25.
Дяк у. 14.
Дячиха у. 13.
Дячок у. 13.

Жерело води у. 4.
Жінка св. Йована - Йоргована у. 13.
Жаби на вовчій шиї 12.
Жиди 1; у. 4.
Жінка 7, 10, 13, 20, 24, 30, 31, 34, 35; у. 7.
Жіноча рахоба у. 28.

Заворожене 12.
Завязані очі 13, 15; у. 13.

Загодовуваннє свиней у. 4.
Залїзна палиця 4, 9.
Занози срібні 6.
Засуха у. 13.
Звір 12.
Звіриниць 13.
Земля затрусилась 13.
Землеміри у. 13.
Злидні у. 13.
Зли-день гл. чорний день.
Злодій 25; у. 13.
Змії 6; у. 13.
Змії-людоїди 13, 15.
Змій (smok) у. 15.
Золоте дно 27; у. 27.
Зоря-Зоряниця у. 13.
Зоря ранішня у. 28.
Зооморфізм у. 15.

Йован-Йоргован (Іван-Юрий) св. у. 13.

Іван Іванович, руський царевич 13.
Ілля Муромець у. 13.
Іоан апостол 8.

Каїн (Кавиль, Кевель) 5; у. 5.
Казанок з козлятиною, покинутий у лїсї 25.
Калдун 14.
Калина 13; у. 27.
Камінь 4, 15, 35.
Камінь млиновий 15.
Канад (Chanad) гетьман у. 15.
Капуста 23.
Кара 8, 13; у. 8.
Карти 1а; у. 7.
Катерина змія у. 15.
Каша 23.
Квітки 6; у. 27.
Кевель 5.
Кипарис у. 13.
Кінець казки 39.
Кінь 13; у. 13.
Кладовище 14.
Книга 1а.
Кобила 31.
Кобила-суддя 16.
Ковиль-трава у. 13.
Козаки 9, 10, 30, 33, 36.
Колеса немазані 36.
Колодїзь з 12-головим змієм у. 13.
Коляска 26, 29.
Комар у. 8.
Конфети у. 13.
Корабель у. 13.
Корчма 8; у. 7.
Кочерга 14.
Кравець у. 11.
Крашанка 14.
Криниця 6.
Кубань 27; у. 27.
Куна в дереві у. 13.
Курка 23.
Куркуль 10.
Куряча ніжка у. 3.
Кучери 26.
Кущівка станиця 25.

Ладон 3.
Лайка 4, 9, 10, 24, 25, 30, 32, 34, 35; у. 4.
Лебедин у. 13.
Лев у. 15.
Ленджерська громада у. 4.
Лехрейтор 10.
Лисиця 12, 16; у. 16.
Листочок цїлющої трави 13.
Литвини у. 9.
Лихе око (худой глаз) у. 13.
Лихі мітичні істоти у. 13.
Лихоцїй-батько (піп) 13.

Лиходійка мати цариці у. 13.
Лиходійка-мачоха у. 13.
Лиходійка-цариця у. 13.
Ліс 13, 16, 21, 25; у. 8, 11.
Лукаві у. 27.

Магомет 4.
Малакани 3.
Мансуровське село у. 13.
Мария (Марья, Марина) змія у. 15.
Масляна 21.
Махорка 3.
Мачоха гл. лиходійка.
Медаля 38.
Медаля чавунна семифунтова 38.
Межова канцелярия у. 13.
Мертвяки 14; у. 14.
Миколай св. 13, 24; у. 13.
Міна (замість купования) 13, 39; у. 13.
Місяць 5; у. 5.
Млин 17.
Могили у. 13.
Молитви 17.
Молитви (замовляння) 12.
Молоко у. 4
Монахи 21.
Море 13.
Москалї 24, 27, 40; у. 13, 17.
Мужик 16, 29.
Мулла 4а.

Надаваннє полу дітям у. 28.
Настя, Настасия гл. Анастасия.
Наші (божі) люде 1, 2, 3, 24; у. 1.
Недовірки 9.
Неділя св. у. 13.
Неоднакова міра у. 35.
Неслухяність св. Петра 6.
Нечистий 13; у. 13.
Нещасливі стрічи у. 13.
Ніколи 37.
Німець 2, 18.
Новий рік у. 4.
Ногайці у. 13.
Ночліг у. 6, 7.

Образ 19; у. 13.
Обростаннє волоссєм у. 13.
Окови (кайдани) 13.
Олениця у. 15.
Отче-наш 20.
Охвицер 9.
Охотник (мисливець) 11, 12, 13; у. 12.
Очі 13; у. 13, гл. Завязані очі.

Павлівка станиця 6, 14.
Павло апостол 8.
Палиця 4, 4а, 31.
Палїннє нечистого на огнї 13.
Пампух 35.
Пан 26, 29.
Паня 29.
Перенесенє імени переможця на переможеного у. 15.
Персонїфікация у. 13.
Петро апостол 6, 7, 8, 9, 10; у. 7, 8.
Півнї у. 14
Північ 14; у. 14.
Піп 13; у. 7.
Піп московський 1а.
Піп старовірський у. 1.
Піч у. 4.
Племінник 25.
Плюваннє в кулак 18.
Плюваннє по-панському 30.
По-бóжому 16.
Побратимство 15.

Поділ землї між сьвятими у. 24.
Подорож у. 13.
Подриґаніє у. 17.
Покровительки проти змій у. 15.
Покута у. 8.
Покутє 3.
Поле чисте (= рівне) у. 13.
Полюбовник 20.
Понеділок св. у. 3.
Пономар, -иха у. 13.
Попівна-цариця 13.
Порізаний хлопець 13.
Похрестниця Христова у. 13.
Похрестниця царська у. 13.
Православний сьвященик 4а.
Празник у. 12.
Прибуваннє сили у. 15.
Прилабузнюваннє до жінок 28.
Причина у. 13.
Проба сили 15.
Прокляте 4, 4а.
Проскурка хлистунська 3.
Проскурниця у. 13.
Простоволосі у. 13.
Псалтир 14.
Пташині сьпіви 6.
Птиця 13; у. 28.
Пустки по сьвітови у. 15.
Пуля (куля не бере) 11.
Пяний 30.
Пятниця св. 13; у. 13.

Ратище у. 4.
Редька 23.
Руді люде 28.
Рицар у. 13.
Річка у. 13.
Роги золочені у волів 6.
Родительський проклон у. 15.
Розбійники 13, 16.
Розганяннє хмар у. 13.
Розрубуваннє змія на дрібязок у. 13.
Розум у. 15.
Росия 27.
Руки не підіймають ся 11.

Салдати 9, 10, 14, 23, 24.
Сатана у. 3.
Свиня 4, 4а, 29; у. 4.
Свист змія 15.
Село пусте 15.
Серебрика у. 13.
Середа св. у. 13.
Сестри св. Юрия у. 13.
Сила фізична у. 15.
Символїка дерева у. 13.
Синод царський 13.
Сир 15.
Сичаннє (сипѣніє) по зміїному у. 13.
Сибіряка 10.
Сїпауш — дух у. 13.
Сковані руки 13.
Скота змієва 15.
Слїпець 31.
Смерть у. 11.
Собака 9, 10, 11, 12, 13, 16, 21, 29, 31, 34; у. 12.
Собаки не беруть вовка 11, 12.
Соловей-Іванушка у. 13.
Соловей-Розбійник у. 13.
Соловюшка-Аннушка у. 13.
Солома 23.
Сон у. 27.
Сон віщий у. 13, 15.
Сон мертвий 13.
Сон нехороший 13.
Соняшне сьвітло 28.
Старовіри у. 1.

Стелина вірвана 14.
Степан св. у. 15.
Стіг 13.
Сто літ, як дві хвилини 6.
Сторубльова бумажка 27.
Страшний суд 5.
Стріла 13.
Субота у. 7.
Суд 13, 16.
Суддя 29.
Сурма (tuba) у. 15.
Сус Христос 4, 6, 7, 8; у. 3, 4.
Суша у. 13.
Схід сонця у. 15.
Сьвяті 4 а; у. 6.

Табак 19; гл. ще махорка.
Тарілки з соняшним сяєвом у. 13.
Терем у. 13.
Терем красної дївиці у. 13.
Тестеви дари у. 31.
Тилипень св. 17.
Торба 31.
Трахтир у. 17.
Три стрічи 16.
Тройка коней 15.
Турки 4, 4 а, 38.

Убийство 26.
Угорщина у. 15.
Упирі у. 13.
Утїканнє людей з села (або міста) від змія 15; у. 15.

Фануїл імператор у. 13.

Хата в лїсї 13.
Хахол 1 а.
Хлистуни 3; у. 3.
Хлїб 34.
Хлїб-сіль стара 16.
Хлопцї (лукаві) у. 27.
Хмарний день у. 13.
Християнська віра 9.
Христосованнє 14.
Хрін 23.
Хустки вишивані у 13.

Цар 38.
Цїлованнє у. 15.
Церква 17, 18; у. 17, 27.
Церква жидівська 1.
Церква старовірська у. 1.
Циган 15, 21; у. 15.
Ціп 16.
Цьвіт людей 28.

Чабан 26.
Черевики у. 13.
Черпець, -иця у. 13.
Чесна грива 18.
Чоловік 7, 10, 20, 35; у. 7.
Чорномория 27.
Чорняві люде 28.
Чорт 32.
Чорти у. 15.
Чудо 4, 17.
Чудовище 13.
Чумаки 6.

Шалапути 3.
Шаплик 3; у. 3.
Шатро циганське 15.
Швець 24; у. 11.
Шлях у. 13.
Шукальщик скарбів у. 13.

Щуча жовть 28.

Юрий гл. Георгій.
Юрий св. у. 15.

Ялова кора у. 13.
Ярусалимські престоли у. 3.
Ярчук 12.
Ягорій гл. Георгій.
Яд (отрута) 26.
Язики (мови) у. 3.
Яретник у. 14.

ПОПРАВКИ

до „Чорноморських народних казок і анекдотів“.

				Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	3	ряд.	9 зв.	згодóм	згóдом
„	3	„	14 „	бісові жидú	бісови жидú
„	4	„	1 „	кнúгу	кнúгу
„	4	„	8 зн.	такí-же люди	такí-ж люди
„	5	„	1 зв.	якúй-нибудь дóси	якúй-нибудь дом
„	5	„	11 „	якúй-нибудь дни	якúй-нибудь дом
„	5	„	12 „	чоловíка	чоловíки
„	5	„	5 зн.	„Сус кáже: Я	Сус кáже: „Я
„	6	„	6 зв.	бісова тварúна	бісова тварю́ка
„	6	„	14 зн.	свинню́	свиню́
„	7	„	10 зв.	прихóдили	пирихóдили
„	7	„	18 зн.	диривля́ний	диривья́ний
„	7	„	4 „	ідíть	ідíть
„	7	„	3 „	наздорóв'я кудú	на здорóв'я, кудú
„	8	„	17 зв.	повнісíнько	повнісíнько
„	9	„	6 „	у хáту та бóюсь	у хáту, та боюсь
„	9	„	11 „	навари́но	навáрино
„	9	„	14 „	жíнка́	жíнка
„	10	„	14 „	Пúтра	Питрá
„	10	„	3 зн.	ср...а	ср..а
„	11	„	9 „	під вікóнчиком	під вікóничком
„	12	„	4 „	зля́каїць ця	зляка́їць ця
„	13	„	16 „	ковту́зилась	вовту́зилась
„	13	„	12 „	звíрі	звірí
„	13	„	„ „	тай	та й
„	14	„	1 зв.	руський царевич	руський царевич,
„	14	„	15 „	У стипí; на дорозї ни стóїть	У стипí, на дорозі, ни стóїть
„	14	„	18 „	Ідé ідé	Ідé-ідé
„	14	„	13 зн.	і ті навилú ру́ж'я	і ті навилú ру́ж'я
„	15	„	18 зв.	я прийшла то	як прийшла, то

				Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	16	ряд.	16 зн.	„ну, постій	„Ну, постій
„	16	„	16 зв.	нидобрі люди.	нидобрі люди“.
„	16	„	16 „	нидавно задавлиного	нидавно задавлиного,
„	17	„	3 „	сяженей	саженей
„	17	„	10 „	ниякиx прав	ниях прав
„	17	„	15 зн.	воскрес!	воскрес!“
„	18	„	15 „	сироватка	сироватка
„	18	„	10 „	і як	і як
„	18	„	2 „	ро(с)сердив ся	ро(с)сердив ся,
„	19	„	5 зв.	пиганові	циганові
„	19	„	7 „	і начинаєть	і начинаєть
„	19	„	14 „	як тобі	як тобі
„	19	„	18 „	пигана	цигана
„	19	„	6 зн.	тай	та й
„	20	„	6 зв.	в місті	вмісті
„	20	„	18 зн.	с (?) Богом	с (!) Богом
„	20	„	3 „	находив ся	находив ся
„	20	„	20 „	ґраф	ґриф
„	20	„	28 „	ґрафенят	ґрифенят
„	20	„	7 „	о-півночи дяк, чичач псалтиря	о-півночи, дяк, читач псалтиря,
„	21	„	14 зв.	Пішли	Пішли
„	21	„	16 „	христи(ць) пя	христи(ць) ця
„	22	„	15 зн.	в нас у манастирі	в нас, в манастирі
„	22	„	2 „	приходе	приходе
„	23	„	19 зв.	трідцять	трідцать
„	23	„	6 зн.	Господи	Господи
„	24	„	13 „	до того міста	до того міста
„	24	„	8 „	зійшлись у місти	зійшлись умісти
„	24	„	4 „	шо, він	шо він
„	25	„	3 зв.	йоцю	оцю
„	25	„	12 зн.	Підїжжають	Під'їжжають
„	25	„	6 „	Підїжжа	Під'їжжа
„	25	„	5 „	підїхав	під'їхав
„	26	„	3 зв.	їх... розбогатіти	їх... розбагатіти
„	27	„	13 зн.	на старість лит!	на старість літ?
„	27	„	6 „	Здоров?	Здоров!
„	28	„	16 „	Здоров, куме?	Здоров, куме!
„	29	„	10 „	медали	медалі
„	30	„	10 зв.	Порівн. Етногр. Зборн. ст. 10, VI: „З подриґанієм“	(Ся увага належить не до N 1, але до N 18)
„	30	„	10 зн.	Тарасївським, -ий	Тарасевським, -ий
„	31	„	2 „	Разыская	Разысканія
„	32	„	13 „	їх одна пара	у їх одна пара
„	34	„	19 „	Ефим. b. c.	Ефим. l. c.
„	34	„	2 „	Хробрый	Храбрый
„	35	„	14 зв.	Бомановъ	Романовъ

				Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	35	ряд.	19 зв.	розвитія	развитія
„	35	„	10 зн.	по наших вариянтах	по инших вариянтах
„	35	„	4 „	одним з персоніфікаций	одною з персоніфікаций
„	38	„	12 „	Поруч. Рудчен.	поруч Рудчен.
„	39	„	3 зв.	Rosa canina h.	Rosa canina L.
„	41	„	14 зн.	Эти. Мат.	Эти. Мат.

ПОПРАВКИ

до статї: „Різдвяніх Сьвяток в Чорномориї".

(Етнографічний Збірник, т. I.)

				Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	1	ряд.	7 зн.	загодувати	загодовувати
„	2	„	18 зв.	годовувати	загодовувати
„	2	„	15 зн.	той	то й
„	3	„	7 „	свою узварю	свого узварю
„	5	„	5 зв.	розговить ся	розговіть ся
„	5	„	19 „	голобень	голобель
„	5	„	9 зн.	коли-то	коли, то
„	6	„	3 зв.	до дївчать і сковзають зя	до дївчат і сковзають ся
„	6	„	4 „	сковзальку	сковзалку
„	6	„	7 зн.	крижичку	крижинку
„	7	„	4 зв.	Молодцї	Молодицї
„	7	„	15 „	завдовшка	завдовшки.
„	7	„	6 зн.	самородна	саморобна
„	9	„	1 зв.	Кавказькогоо дділу	Кавказького оддїлу
„	9	„	16 „	по-подивить ся в жнива (в „гарман")	подивіть ся в жнива та в молотьбу (в „гарман")
„	10	„	3 „	вигали	вигадали
„	10	„	6 „	За офицером	За офицерами
„	10	„	9 „	пять сопілок	пяти сопілок
„	10	„	16 „	По первий	На первий
„	10	„	2 „	s konem	s kòněm
„	10	„	2 „	v dobe	v době
„	10	„	1 зн.	засудили	засадили
„	11	„	13 зв.	Під тим явором зібрались	Під тим явором (Та й під зеленим Та й [?]) зібрали ся
„	11	„	17 „	стрільцї-більцї	стрільцї-бильцї
„	12	„	4 „	А пісня	А пісна
„	13	„	8 „	миска	ямка
„	13	„	16 зн.	пісні	пісні:

				Надруковано:	Повинно бути:
Стор.	13	ряд.	13 зн.	Щедрій	Щедрий
„	13	„	5 „	Маря	Марія
„	13	„	2 „	Мария	Марія
„	14	„	9 зв.	Василя (!)	Васильля (!)
„	15	„	4 „	по-під віконьню	по підвіконьню
„	15	„	9 „	І змерзла	Ізмерзла
„	15	„	4 зн.	в такий	в такій
„	16	„	4 зв.	з середу	в середу
„	17	„	2 „	слова;	слова,
„	17	„	7 „	пополовині	на половину
„	17	„	4 зн.	сій мясниці	сї мясниці
„	17	„	4 „	на до пари	не до пари
„	17	„	1 „	не побачать	не побачать
„	18	„	2 „	чорпу	чорну
„	19	„	2 „	кут	кути
„	19	„	20 „	у-ночі, в садку роблять так:	у-ночі, в садку згромаджують з землї і струшують з дерев усяке сміттє і запалюють його: тодї, кажуть, не буде гусениці через сей год. А щоб урожай був, у садку роблять так:
„	19	„	20 „	Е, нї	„Е, нї
„	19	„	15 „	о так	о-так
„	19	„	12 „	як що, як на захід	як на захід
„	21	„	4 зв.	усе; копиль	усе: копиль
„	21	„	1 зн.	до колодїзя (криниці)	до колодїзя
„	21	„	2 зв.	до перед дня	до переддня
„	21	„	4 зн.	хворосг	хворост
„	22	„	7 зв.	таким-ж	такими-ж
„	22	„	19 „	телять	телят
„	22	„	18 зн.	мороза за кутю	мороза та кутю
„	23	„	1 „	приходимуть	приходити муть
„	23	„	4 зв.	слова дяк	слово дяк
„	23	„	5 „	не пошановання, словом	непошановання, слово-ж
„	23	„	7 зн.	їздиги.... не був	їздити.... не буває
„	24	„	14 „	пять воду	п'ють воду

371273

4 22175

3N5F3

АДРЕС ТОВАРИСТВА:

Львів, улиця Академічна ч. 8.

Ціна 3 корони.

544 867D13714 27165